

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İÇ MEKÂN TASARIMINDA FOUCAULT YÖNTEMLERİNİ KULLANARAK
HETEROTOPYA ARAYIŞINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN YAPILAR:
KADIKÖY BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Ayşe Gülçin URAL

Anabilim Dalı: Fen Bilimleri Enstitüsü

Programı: İç Mimarlık Doktora Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Esin SARIMAN ÖZEN

KASIM 2022

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İÇ MEKÂN TASARIMINDA FOUCAULT YÖNTEMLERİNİ KULLANARAK
HETEROTOPYA ARAYIŞINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN YAPILAR:
KADIKÖY BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Ayşe Gülçin URAL

Anabilim Dalı: Fen Bilimleri Enstitüsü

Programı: İç Mimarlık Doktora Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Esin SARIMAN ÖZEN

KASIM 2022

Sevgili anne ve babama,

ÖNSÖZ

Büyük emekler sonucu ortaya çıkan doktora tez çalışmam, doktora eğitimim, yüksek lisans ve hatta lisans eğitimimin pek çok noktasında yol göstericim olan, sabrı ve nezaketi tükenmeden her an varlığını hissettiren danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Esin Sarıman Özen'e; gerek tez jürimde oldukları süre içinde gerekse yine lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerim süresince varlıklarıyla ve bilgi birikimleri ile bana güç veren saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Füsün Seçer Kariptaş ve Doç. Dr. Saadet Aytıs'a, tüm içtenliğim ile teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca akademik ve harici hayatımın tüm zorlu noktalarında her zaman arkamda olan sevgili annem Gülsen Ural ve sevgili babam Cengiz Ural'a varlıklarıyla bana güç verdikleri için teşekkürü borç bilirim.

Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasının bilim, eğitim ve fırsat eşitliği konularında katkı sağlayacak yeni araştırmalara kaynak ve kolaylaştırıcı olmasını temenni ederim.

Ayşe Gülçin URAL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
ÖZET	xvii
ABSTRACT	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	1
1.2 Araştırma Soruları	2
1.3 Tezin Kapsamı.....	2
1.4 Tezin Yöntemi.....	3
1.5 Hipotez	4
1.6 Çalışmanın Bölümleri	5
2. MICHEL FOUCAULT VE HETEROTOPYA	7
2.1 Michel Foucault'nun Araştırma Prensipleri	7
2.1.1 Şüphecilik.....	8
2.1.2 Olumsuzluk.....	9
2.1.3 Özne	12
2.2 Kavramsal Çerçeve Heterotopyalar.....	14
2.2.1 Başka mekânlara dair: Heterotopya, ütopya, distopya.....	14
2.2.2 Heterotopyaların altı ilkesi.....	18
3. METODOLOJİ VE YÖNTEM	22
3.1 Hermenötik.....	22
3.2 Latour'un Kara Kutulama Yöntemi	24
3.3 Mekân Dizimi.....	26
3.4 Yapılandırılmış Görüşme	34
4. DÖNÜŞEN MEKÂNLAR VE KADIKÖY BÖLGESİ	38
4.1 Kadıköy İlçesi'nin Tarihçesi	38
4.2 Kadıköy İlçesi'nde Bulunan Örneklem Yapılar	47

4.2.1 Müze Gazhane.....	47
4.2.2 Yeldeğirmeni Sanat Merkezi.....	51
4.2.3 Haldun Taner Sahnesi Ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar Binası....	53
4.2.4 Nazım Hikmet Kültür Merkezi	56
4.2.5 Barış Manço Müzesi	58
4.2.6 Moda Ayazması.....	64
5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	68
5.1 Kadıköy Hakkında Bulgular Ve Değerlendirme	68
5.2 Örneklem Yapılar Hakkında Bulgular Ve Değerlendirme	72
5.2.1 Müze Gazhane.....	73
5.2.2 Yeldeğirmeni Sanat Merkezi.....	88
5.2.3 Haldun Taner Sahnesi Ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar Binası....	98
5.2.4 Nazım Hikmet Kültür Merkezi	109
5.2.5 Barış Manço Müzesi	119
5.2.6 Moda Ayazması.....	125
5.3 Bölüm Sonuçları.....	135
6. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	140
KAYNAKLAR.....	148
EKLER	153

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 5.1 : Müze Gazhane İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar. ...	88
Çizelge 5.2 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.....	98
Çizelge 5.3 : Haldun Taner Sahnesi Ve İstanbul Konservatuvar Binası İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.	109
Çizelge 5.4 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.....	119
Çizelge 5.5 : Barış Manço Müzesi İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.....	125
Çizelge 5.6 : Moda Ayazması İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.	134

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Temel formül listesi.....	31
Şekil 3.2 : Örnek bütünleşme (integration) analizi.	32
Şekil 3.3 : Örnek bağlantısallık (connectivity) analizi.	33
Şekil 4.1 : 1800’lü yılların sonunda Kadıköy.. ..	40
Şekil 4.2 : 1930 yılı Kadıköy yerleşimi.. ..	41
Şekil 4.3 : 1965-2007 yılları arasında İstanbul nüfus sayımı ve Kadıköy nüfus sayımı.. ..	43
Şekil 4.4 : 2007-2017 yılları arasında İstanbul nüfus sayımı ve Kadıköy nüfus sayımı.	43
Şekil 4.5 : Yapıların kullanıma açılma tarihleri.....	45
Şekil 4.6 : Yapıların kullanıma kapanma tarihleri.	45
Şekil 4.7 : Restorasyondan önce Hasanpaşa Gazhane.	48
Şekil 4.8 : Hasanpaşa Gazhane vaziyet planı ve silüet.	49
Şekil 4.9 : Müze Gazhane yerleşim şeması.. ..	50
Şekil 4.10 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi giriş bölümü.	52
Şekil 4.11 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi iç mekân.	53
Şekil 4.12 : Hal binasının itfaiye tarafı ve mavnalar.	54
Şekil 4.13 : Haldun Taner Sahnesi kara tarafına bakan cephe.. ..	55
Şekil 4.14 : Anarad Hıgutyun Rahibeler Okulu ana girişi.	56
Şekil 4.15 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.	57
Şekil 4.16 : Barış Manço Müzesi giriş kapısı.	59
Şekil 4.17 : Barış Manço’nun aracı.	59
Şekil 4.18 : Barış Manço Müzesi yemek odası.....	61
Şekil 4.19 : Barış Manço Müzesi siyah banyo.....	62
Şekil 4.20 : Barış Manço Müzesi düşey sirkülasyon.	63
Şekil 4.21 : Barış Manço Müzesi giriş kat.	64
Şekil 4.22 : Moda Ayazma giriş bölümü.	65
Şekil 4.23 : Moda Ayazma giriş bölümleri.	66
Şekil 5.1 : 1920-1994 yılları İstanbul şehir büyümesi.	69
Şekil 5.2 : 1913-1914 yılları ile 2017 yılı global bütünleşme grafikleri.....	70
Şekil 5.3 : 2017 yılı bağlantısallık grafikleri.	71
Şekil 5.4 : Müze Gazhane için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları	75
Şekil 5.5 : Gazometri iç mekânı.....	76
Şekil 5.6 : Gazometri yapılarının konstrüksiyonu.	77
Şekil 5.7 : Gazometri yapılarının konstrüksiyonu ve çok amaçlı salon fuayesi.	78
Şekil 5.8 : İklim müzesi iç mekân.....	79
Şekil 5.9 : Beltur içinde bulunan borular.	80
Şekil 5.10 : İklim müzesi iç mekân.....	81
Şekil 5.11 : Bilim Müzesi iç mekân.....	82
Şekil 5.12 : Müze Gazhane için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.	83
Şekil 5.13 : Müze Gazhane için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.	84
Şekil 5.14 : Müze Gazhane için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.	85
Şekil 5.15 : Müze Gazhane için arazi kullanım grafiği.	87

Şekil 5.16 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.	90
Şekil 5.17 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi apsis yönü.....	91
Şekil 5.18 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi apsis.....	91
Şekil 5.19 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi giriş yönü.....	92
Şekil 5.20 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi vitraylar.	93
Şekil 5.21 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği. ...	95
Şekil 5.22 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği..	95
Şekil 5.23 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği..	96
Şekil 5.24 : Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.....	100
Şekil 5.25 : İstanbul Üniversitesi Konservatuvar pencereleri.	101
Şekil 5.26 : Haldun Taner Sahnesi.	102
Şekil 5.27 : Haldun Taner Sahnesi dış cephe.	102
Şekil 5.28 : Haldun Taner Sahnesi dış cephe.	103
Şekil 5.29 : Haldun Taner Sahnesi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.....	105
Şekil 5.30 : Haldun Taner Sahnesi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği... ..	106
Şekil 5.31 : Haldun Taner Sahnesi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği... ..	107
Şekil 5.32 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.....	111
Şekil 5.33 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi kapılar ve zemin mozaikleri.....	112
Şekil 5.34 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.....	112
Şekil 5.35 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.....	112
Şekil 5.36 : Korunmakta olan çanlar.	113
Şekil 5.37 : Restoran giriş kapısı....	114
Şekil 5.38 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.....	115
Şekil 5.39 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği....	116
Şekil 5.40 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği....	117
Şekil 5.41 : Barış Manço Müzesi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları....	120
Şekil 5.42 : Barış Manço Müzesi yatak odası.....	121
Şekil 5.43 : Barış Manço Müzesi arşiv ve gitar şeklinde mobilya... ..	122
Şekil 5.44 : Barış Manço'nun son kullandığı eşyalar.	122
Şekil 5.45 : Barış Manço Müzesi düşey sirkülasyon.....	123
Şekil 5.46 : Barış Manço Müzesi siyah banyo.	123
Şekil 5.47 : Barış Manço Müzesi salon.	124
Şekil 5.48 : Moda Ayazma için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.....	126
Şekil 5.49 : Moda Ayazma Ekaterina ikonu.....	127
Şekil 5.50 : Moda Ayazma çeşme.	128
Şekil 5.51 : Moda Ayazma çeşme üzerinde bulunan yazı.	129
Şekil 5.52 : Moda Ayazma mum dikme alanı.	130
Şekil 5.53 : Moda Ayazma mobilyaları.....	130

Şekil 5.54 : Moda Ayazma giriş bölümü.	130
Şekil 5.55 : Moda Ayazma için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.....	131
Şekil 5.56 : Moda Ayazma için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.....	132
Şekil 5.57 : Moda Ayazma için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.....	133
Şekil 5.58 : İkinci, üçüncü ve dördüncü ilkeye dahil olan yapılar.....	136
Şekil 5.59 : Barış Manço Müzesi'nin dahil olduğu ilkeler.	138

İÇ MEKÂN TASARIMINDA FOUCAULT YÖNTEMLERİNİ KULLANARAK HETEROTOPYA ARAYIŞINDA YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN YAPILAR: KADIKÖY BÖLGESİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Heterotopya kavramı, 20. yy. filozoflarından olan Michel Foucault tarafından ‘Başka Mekânlara Dair’ isimli yazısında mekânsal bir tabanda geliştirilmiştir. ‘Öteki mekân’ ya da ‘Diğer mekân’ olarak Türkçe’ye çevrilebilen heterotopya kavramı, Michel Foucault tarafından altı ilke ile örneklendirilmiştir. Ancak sınırları bu altı ilke ile kesin bir şekilde çizilmediği için, pek çok araştırmaya konu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Michel Foucault’nun antipozitivist yaklaşımının da etkisiyle heterotopya kavramı, araştırmacılar için üzerine düşünmeye devam edilebilir ve sürekli geliştirilebilir bir kavram olarak durmaktadır.

Çeşitli sebeplerle olağandışı bir ikilik yaratan, kullanıcı üzerinde mekândan beklenen homojen algı yerine, birbiriyle örtüşmeyen heterojen bir algının yaşanmasına sebep olan bu mekânlar, ‘mekânsal heterotopyalar’ olarak tanımlanabilmektedir. Foucault ‘Öteki Mekânlara Dair’ yazısında bulunan altı ilkede, heterotopyaları ağırlıklı olarak kentsel mekânlar üzerinden değerlendirmiş olmasına rağmen bazı ilkelerde iç mekânların da bu etkiyi yaratabileceği görülmektedir. Bu nedenlerle mekânsal heterotopyaların iç mekânda aranması ve yansımalarının değerlendirilmesi gerekli görülmüştür.

Bu tez çalışmasında, heterotopya bağlamında yeniden işlevlendirilen tarihi mekânları incelemek hedeflenmektedir. Heterotopyaların; gerek zaman kavramı ile olan ilişkileri, gerek yönetim stratejilerine uygun organize edilmiş mekânlar olmaları, günün gereklilikleri dikkate alınarak işlevi değiştirilen tarihi yapılarla benzerlik kurulmasına sebep olmaktadır. İlave olarak, düzen mekânı olması planlanırken, planlanamayan bir enerji açığa çıkaran heterotopyalarda olduğu gibi; işlevi değiştirilen tarihi mekânlarda da ortaya çıkan eski-yeni enerjisi bulunduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı; yeterli sembol ve imgeyi koruduğu takdirde, yeniden işlevlendirilen tarihi mekânların heterotopik mekânlar olarak değerlendirilebileceğini tespit etmektir. Bu ilerleyiş neticesinde araştırma bölgesinin semantik değerlerine dair bir çıktı sunmak da hedeflenmektedir.

Araştırmada incelenmek üzere, Kadıköy İlçesi’nde bulunan ve yerel yönetimler tarafından işlevi değiştirilen tarihi yapılar tercih edilmiştir. Kadıköy İlçesi’nin, İstanbul’un en eski yerleşim yerlerinden biri olması bölgenin tercih edilmesinde birincil etken olmuştur. Buradan yola çıkarak yeniden işlevlendirilen yapılara rastlama imkânı yükselmektedir.

İkinci tercih sebebi; farklı işlevdeki mekânların doğru restorasyon yöntemleri ile toplumsal bellek dikkate alınarak yeniden işlevlendirildiğinin gözlemlenmesidir.

Son olarak; bölgede tarih boyunca çeşitli din, ırk, kültür vb. kimliklere sahip kişilerin yaşamış olması ve bu çeşitlilikte yapının ortaya çıkmış olmasıdır. Bütün bu farklılıklar hem yeniden işlevlendirme çeşitliliğini arttırmakta hem de heterojen mekân arayışına örnekler sunmaktadır.

Araştırmada nitel yöntemlerden genel tarama modeli kullanılarak Foucault'nun heterotopyalara dair fikirleri ve farklı araştırmacıların kavram ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar derlenecektir. Belgesel tarama yöntemi ile ilçeye ve yapılara dair veriler toplanacaktır. Çalışmanın kavramsal altyapısı oluşturulduktan sonra heterotopik olduğu öngörülen mekânlara ve ilçeye dair sentaktik verilere ulaşabilmek için mekân dizimi yöntemi kullanılarak art zamanlı sonuçlara ulaşmak hedeflenmektedir. Yapıların kullanıcı üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla, tesadüfi bir kullanıcı grubuna yapılandırılmış görüşme uygulanacaktır.

Elde edilen bulgular hermenötik metotla irdelenecektir. Araştırma sonucunda heterotopiyaların iç mekândaki yansımalarını tespit etmek, araştırma bölgesinin semantik değerlerine dair bir çıktı sunmak ve yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların heterotopiyalar bağlamında değerlendirilmesine dair tespitte bulunmak hedeflenmektedir.

Bu çalışma ile heterotopya kavramının iç mimari ölçekte yorumlanmasına dair farklı bir bakış açısı sunulabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Heterotopya, Michel Foucault, Yeniden İşlevlendirme, İç Mekân, Kadıköy*

RE-FUNCTIONAL STRUCTURES IN SEARCH FOR HETEROTOPY USING FOUCAULT METHODS IN INTERIOR DESIGN: THE CASE OF KADIKÖY REGION

ABSTRACT

The concept of heterotopia, 20th century. It was developed on a spatial basis by Michel Foucault, one of the philosophers of the world, in his article named “About Other Spaces”. The concept of heterotopia, which can be translated into Turkish as 'other space' or 'other space', is exemplified by six principles by Michel Foucault. However, since its boundaries are not clearly drawn with these six principles, it has been and continues to be the subject of many researches. With the influence of Michel Foucault's antipositivist approach, the concept of heterotopia stands as a concept that can be continued to be considered and constantly improved for researchers.

These spaces, which create an extraordinary duality for various reasons and cause a heterogeneous perception that does not overlap with each other instead of the homogeneous perception expected from the space, can be defined as spatial heterotopias. Although Foucault has evaluated heterotopias mainly on urban spaces in the six principles in his article On Other Spaces, it is seen that interior spaces can also create this effect in some principles. For these reasons, it was deemed necessary to search for spatial heterotopias in the interior and to evaluate their reflections.

In this thesis, it is aimed to examine historical places that have been re-functionalized in the context of heterotopia. The relationship of heterotopias with the concept of time and the fact that they are organized spaces in accordance with management strategies cause similarity with historical buildings whose functions have been changed by taking into account the requirements of the day. In addition, while it is planned to be a place of order, as in heterotopias that reveal an unplanned energy; It is thought that there is an old-new energy emerging in historical places whose functions have been changed.

The aim of the study is to determine that re-functioning historical spaces can be considered as heterotopic spaces if they preserve enough symbols and images. As a result of this progress, it is also aimed to present an output on the semantic values of the research region. Historical buildings in Kadıköy district, whose functions were changed by local governments, were preferred for examination in the research. The fact that Kadıköy district is one of the oldest settlements in Istanbul has been the primary factor in the preference of the region. From this point of view, the possibility of encountering the re-functionalized structures increases.

The second reason for preference is the observation that the spaces with different functions are re-functionalized with the correct restoration methods, taking into account the social memory.

Finally, various religions, races, cultures, etc. throughout history in the region. It is the existence of people with identities and the emergence of structures in this diversity. All these differences both increase the diversity of re-functioning and provide examples of heterogeneous space seeking.

In the research, Foucault's ideas on heterotopias and the studies of different researchers on the concept will be compiled by using the general survey model, which is one of the qualitative methods. Data about the district and buildings will be collected with the documentary scanning method. After the conceptual infrastructure of the study is created, it is aimed to reach diachronic results by using the space syntax method in order to reach the syntactic data about the places that are predicted to be heterotopic and the district. In order to determine the effect of the structures on the user, a structured interview will be applied to a random user group.

Obtained findings will be analyzed by hermeneutic method. As a result of the research, it is aimed to determine the reflections of heterotopias in the interior, to present an output on the semantic values of the research region, and to make a determination about the evaluation of historical buildings that have been re-functionalized in the context of heterotopias.

With this study, it is thought that a different perspective can be presented on the interpretation of the concept of heterotopia on an interior architectural scale.

Keywords: *Heterotopia, Michel Foucault, Re-function, Interior, Kadikoy*

1. GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı

Tez çalışmasının amacı öncelikle; heterotopya kavramının, iç mimari ölçekte yorumlanmasına dair farklı bir bakış açısı sunulabilmektedir. Foucault (1984) heterotopyalar hakkında ağırlıklı olarak kent üzerinden değerlendirme yapmasına rağmen, ‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli yazısı incelendiğinde, kavram bağlamında iç mekânları da sorgulamaya gidilebileceği düşünülmüştür.

Heterotopyaların; zaman kavramı ile olan ilişkisi, yönetim şekillerinde olan değişikliklerin mekânlara yansması, aynı şekilde sosyolojik dokuda olan değişikliklerin mekânlara yansması gibi öncelikli sebeplerle iç mekânların incelenmesi için yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların seçilmesi gerekli görülmüştür. Sosyal, kültürel veya ekonomik sebeplerle yeniden işlevlendirilen mekânların hepsi heterotopik mekân olarak değerlendirilemez. Ancak yapının mimari ve tarihi özelliklerini yansıtan sembol ve imgeler korunduğu, retorasyon ve yeniden işlevlendirme prensipleri gerektiği gibi uygulandığı takdirde aynı mekânda farklı anlamları kullanıcıda hissettiren, belli özelliklere sahip mekânların heterotopik olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Umberto Eco’nun (2019) da ifade ettiği gibi:

Mimarlıkta da, ikna edici bir araç olarak ortaya çıkan teknik, kendi kendine gönderme yapabilir. ... Kendi kendine gönderme yaptığı sürece, yalnızca ortaya koyduğu ve gönderme yaptığı işlevler hakkında bilgi vermekle kalmaz, bu işlevleri ortaya koymaya ve bunlara gönderme yapmaya karar verirken nasıl bir TUTUM (ruh hali) içinde bulunduğu hakkında da bilgi verir.

Çalışmada; örneklem olarak seçilen mekânlara ait bilgi aktarma aracı olarak ortaya çıkan semboller ve ortak noktalar belirlenerek, yeniden işlevlendirilen heterotopik mekânları tespit etmek amaçlanmıştır.

Sonrasında; bu mekânların yeniden işlevlendirilmesine sebep olan semantik değerlere dair değişimler ve mekânsal anlamda yönetim stratejilerine dair çıktı sunmak çalışmanın ikinci amacı olmuştur. Soja'nın (1996) ifade ettiği gibi: “Özneleştirme, nesneleştirme ve yerleştirme üzerine bu kısa ontolojik düşünceler, varlık ve oluşun, mevcudiyet ve yokluğun, içeri ve dışarının varoluşsal uzamsallığının tartışılması için ilginç yollar açar” düşüncesiyle çalışma gerekli görülmüştür.

Son olarak tesadüfi bir kullanıcı grubuyla yapılan yapılandırılmış görüşme ile heterotopya kavramında olması beklenen, mekânda ortaya çıktığı varsayılan plan dışı enerjinin kullanıcıya ne ölçüde yansıdığını tespit etmek hedeflenmiştir.

1.2 Araştırma Soruları

Araştırmayı doğuran sorular şunlar olmuştur:

- Heterotopya kavramı ve yeniden işlevlendirilen yapıların ortaklaştığı nokta nedir?
- Yeniden işlevlendirilen yapıların yüksek oranda heterotopik yapılar olduğu kabul edilebilir mi, bu yapıların toplumsal dönüşüm içindeki rolü nedir?
- Yeniden işlevlendirilen yapının lokasyon seçiminde ve yeni işlevinin belirlenmesinde yerel yönetimin etki oranı nedir? Yeni işlevin seçiminde belirleyiciler nelerdir?
- Heterotopik olarak belirlenen mekânlar, kullanıcıda ne şekilde bir karşılık bulmaktadır?

1.3 Tezin Kapsamı

Tez kapsamı, Kadıköy İlçesi'nde bulunan ve yerel yönetim tarafından uygulanması gerekli görülen yeniden işlevlendirilmiş yapılar olarak belirlenmiştir. Kadıköy İlçesi'nin, İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olması ve bunun sonucu olarak yeniden işlevlendirilen yapılarda çeşitliliğe rastlama imkânının yükselmesi bölgenin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte bölgenin tarihi ve sosyolojik yapısı incelendiğinde, ikamet eden nüfusun din, ırk, kültür çeşitliliğine sahip olması yapılarda da çeşitliliğe sebep olmaktadır. Bütün bu etkenler heterojen mekân arayışına örnekler sunmaktadır.

Yapılar belirlenirken gerekli belediyeler ile görüşmeler yapılmış, bölgede bulunan tarihi ve yeniden işlevlendirilen yapıların listesi alınmıştır. Bu liste çalışma kapsamında değerlendirilerek, heterotopya bağlamında yorumlanabileceği öngörülen yapılar ile çalışma sürdürülmüştür.

Belirlenen yapıların bazıları Kadıköy Belediyesi sorumluluğunda iken bazıları İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğundadır. Yapıların listesine ulaşmak, yeniden işlevlendirme kararlarını öğrenebilmek için Kadıköy Belediyesi Planlama birimi ve Kültür-Sanat birimleri ile gerekli görüşmeler yapılmıştır. Tezde kullanılması için seçilen yapılar tüm bu bilgiler ışığında detaylı bir şekilde incelenmiş ve belirlenmiştir.

Çalışma önemi; Edward Soja'nın (1996) aktardığı gibi, heterotopya çalışmalarının mekânlara dair semantik değerlerin ortaya çıkmasında ve mekânın sentaktik verilerini açıklamada katkı sağlayabilecek bir kavram olmasıdır. “‘Halen çoğu Foucaultcu akademisyen tarafından görmezden gelinen ‘Diğer Mekânlara Dair’, Foucault'nun heterotoloji adını verdiği ve burada ‘Üçüncü Mekân’ olarak tanımlanan şeye benzer şekillerde tanımladığı mekâna ve uzamsal düşünceye yeni bir yaklaşım anlayışının kaba ve düzensiz bir resmini sunar’’ (Soja, 1996). Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre sağlaması beklenen katkılar:

- Heterotopya kavramının, iç mimari ölçekte yorumlanmasına dair farklı bir bakış açısı sunulması,
- Heterotopik mekânların kullanıcıya yansımaları ve kullanıcının toplumsal belleği üzerindeki etkisine dair çıktı sunulması,
- Bölge halkının sosyo-kültürel durumunun ve yerel yönetimin, mekânın işlevi üzerindeki etkilerine dair çıktı sunulması.
- Bölgenin semantik değerlerindeki değişimlerin mekânlar üzerinden yorumlanması olarak öngörülmüştür.

1.4 Tezin Yöntemi

Tez çalışması nitel yöntemler içinde farklı metotlardan faydalanarak geliştirilmiştir. İlk olarak genel tarama ve belgesel tarama yöntemi kullanılarak literatür taraması yapılmıştır. Foucault'nun heterotopya kavramına dair fikirlerinden ve farklı araştırma-

cıların heterotopya üzerine yapmış oldukları incelemelerden bu metotlar ile faydalanılmıştır. Kavramsal zemini oluşturmak ve mimari kuramlar çerçevesinde kavramı incelemek için de genel tarama modeli kullanılmıştır.

Bununla birlikte yeniden işlevlendirme konularında yapılmış çalışmalar, gerekli disiplinlerce onaylanmış restorasyon ve yeniden işlevlendirme prensiplerine dair veriler toplanmıştır. Tez kapsamında değerlendirilecek yapılara dair bilgiler, projeler, görseller, haritalar ve tasarım hikayelerine ulaşmak için belgesel tarama yönteminden yararlanılmıştır. Kadıköy bölgesinin tarihi ve sosyolojik yapısına dair bilgiler için de yine belgesel tarama yöntemine başvurulmuştur.

Foucault'nun çalışma yapısına uygun olarak; genel tarama ve belgesel tarama yöntemleri ile elde edilen veriler hermenötik yöntem ile irdelenmiştir.

Kavramsal altyapı oluşturulduktan sonra bölgenin semantik değerlerine dair çıktı sunabilmek için, mekân dizimi yönteminden yararlanılmıştır. Mekân dizimi yöntemi kentsel ölçekte, mimari ölçekte ya da iç mimari ölçekte kullanılabilen bir yöntemdir. Bu analiz yöntemi, binaların yapısal özelliklerini ve birbirleriyle olan etkileşimlerini dikkate alarak yönlendirme ve insanları toplama potansiyellerini ortaya koymaktadır.

Tez çalışmasının daha sağlıklı bir zeminde ilerlemesi için mekân sayesinde eski-yeni arasında kurulan bağ ve Foucault'ya göre plansız ortaya çıkan mekân enerjisinin özne üzerinde yarattığı etki tespit edilmiştir. Bunun için seçilen mekânların yeni işlevlerini deneyimleyen tesadüfi seçilmiş küçük bir kullanıcı grubu ile konu hakkında yapılandırılmış görüşme düzenlenmiştir. Heterotopi tespiti yapılan mekânların kullanıcı algısında oluşma yolu ve hissettirdikleri irdelenerek, kavramın pratikte karşılık bulup bulmadığı cevaplanmıştır. Yapılandırılmış görüşme yöntemi her yapı için ve her görüşmeciye ayrı ayrı uygulanmıştır.

1.5 Hipotez

Heterotopik olarak tanımlanan mekânlar Foucault tarafından altı maddede sınıflandırılmıştır. Bu altı madde, heterotopik mekânların kullanıcıda yarattığı etkiyi incelemiş ve toplumsal değişimlerin tanımlanmasına imkân sağlayan alternatif mekânları çatısı altında almıştır.

Bu tez çalışmasının hipotezi: Heterotopya kavramının mimari özellikler dikkate alınarak, iç mimari ölçekte de değerlendirilebileceğidir. Bu değerlendirmenin doğru metotlar ile yeniden işlevlendirilen tarihi mekânlar üzerinden yapılabileceği; ‘eski ve yeni’nin etkisini aynı anda taşıyarak, heterojen mekân olma özelliğine sahip bu tip mekânların heterotopik olarak yorumlanabileceğidir.

Bu hipotezin oluşmasının bir diğer nedeni ise; heterotopik olarak nitelendirilen mekânların değişim içinde olan toplumsal yapı ve yönetim stratejileri ile ortaya çıkmasıdır. Yapıların yeniden işlevlendirilmesi de benzer gereklilikler sonucu ortaya çıkmaktadır.

İlave olarak; örnek bölgede yeniden işlevlendirilen mekânların heterotopya bağlamında incelenmesi sonucu edinilen bilgilerin, bölgedeki semantik değerlere dair çıkarımlar yapılabilecek bir araç olabileceği düşünülmektedir.

1.6 Çalışmanın Bölümleri

Tez çalışması altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; çalışma genel hatlarıyla aktarılmaktadır. Bölüm içinde tezin amacı, araştırma soruları ve bunların ortaya çıkış sebepleri belirtilmektedir. Çalışmanın kapsamı için seçilen bölge ve yapıların seçilme sebepleri aktarılmaktadır. Hipotez ortaya konularak, araştırmanın ilerletileceği yöntemler hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde; tez çalışmasının kavramsal altyapısı ortaya konulmaktadır. Genel tarama ve belgesel tarama yöntemi ile elde edilen veriler incelenerek hermenötik metot ile irdelenmektedir. Heterotopya kavramı öncelikle Foucault nezdinde, ardından farklı araştırmacıların bakış açısıyla incelenmektedir. Kavramın en iyi şekilde anlaşılması ve yorumlanması için Michel Foucault’nun kullandığı ve kullanılmasını önerdiği araştırma yöntemleri de tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu öneriler içinde; şüphecilik, olumsuzluk, özne prensipleri incelenmektedir. Foucault’nun çalışma prensiplerine dair yapılan bu incelemelerin tez çalışmasına olan etkisi aktarılmaktadır.

Üçüncü bölümde; metodoloji ve yöntem detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Hermenötik yöntem, Latuor’un kara kutulama yöntemi, mekân dizimi metodunun mahalle ve bina ölçeğinde kullanımı aktarılacaktır. Yapılandırılmış görüşme soruları ve kullanıcı grubunun özellikleri detaylarıyla açıklanacaktır.

Dördüncü bölümde; tez kapsamı olarak belirlenen Kadıköy İlçesi’ne dair tarihi-sosyolojik veriler ve gerekli resmi kurumlarla yapılmış görüşmeler sonucu elde edilen

bilgiler aktarılmaktadır. Örnekleme olarak belirlenen altı yapının tarihçesi, mimari özellikleri, kullanıcı kitlesi, lokasyonu ve geçirdiği değişime dair belgeler de yine bu bölümde paylaşılmaktadır.

Beşinci bölüm, bahsedilen yöntemler ile elde edilmiş bulguların incelendiği bölümdür. Ulaşılan verilerin kavramsal olarak değerlendirmesi bu bölümde yapılmaktadır. Araştırma sorularına verilebilecek cevaplar, hipoteze dair edinilmiş yansız bulgular ve son olarak bölgenin semantik değerleri çerçevesinde sunulabilecek çıktılar bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır.

Sonuç bölümü olan altıncı bölüm; çalışmanın hipotezinde varılan noktayı ortaya koymaktadır. Araştırmanın literatüre katkısı ve araştırmacının önerileri de bu bölümün konusudur.

2. MICHEL FOUCAULT VE HETEROTOPYA

Çalışmanın bu bölümü Fransız düşünür, sosyal teorist, tarihçi, edebiyat eleştirmeni, antropolog, psikolog ve sosyolog Michel Foucault'nun çalışma prensiplerini belirlemek, ardından heterotopyalara dair gerekli sınırları çizmek üzerine hazırlanmıştır. Heterotopya kavramı Foucault tarafından çok geliştirilmemiş olmasına rağmen, çeşitli yayınlarında heterotopyalardan bahsettiği görülmektedir. Bu çalışmada Foucault başta olmak üzere, çeşitli düşünürlerin kavramı ele aldıkları noktalar tespit edilerek, hermenötik yöntem ile kavram irdelenmiştir.

Heterotopya kavramında da olduğu gibi, hatları kesin olarak çizilmemiş bir kavramı temel alan çalışmalarda, düşünürün çalışma modelini ve ilerleyişindeki mihenk taşlarını iyi algılamak ve kullanmak gereklidir. Bir kavramın yaratıcısının düşünme ve tespitlerini ortaya koyma biçimi, ardından gelen araştırmacıların da konuyu doğru yorumlamasını sağlayacaktır. Bu nedenle Foucault'nun araştırma prensipleri üzerine bir alt bölüm hazırlanmıştır.

2.1 Michel Foucault'nun Araştırma Prensipleri

Araştırmanın sağlıklı ilerlemesi için öncelikle Foucault'nun gerekli gördüğü prensipler, ardından çeşitli araştırmacıların Foucault'nun çalışmalarında tespit ettikleri prensiplere dair yaptıkları çıkarımlar incelenmiştir. Tez çalışmasının belirlenen bu prensipler ışığında ilerletilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmalar sonucunda belirlenen prensipler çalışmada yol gösterici olmuştur.

Foucault'un çalışmalarında şüphecilik, olumsuzluk ve özne prensiplerini benimsediği görülmektedir. Foucault tarafından ortaya atılan bir kavram olan heterotopyalar üzerinden yapılan bu çalışmada da Foucault'un çalışma prensiplerinden uzaklaşmadan, benzer bir disiplinle çalışma ilerletilmiştir.

2.1.1 Şüphecilik

Foucault'nun çalışma prensipleri içinde en önemlilerinden biri şüphecilik prensibidir. Doğru yapılacak bir araştırmada, araştırmacının çıkış noktasından itibaren tüm bilgilere karşı şüphe içinde olması gerekliliği söz konusudur. İlk aşamada her tür bilgiyi esas alarak ve doğru kabul ederek ilerlemenin araştırmacının ön görüşünü kapatma ve hayal dünyasını kesintiye uğratma riski mevcuttur.

Araştırmacının zihninde yeri olan mevcut bilgilere dahi şüphe ile yaklaşılması gerekmektedir. Zira bu bilgiler doğruluğu kesin bilgiler dahi olsa; araştırma kapsamında yeri olmayabilir ya da farklı şekillerde yorumlanabilir. Foucault'nun çalışmalarında da şüpheci bir yaklaşımı olduğu görülmektedir. Mevcut bilgileri öncelikle parçalayarak ve ardından yeni açıklamalarla bir araya getirerek çalışmalarını üreten Foucault'nun şüpheci bir araştırmacı olması, çalışmalarındaki önemli bir motivasyondur. Burada bahsedilen şüphecilik kendi içinde iki başlık altında incelenebilmektedir.

Eski Yunan şüpheciliği iki ayrı kol hâlinde gelişmiştir. İlki kabaca Akademik şüphecilik diye bilineni (meşhur Akademi'ye atfen). İkincisi ise Pyrrhoncu şüpheciliktir (kurucusu MÖ 3. yüzyıl filozofu, Elisli Pyrrhon'a atfen). Akademik şüphecilik, hiçbir şey bilemeyiz önermesi üzerine kuruludur. Bu önerme tüm hakikat iddialarının kökten reddinin dayanağı olarak kabul edilir. Pyrrhoncu şüphecilik ise *hiçbir şey bilemeyişimiz de dâhil* hiçbir şey bilemeyiz önermesi üzerine kurulmuştur. Pyrrhoncu önermedeki bu ilavenin muazzam sonuçları vardır ve önermenin şüphesiz daha az radikal olan, bir yargıları askıya alma sürecine temel oluşturmasını sağlar. İşte burada tavsiye ettiğimiz bu ikinci tür, Pyrrhoncu, şüpheciliktir. (Wichham ve Kendall, 2016)

Pyrrhoncu şüphecilik araştırmacıya, sahip olduğumuz bilgileri askıya alırken bir yandan da bu bilgileri tamamen yok sayarak düşünmemek gerekliliğini hatırlatmaktadır. Araştırmalara ve araştırmacılara körü körüne bağlılık, zaman zaman araştırma sorusunun ortaya çıkması önünde engel teşkil etmektedir. Ancak bu öneri, araştırmaların hepsini yok sayarak düşünmek anlamına gelmemektedir. Şüphe bu noktada devreye girmektedir. Her türden bilginin geçici bir süre sorgulanabilir olması yeni çalışmaların önünü açacaktır. Fakat Pyrrhoncu şüphecilik araştırmacıyı motive eden bir halka daha ekleyerek, araştırmacının hiçbir şey bilmediği de dahil olmak üzere hiçbir şey bilmediği, önermesinde bulunmuştur. Böylece çalışmayı yürüten kişi, hipotezi konusunda daha cesur davranabilecektir. Araştırmacı burada geçmiş bilgilerini beklemeye alarak kendine bir şans sunacaktır. Düşünülme-yene ya da konuşulmayana atılacak adımdaki cesaret de buradan başlayacaktır. Foucault'nun yaptığı da tam budur. Şüphecilik Foucault'nun çalışmalarının büyük çoğunluğunda görülmekle

birlikte, verdiği derslerde de tavsiye ettiği bir prensiptir:

Öyleyse, bu metodolojik tekniğin hedefleri tam olarak nedir? Bir nesnenin herhangi bir yönü incelenirken ona geçerliliği başka bir araştırmadan kaynaklanan bir statü atfedilirse (bu statünün adı “neden” de olabilir, başka bir şey de) o zaman ikinci dereceden bir yargıda bulunulmuş olur: Daha önce verilmiş bir yargı burada uygulanır, yuvasından alınarak yürüyüşe çıkarılır. Böylece teknik olarak bize ait olmayan yargılar aracılığıyla yargıda bulunmuş olursunuz. Foucault’ya has tekniklerin askıya almayı amaçladığı yargılar bu ikinci derece düzeyindekilerdir; tarih dışı politik çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılan işte bu ikinci dereceden yargılardır. (Wichham ve Kendall, 2016)

Foucault’nun ideolojik veya politik okumalarında, mevcutta üzerine konuşulmamış tespitlere varabilmesini sağlayan bu prensip, araştırmaların hipotezinin oluşmasında daha yaratıcı yerlere varılmasına olanak sağlamaktadır. Hipotez geliştikten sonra, çalışma zemininin oluşturulma süreci işte tüm bu tip ikinci derece yargıların gezintiye çıkarılmasıyla mümkün olmaktadır.

Bu çalışma, sınırları henüz netleştirilmemiş olan heterotopya kavramı üzerine şüpheli bir yaklaşımla ortaya çıkartılmıştır. Heterotopyaların altı ilkesinin ortaklaştığı veriler dikkate alınmakla birlikte, bu altı tespit ile sınırlı kalmak gerekliliğine şüphe ile yaklaşmıştır. Çeşitli araştırmacıların çalışmaları incelendiğinde, çoğunlukla kent üzerinden değerlendirildiği görülen heterotopya kavramı ve kullanıcıda yarattığı etki, bu çalışmada iç mekânlar üzerinden değerlendirilmiştir. İç mekândaki organizasyonun ya da mimari sembollerin heterotopik etkinin oluşmasındaki rolünü tespit etmek ve bu enerjiyi açığa çıkaran bir mekân tipi daha bulmak motive edici olmuştur. Çünkü mimari semboller kullanıcının algısını doğrudan etkilemekte, davranışını ise belli bir amaca yönlendirmektedir. Umberto Eco’nun (2019) aktardığı gibi: “Oysa mimari nesne, hiç de o sırada el altında bulunmayan bir uyarı nesnesinin yerini tutacak bir uyarı değildir, tersine kendisi zaten bizzat uyarı nesnesidir”.

Araştırmada şüphecilik yaklaşımı benimsenerek, heterotopya konusu ile ilgili verili olan bilgilerin bir süre gezintiye çıkarılması yolu izlenmiş; verili bilgiler sabit doğru olarak görülmemiş, bu sayede de çalışmanın hipotezi belirlenip, çalışmanın seyri şekillendirilmiştir.

2.1.2 Olumsuzluk

Mevcut bir bilgi de olduğu gibi, mevcut bir olayı da aynı şüpheli yaklaşımla değerlendirmek, Foucault’nun çalışma prensiplerinden bir diğeri olan olumsuzluk prensibini

doğurmaktadır. Araştırmacının verileri olduğu gibi kabul etmek yerine sorgulayıcı bir davranış sergilemesi, şüphecilik prensibinde olduğu gibi araştırmanın önünü açacak yollardan birisidir. Tarihi ya da değil, meydana gelmiş olayların her koşulda meydana geleceğini varsaymak, olayın ortaya çıkışındaki itkiyi tespit etmek açısından araştırmacıyı kısıtlama tehlikesi taşımaktadır.

Ancak olumsuzluk prensibi şu anlama gelmektedir; bahsi geçen olayların, çeşitli unsurlara bağlı olarak doğduğu ve bu unsurların da sorgulanabilir olduğu gerçeği, tespit yapmayı daha aydınlık hale getirirken aynı zamanda benzer durumlara dair daha doğru okuma yapmayı sağlamaktadır. Bu prensibe göre; doğa kanunları gereği ortaya çıkmamış olan olaylar, bulunduğu zamanın ve koşulların sonuçlarında ortaya çıkmışlardır. Başka bir zaman diliminde bu olaylar farklı tezahür edebilir ya da farklı bir nedenle farklı bir şekilde ortaya çıkabilirlerdi.

Tarihsel bir olayı olumsal olarak nitelemekle kastettiğimiz şey o olayın ortaya çıkışının zorunlu olmadığı, aksine başka olaylarla arasındaki karmaşık ilişkiler dizisinin olası sonuçlarından biri olduğudur. Bu gelişmeleri nedenler ve etkiler temelinde anlamak onları olumsuzluklar olarak kabul etmekten daha fazla bir düşünsel çaba gerektirir işte bu yüzden nedenler yerine olumsuzlukları arama tekniğinin zannedilebileceği kadar zor olmadığını söylüyoruz. (Wichham ve Kendall, 2016)

Çeşitli sebeplerle alışkanlık haline getirilen araştırma yöntemlerini sarsan bu bakış açısı ile pek çok olay sorgulanabilir hale gelmektedir. Foucault bu prensiple araştırmalarını yürütmektedir. Bir olayı olduğu gibi kabul edip, hiçbir veriyi değiştirmeden yeni fikirler geliştirmenin, olayı sorgulayarak verili koşullarını araştırmaktan daha kolay olmadığını önermektedir. Zira daha sorgulayıcı bir çerçeveden bakıldığı takdirde, olumsuzluk kendiliğinden gelişmektedir ve şüphecilik prensibi ile yakından ilişkilidir. Bilgiler gibi olayları da olduğu gibi kabul etmek yerine; sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirmenin yolu açılmaktadır. Olumsuzluk bir yanıyla da, bulunduğumuz geleneksel zamandan değerlendirdiğimiz olayları, oluştuğu zamanın koşullarıyla değerlendirmek anlamına gelmektedir. İçinde bulunduğumuz bilgi birikimi, artık öğrenilmiş olan olayların sonuçları ve teknolojik gelişmeler ışığında olayları geriye dönük olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirmek, zamansal farklılıkları ve gereklilikleri göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bir örnek vermek gerekirse: “Tarihe Foucaultcu bir yerden yaklaşmanın listelenen olumsuzluklardan herhangi birinin, mesela mahkûmların birbirleriyle konuşmalarının engellenmesi buyruğunun, kapitalizmin görülmeyen, örtük gelişimiyle ve onun pasif işgücü ihtiyacına bağlı olduğu düşüncesiyle herhangi bir işi olamaz” (Wichham ve Kendall, 2016).

Bu örnekte olduğu gibi, olayın iyi ve kötülüğü değerlendirilirken bugünün bilgisiyle ve hükmüyle hareket ederek varılan sonuçlar tam gerçeği yansıtmayabileceği gibi, olay hakkındaki düşüncelerin yanlış yönleneşine de sebep olacaktır. Mevcut koşullar, bugünün penceresinden kötü görünse bile, vuku bulduğu zamanın şartlarında gereklilik olabilmektedir. Bu prensiple birlikte iyi bir araştırma ortaya koyabilmenin yargılayan bir bakış açısı ile değil sorgulayan bir bakış açısıyla oluşabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Nicel araştırma metotları açısından bu durum farklılık gösterebilirken, nitel araştırmalar için büyük ölçüde gereklilik olabilmektedir. İnsan temelli çalışmaların, kişilerin bilgi birikimleri, ihtiyaçları, zorunlulukları ve psikolojileri değerlendirilmeden ortaya çıkarılması, yanlış sonuçlara varılması riskini taşımaktadır.

Ancak insan dünyası, insanların rasyonel olduğu kadar, irrasyonel ve zaman zaman beklenmedik eylemlerinin gerçekleştiği olumsal bir akışla ilerler. Weber, bunu “olumsal nedensellik” olarak adlandırmaktadır. Buna göre, doğa bilimlerinde olduğu herhangi bir olayın örneğin A’nın B’yi mutlaka meydana getireceği yönünde katı belirlenimci bir tavır kabul edilebilir görünmemektedir. Sosyal bilimlerde araştırılan olgular insan temelli eylemler olduğundan mutlak bir nedensellikten söz edilemez. Çünkü insanlar eylemlerini anlam yükleyerek gerçekleştiren varlıklardır. Ve anlamlar her zaman farklı bireyler için aynı motivasyonları içermeyebilir. (Fırıncioğulları, 2016)

Bu prensipte varılmak istenen yer; nedenler, takdirler ya da sövgülerin arayışı değildir. Değerlendirmede farklı bir pencere açabilmektir. Dolayısıyla bu çalışmada da olumsallık prensibinden faydalanılmıştır. Heterotopyalar değerlendirilirken, kavramın ortaya atıldığı tarihsel süreç göz önüne alınarak, başka mekânlar üzerine de değerlendirme yapılmak istenmiştir. Kavramsal açıklama esas alınmakla birlikte, temellendirildiği ilkeler günün konjonktüründen oluşturulmuştur. İçinde bulunulan çağa gelindiğinde; ideolojik değişimler, toplumsal olaylar, geliştirilen alışkanlıklar daha farklı bir yerde durmaktadır. Dolayısıyla kavrama karşılık gelen mekânlar çeşitlendirilebilir ve kategorize edilebilir bir yerde gözükmektedir. İç mekânların heterotopik olarak değerlendirilmesi ve kategorize edilmesi de olumsallık prensibi ile doğmuş, tarihsel sürecin ortaya çıktığı döneme kıyasla irdelenebilecek alternatifler incelenmek istenmiştir. Nüfus artışının ve yapı artışlarının kaygı yarattığı bu dönemlerde, yeniden işlevlendirilen yapılar üzerine daha fazla düşünülmektedir. Bu koşullar ile birlikte heterotopyalarda olduğu düşünülen ve plansız bir şekilde ortaya çıkan eski-yeni enerjisinin yeniden işlevlendirilen yapıların iç mekânlarında da görülebileceği önermesi ile birlikte çalışma temellendirilmiştir.

2.1.3 Özne

Foucault'nun çalışmalarının büyük çoğunluğunda özne, iktidar, biyopolitika konularının işlendiği açıkça bilinmektedir. Eğer Foucault'nun bir söylemi esas alınacaksa öncelikle 'özne' konusunun iyi bir şekilde algılanması gerekmektedir.

Foucault'nun 'Hermenötiğin Kökeni' isimli kitabında aktardığı üzere, özne felsefesi Foucault'nun yola çıkış noktasını oluşturmaktadır. "Öznenin bir soykütüğünü oluşturarak, bizi modern kendilik anlayışına ulaştıran tarih aracılığıyla öznenin oluşumunu inceleyerek özne felsefesinden çıkmayı denedim" (Foucault, 2017).

Foucault'nun bakış açısında olan özne ile genel kullanımda geçen özne kelimeleri anlamsal olarak farklılaşmakta; Foucault'nun bakış açısından özne, iktidar ile ilişkisi ve öznenin üretimi üzerinden değerlendirmeye alınmaktadır. İktidarların yapılanması ve hedeflerine ulaşmasının ön koşullarından biri öznenin şekillendirilmesidir. İktidar özneler üzerinden bir yol izlemekte, bu izlenen yolun sonuçları da yine özneler ile yorumlanabilmektedir. Foucault da çalışmalarını öznenin oluşumuna sebep olan koşullar ve bu sürecin tanımlanması üzerinden oluşturmaktadır. "İktidarın oldukça önemli başka bir yönü de, bilgi-iktidar bağlantısıyla ilişkisinde öznelliktir. Öznelliğin çok önemli olmasının sebebi Foucault'nun iktidar anlayışında öznelerin oluşumunun iktidarın üretkenliğinin temel bir parçası olmasıdır. Foucault şöyle der: "Amacım insanların, bizim kültürümüzde, özneye dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmaktır" (Wichham ve Kendall, 2016).

Foucault kavramları üzerinden bir çalışma yürütülecekse; özne kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir. Kavramsal tanımlarının içinde geçen öznenin, bir ürün gibi değerlendirildiğini bilmek ve sürecin içindeki rolünü okumak belirleyici olmaktadır. Öznenin davranış biçimleri, yönlendirilmiş ya da yönlendirilmemiş haliyle düşünce biçimleri ve bedeni üzerindeki kontrolü bu kavramların konusunu oluşturmaktadır. Mekân üzerinden yürütülecek bir çalışma için de aynısı geçerlidir. Foucault'nun ürettiği heterotopya kavramını değerlendirmenin de yolu mekânın kullanıcıya yani özneye varmaktadır. Özne yine burada kurucu özne değil, üretilmiş olan öznedir. Üretilmiş olan özneyi tetikleyen ya da yoldan çıkaran unsurlar özne çalışmasına dahildir. Bu çalışmada da üretilen öznenin beklenmedik bir düşünce ya da duygu içine girmesi, mekânların tetikleyici olması durumu üzerinden araştırılmaktadır.

“Foucault özneyi üretici olmaktan ziyade bir ürün olarak ele alır: “Tarihsel bir çerçe ve içerisinde öznenin kuruluşuna açıklama getirecek bir analize varmak için kurucu öznenen vazgeçmek, yani öznenin kendisinden kurtulmak gerek” (Wichham ve Kendall, 2016).

Fakat öznenen kurtulmak onu tamamen yok sayarak bir değerlendirmeye varmak değildir. Aksine olumsuzluk ilkesini göz ardı etmeyeceksek; olayların değerlendirilmesinde tarihsel sürecin ve öznenin eylem kararlarının etkili olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu durumda özne yok sayılarak yapılacak değerlendirmeler Foucaultcu bir yaklaşım olmayacaktır. Foucault’nun ifade ettiği anlamda özne çalışmaların ana konusunu oluşturmaktadır ve pasif bir durumda değildir. Mekân üzerinden tartışmaya açılacak olan özne de aynı şekilde mekânın üretiminde ve mekânın kullanımı halinde üretken durumda değerlendirilecektir. Belli stratejiler doğrultusunda işlevlerine ve mevcudiyetlerine karar verilen bu mekânların kullanımları ve öznenen uyandırdığı şaşırtıcı etki araştırılacaktır.

Buna binaen Foucault’nun öznenin aktif rolünü reddettiği söylenemez; alakası bile yok hatta. Özneler kendilerinin üretiminde aktiftirler. Dahası iktidara *tâbi* [subjected] olmak anlamında özneler olarak kendilerinin üretiminde aktiftirler: “İnsanların tâbiliğini (...) üretmek adına Batı birçok kuşağa devasa bir emek harcattı: Sözcüğün her iki anlamında da özneler olarak kuruluşları adına.” (Wichham ve Kendall, 2016)

Foucault’nun yaklaşımı ile özneyi değerlendirmek, alışık olunan haliyle kullanılan özne kelimesini geçici olarak kaldırmak anlamına gelmektedir. Bu durumda bilinen haliyle ‘özne’ kelimesinin yeri anlamsal olarak boş kalmaktadır. Bunun için ‘birey’ kelimesi kullanılarak öznenin yeri olumsal bir fenomene bırakılmaktadır. Çelişki içermeyen birey, tartışmaya belli bir alan işgal eden bedeni ile birlikte saf düşünce şekliyle dahil olmaktadır. Böylece ‘birey’ kelimesi, ‘özne’ kelimesinden kalan boşluğu doldurmakta ve tartışmaya katılmamaktadır. Ancak bu düşünce yapısı gereği, ürün olarak değerlendirilen öznenin, birey olarak tanımladığımız olumsal haline kısa geçişlerinin koşulları da sorgulanacaktır. Çelişkili öznenen çelişkisiz bireye kayılan noktanın mekânsal olarak mevcudiyeti sorgulanacak ve mekânsal unsurlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

‘Öznelilik’ [*jutâeççivity*] terimini daha yaygın kullanılan ‘birey’ teriminden farkına dikkat çekmek adına kullanıyoruz. Birey genellikle beden ile aynı fiziki uzamı işgal eden, bölünmez ve çelişki içermeyen bir nesne oluşturan, insan eylemlerinin kaynağı rasyonel bir varlık olarak anlaşılır. Ancak Foucaultcular

için elbette bu “birey” tarihsel olarak olumsal bir fenomendir; kesin olarak ancak on dokuzuncu yüzyılda tanımlanmış bir icattır (psikolojik bireyin doğuşu üzerine, bkz. Venn 1984; Rose 1985). (Wichham ve Kendall, 2016’da atıfta bulunduğu gibi)

Tez çalışmasında; bireyin duygu ve düşünce durumunun daha saf olması halinden faydalanılarak bir arayışa girilmiştir. Varılmak istenen nokta için ilerletilen yol, Foucault’nun araştırma prensiplerini tartışarak, yanlış bir bakış açısına ulaşma riskinden kaçınmayı hedeflemektedir. Düşünürün, düşünme ve araştırma prensiplerinin detaylı incelenmesi sonucunda şüphecilik, olumsuzluk ve özne-birey ayrımının üzerinde durulmasının önemli bir noktada olduğu düşünülmüştür. Bu prensiplerin aslında aynı düşünce akışına yönlendirdiği bilgisi edinildikten sonra heterotopyaların da aynı şekilde değerlendirilebileceği, kelimelere yüklenen anlamların da tartışılabilirliği ya da kapsamlarının genişletilebileceği fikri doğmuştur.

“ ‘Özne’ kelimesinin hem Fransızcası (*sujet*) hem de İngilizcesi (*sub- ject*) ‘tâbilik’, ‘tebaa’ ve ‘tâbi kılma’ gibi anlamlarla bağlantılı olarak bir uyrukluk ilişkisini de ifade eder” (Wichham ve Kendall, 2016), bilgisine dayanarak irdelenen kavramın; örneklenildiği ilkeler ve özne ile temasından sonra doğan sonuçlar, yine Foucaultcu bir bakış açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2 Kavramsal Çerçeve Heterotopyalar

2.2.1 Başka mekânlara dair: Heterotopya, ütopya, distopya

Düşünür, sosyal teorist, tarihçi, antropolog, psikolog ve sosyolog Michel Foucault’nun mekân çalışmalarının konusu genellikle kent hakkında veya kurum binaları hakkında gelişmiştir. İktidar ve biyopolitika konularında çok fazla araştırması bulunan Michel Foucault, ‘Öteki Mekânlara dair (Başka Mekânlara Dair)’ isimli makalesini 1967 tarihinde hazırlamasına rağmen, bu makale 1984 tarihinde yayınlanmıştır. ‘Öteki Mekânlara dair (Başka Mekânlara Dair)’ isimli makalesinde mekânın ikili bir etkisi olduğundan bahsederek, mekân kavramını heterotopyalar bağlamında araştırmıştır. Heterotopya tanımına ilk olarak tıbbi bir terim olarak rastlanmakta, zooloji veya botanik gibi alanlarda literatüre girmektedir. 1920 yıllarında tıp alanındaki kullanımı; dokuda normal olmayan parça, yapıda anormallik durumu, organın anomalik pozisyonu veya düzenlemedeki anormallik durumu şeklinde olmuştur (Yıldırım, 2020).

Bu tarihe kadar felsefi kullanımına rastlanmayan heterotopya kavramına, felsefi terminolojide ilk olarak Foucault ile rastlanmaktadır. Kelimeler ve Şeyler (2001) kitabının ön sözünde heterotopyalardan bahsedildiği görülmektedir.

Bu türdeş olmayan yerler (heterotopyalar), çünkü dili gizlice tahrip etmekte, çünkü ortak adları parçalamakta veya onları birbirine dolamakta, çünkü "sentaks"ı önceden tahrip etmektedirler ve bu tahribatları cümleleri inşa edenlerle sınırlı kalmamaktadır -kelimeleri ve şeyleri "bir arada tutan" (birbirlerinin yanında ve karşısında), daha az aşikâr olanı-. (Foucault, 2001)

‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli yazıda ise, kaleme alındığı tarihlerde artık zaman değil mekân kavramının ön planda olduğuna değinilmektedir. Ortaçağda alışlagelen ve kutsal olarak görülen yaşam biçimlerinin, mekânlarda net çizgilerle çizilmesi; çağdaş mekânın ise giderek bu kutsiyelerden arındırılması söz konusudur. Ancak çeşitli mekânsal planlamalara rağmen mekânın tamamen eski kutsallıkların etkisinden kurtulamadığı görülmektedir. Bu nedenle mekânlarda bazı zıtlıklar oluşmaktadır. Zıtlıkların ortaya çıkmasının sebebi de tanımı değişen mekânlardaki mahallerin iç içe geçmesine sebep olmaktadır. Mahallerin iç içe geçmesi planlanmayan bir biçimde oluşmakta, kullanıcı üzerinde de planlanmayan bir etki bırakmaktadır.

Foucault’nun yorumuna göre çağdaş mekân, barınma eyleminden öte demografik verileri vermekte ve hatta arzulanan demografik duruma ulaşmak için planlanmaktadır. Foucault çağdaş mekânı şöyle yorumlamıştır:

Daha da somut bir biçimde, mahal veya yer belirleme meselesi demografik açıdan da çıkmaktadır insanlığın karşısına. Bu insan mahalli ve yaşama mekânı meselesi yalnızca dünyada insanlar için yeterince yer olup olmadığı sorusundan ibaret değildir; muayyen bir durumda muayyen bir hedefe ulaşmak için ne tür yakınlık ilişkilerine başvurmak gerektiği, beşeri öğelerin depolanması, deveranı, işaretlenmesi ve tasnifinde nasıl bir yolun izleneceği sorusunu da ihtiva eder. Çağımızda mekân bize mahaller arasında ilişkiler gibi görünmektedir. (Foucault, 1984)

Günün ihtiyaçlarına göre planlanan ya da yeniden düzenlenen mekân, basitçe kullanıcının yaşam alanı olmaktan öte; sosyal ilişkiler zincirinin belirleyicisi ve statü göstergesi olarak durmaktadır. Geçmiş kutsiyelere göre düzenlenmiş olan mekân çağdaş dünyada yeni bir fonksiyona ihtiyaç duymakta ve gerekliliğini sürdürmeye devam etmektedir. Bu noktada geçmiş ve gelecek arasında şekillenen mekânda zıtlıklar ortaya çıkmaktadır. Çelişkiler içeren çağdaş mekânın bu durumu kullanıcı algısında da ortaya çıkmakta ve Foucault’nun biyopolitika araştırmalarında önemli bir yeri olan ‘özne’ konuya katılmaktadır. Foucault’nun çalışmalarında kullandığı haliyle özne bir üretilimdir. Bir sistemin sürekliliği için gereklidir. Mekânın da planlı üretimi

ve günün sonunda kullanıcısına hizmet etmesi, özne ve mekân kavramlarını ayrı düşünülemez hale getirmektedir. Foucault, Öteki Mekânlara Dair isimli yayınında Bachelard'ın mekân kavramına dair düşüncelerinden etkilenererek, atıfta bulunmaktadır: “Yeknesak ve boş bir mekânda değil, tam aksine, baştan sona kemiyetlerle dolu ve belki de tamamen hayali bir mekânda yaşamakta olduğumuzu öğretti bize” (Foucault, 1984). Bu şekilde özne-mekân ilişkisine bakış açısını vurgulamış, kavramı ele alma şeklini belirtmiştir.

Kelimenin etimolojisine bakıldığında, yer anlamına gelen topos kelimesi ile farklı manasındaki hetero kelimelerinden oluştuğu görülmektedir. Türkçe'ye ‘farklı yer’, ‘öteki yer’ ya da ‘diğer yer’ olarak çevrildiği çalışmalar mevcuttur. Foucault tarafından zıtlıkları ile ayrı bir şekilde değerlendirilen mekân, iki başlığa ayrılmaktadır. Sosyal ilişki ağlarının örüldüğü, statü belirteci olan ve beşeri öğelerin depolandığı mekân; bu çalışmada öteki mekânlar başlığı altında incelenmektedir. Bu başlıkta farklı iki mekân tipi olarak ütopyalar ve heterotopyalar yer almaktadır. Modernizmle beraber, içerdiği boşluğun tanımı ile değil de daha çok kavramsal yapısıyla algılanıp tanımlanmaya başlayan mekân için, insanlık tarihinin modern öncesi dönemlerinde bu soyutlamaya gerek duyulmamıştır (Nalbantoğlu, 2008).

Foucault'ya (1984) göre ütopyalar gerçek bir yeri olmayan mahallerdir. Ütopyalar tamamen gerçektir. Mükemmel mekânı, mükemmel özneyi ve mükemmel sosyal ağları tanımlamaktadırlar. Ürün olarak özne burada yerini bulmaktadır. Mükemmel sistemin içerisinde mükemmel özne olarak var olurlar. Ancak hayali olan, yol gösterici olsa bile hayalidir. Fakat gerçek olarak duran bir mekân tipi daha mevcuttur. Bu mekân tipi Foucault tarafından ‘heterotopya’ olarak adlandırılır. Fiziki olarak şahit olduğumuz bu mekân tipi kurgu değildir. Kullanıcısı ile fiziki temas içindedir ve doğrudan algısına yansımaktadır. Heterotopyaları konu haline getiren ise; fiziki bir mekân olmasına rağmen muğlak bir etkisinin olmasıdır. Yarattığı çokluk hissiyatı kullanıcıda beklenmeyen ya da planlanmayan bir etki yaratmaktadır.

Kaymaz'ın ifade ettiği gibi:

Öteki yer, akıldadır, deneyimdedir; bu sebeple, beden ile ilişkili olarak muğlak ve kararsız bir bağlama sahiptir. Öteki yer, tek bir beden için dahi bir tür çokluktur ve çokluğu oluşturan haller değişken ve geçicidir. Bedenlerin o mekânı deneyimleme hallerine bağlı olarak farklı anlamlarla yaratılan öteki yer, bir problematiktir, tartışmalı ve kesinleşmemiştir. (Kaymaz ve Hale, 2017)

Karşıt bir mekân olarak tanımlanan heterotopyalar, özne üzerinde planlananın dışında bir deneyim yaratmaktadır. Bu deneyim mekânın biriktirdiği beşeri ilişkilerden ve anı deposundan kaynaklanmaktadır. Mimari öğeler ile bu anı deposu ortaya çıkmakta ancak yeni işlevi ile kişiyi geleneksel zamanda tutmaktadır. Tam da bu ikili zaman mekân ilişkisi heterotopyaların konusunu oluşturmaktadır.

Bahsi geçen ikili mekân okuması özne üzerinde ‘öteki ben’in söz konusu olmasına sebep olmaktadır. Foucault, ‘Öteki ben’i tanımlamak için ayna örneğinden faydalanmaktadır. Heterotopik mekânların ayna etkisi yaratması ve öznenin aynada bulunan yansımasıyla karşılaşması söz konusudur. İşgal etmekte olduğu mekân ile yansımada gördüğü mekân kişide ikilik yaratmaktadır. Bu zıtlık, kullanıcıda iki farklı mevcudiyet halini alır. Muğlak bir mekânda olduğuna dair bir enerji oluşmaktadır. Bu nedenle ayna örneği heterotopyalar için önemli bir örnektir. Aynada yaşanan etki, heterotopik mekânlarda da ortaya çıkmaktadır. “Kişinin kapladığı mekân hem gerçek hem de sanaldır; bu bir yerinden oynamaya neden olmaktadır. Kişi aslında durduğu yerdedir fakat ayna gerçek ve sanal mekânın çakışmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, aynadaki yansıma bir heterotopya olarak yerinden oynama, kayma ile ifade edilebilir” (Toprak, 2018). Ütopyalardan farklı olarak, beklenmeyen bir enerji dahi yaysa, bu mekân tipleri hayali değildir. Aksine toplumsal olaylar, yönetim stratejileri vb. sebeplerle doğmuştur. Mekânın, çağın şartlarına göre üretilmesi ve sonra tekrar üretilmesi süreci Lefebvre’in (2014) ‘Mekânın Üretimi’ isimli yayınında şöyle tariflenmiştir:

Bir üretim tarzından diğerine geçişin çok büyük önem taşıdığı önceden belirtilmişti; çünkü bu, mekânı altüst ederek mekâna dahil olabilen toplumsal üretim ilişkileri içindeki çelişkilerin etkisidir. Her üretim tarzı -hipotez gereği- kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir. (Lefebvre, 2014)

Toplumsal geçişlerin etkisi ile üretilmiş olan bu yeni mekânlar tamamıyla gerçek ve özne üzerinde doğrudan etkilidir. ‘Yeni’ye hizmet eden ve yeni üretilmiş (yeniden tasarlanmış) olan mekân kullanıcı davranışı ve algısında düzenleyici durumdadır. Fakat bu mekânlar; her ne kadar geçmişi örtmek ya da günü revize etmek üzerinden planlanmış olsalar da ortaya bir eski – yeni enerjisi çıkmaktadır. Bu enerjiyi ortaya çıkaran, özneye tanımlanması güç bir çokluk yaratan heterotopyalar, Foucault tarafından altı ilke ile örneklendirilmiştir.

2.2.2 Heterotopyaların altı ilkesi

Anıların ve beşeri ilişkilerin depolandığı heterotopyalar; altı ilke ile temellendirilmiştir. Birinci ilke; kriz heterotopyaları ve sapma heterotopyaları olarak ayrılabilir. Kùltürlerin ve dolayısıyla coğrafyaların kendi heterotopyasını doğurduğu üzerinden şekillenmektedir. Bu bakımdan standart bir mekân önermesinden ziyade iki başlıkta incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Her toplumun kendi alışkanlıklarından ve geleneklerinden doğan bu ilke, kullanıcıların mekânın kutsiyesi hakkında düştüğü ikilik ile temellenmektedir. Kriz heterotopyaları; ergenlik dönemindeki çocukların yaşadıkları geçişleri ve bu geçişlerin telafi edildiğı yerleri, kadınların regl dönemlerinde yaşadıkları süreçleri geçirdikleri mekânları ya da ihtiyarların krizlerini atlatmak için tasarlanmış mekânları kapsamaktadır. Bu grupların normal davranış şekli dışında davrandıkları düşünölmektedir ve bu sözde anormallik kriz anları yaratmaktadır. Buradaki ikilik, aslında ergenliğin, reglinin ya da yaşlılığın tamamen normal olması ve dahi gerekli olması ancak bir yandan da ayıp olarak yorumlanmasından doğmaktadır. Kriz anlarının gizlice ya da çabuk bir şekilde atlatılması için oluşturulan mekânlarda, kullanıcı bu ikili durumu hissetmektedir. Hem gerekli hem de yasaklı bu yerler kriz heterotopyalarına örnektir.

Birinci ilkenin ikinci başlığı sapma heterotopyalarıdır. Sapma heterotopyaları ise psikiyatri klinikleri ve hapishaneler ile örneklendirilebilmektedir. Uzun süreli sapma yaşayan suçlu ya da akıl hastalarının ıslahının sağlanması için yaratılan mekânlar, bu heterotopya tipindedir. Islah mı yoksa kısıtlama mı olduğu tam belli olmayan bu mekânlar kullanıcılarında ikilik yaratmaktadır.

İkinci ilke; toplumların, tarihleri süresince farklı senkronilere sahip olması üzerinden temellenir. Bu senkron değıştikçe mekânlar da başka işlevlerde işletebilmektedir. Foucault bu ilke için; 19. yy. öncesinde kilise etrafında bulunan mezarlıkları örnek vermektedir. 19. yy. sonrasında şehir dışına taşınan mezarlıklar, merkezden uzaklaştırılarak kutsiyetleri tartışmalı bir noktaya getirilmiştir. “Mezarlıklardan sirayet eden hastalık konusu, 19. asrın başında mezarlıkların banliyolere kaydırılmasına kadar sürüp gitti. Böylece mezarlıklar şehrin kutsal ve ölümsüz merkezi olmaktan çıkıp, her ailenin kendi karanlık istirahatgâhına sahip olduğu ‘öteki şehir’ haline geldi” (Foucault, 1984). Merkezden uzaklaştırıldıktan sonra, hala bazı kutsiyelerini korumasına rağmen aynı zamanda hastalık kaynağı ya da korku kaynağı olan bu mekânlar, mekân ziyaretçisinde ikili bir algıya sebep olmaktadır. Kullanıcı hem kutsal bir yerde

hem de tekinsiz bir yerde olduğunu hissetmektedir. Mezarlık örneğine ilave olarak, kent içinde fonksiyonu değiştirilen mekânlarda bu başlık altında tartışılabilir. Benzer sebeplerle mekânın eski değerlerini kullanıcıya hissettirmesi ancak mevcut işlevini de aktarması kullanıcıda zıtlık oluşmasına sebep olmaktadır.

Üçüncü ilke; mekânın kullanıcıda çokluk yaratması ile temellenmektedir. Örnek olarak sinema ve tiyatro mekânları verilmektedir. Bu tip mekânlardaki çokluk; fiziki mekânın içinde bulunan fakat eşzamanlı çokluk oluşmasına sebep olan farklı kurgusal mekânların bir araya gelmiş olmasıdır. Fiziki mekânın fonksiyonu gereği gerçekleştirilecek performans sanatı, kurgusal bir mekân düzenlemesini de gerektirmektedir. Kurgulanan sahne mekânı ile çakışan fiziki mekân çokluk yaratmaktadır. Buluşması olanaklı olmayan iki farklı mekân üst üste binmekte ve içinde bulunduğu mekânı kullanıcıya sorgulatmaktadır.

Dördüncü ilke; zaman kavramı ile de bağlantılı olarak ortaya çıkan heterotopik mekân algısını açıklamaktadır. Birinci ilkede olduğu gibi, dördüncü ilkede kendi içinde iki farklı mekân tipi ile örneklendirilmektedir.

Bu ilke ile heterokroni diye isimlendirilen bir alt başlık doğmuştur. “Heterotopyalar çoğu zaman, zaman dilimleriyle bağlantılıdır – yani simetri, simetri sağlamak için heterokroni diye adlandırabileceğimiz alanlara açılır. İnsanlık geleneksel zamandan bir tür mutlak kopuş noktasına vardığında tam kapasite çalışır heterotopya” (Foucault, 1984). Geleneksel zamandan kopuşa neden olan mekânlar anı depolama özelliklerinden kaynaklı heterokroni olarak isimlendirilmekte ve heterotopik bir etkiye sebep olmaktadır. Benzer şekilde Toprak (2018) heterokronileri şöyle tanımlamaktadır: “Heterokronik mekânlar: Farklı yaşanmışlıkların bir aradalığı” (Toprak,2018). İki farklı mekân tipi ile açıklanan dördüncü ilkenin ilk örnekleme müzeler ve kütüphanelerdir. Müze ve kütüphaneler anı depolama ve zamanı biriktirme özelliğindedir. Geleneksel zamandaki mevcudiyeti ile sabit bir tanımı olan bu mekânlar, fonksiyonları gereği çeşitli zaman dilimlerini depolamaktadır. Kullanıcıyı farklı zaman dilimlerine götürürken, kendileri zamanın dışında kalmaktadır. Bu şekliyle de dün ve bugün arasında bir köprü oluşturmaktadır. İkinci örnek ise tam tersi bir etki ile geçici olan alanları kapsamaktadır. Festival alanları, sergiler, fuarlar geçici fonksiyonlu mekânlardır. Dolayısıyla mekânın çoğunlukla olduğu sabit hal ile geçici yeni hal arasında kullanıcıda çokluk oluşmaktadır.

Beşinci ilke; açılma ve kapanma mekânları olarak iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Hapishane ya da askeriye mekânları bu ilkeye örnek olmaktadır. Özellikle ziyaretçi açısından serbest dolaşımın olduğu hissiyatı ile birlikte, giriş ve çıkışı tam olarak kendi iradesine bağlı değildir. Bu mekânlarda kontrol ve izin ile hareket sağlanabilmektedir. Kullanıcı iki duygu arasında gerilim yaşamaktadır. Heterotopyalarda aranan çoklu duygu, bu mekân tiplerinde hissiyat üzerinden şekillenmektedir. Açılma ve kapanma mekânlarına verilebilecek ikinci tip örnek ise girebilmek için izin almak şart olmasa da kullanıcının erişimine tamamen açık olmayan mekânlardır. Belli bir yönetim mahali, teknik hacim vb. gibi çeşitli mekânlar, kullanıcının mekânı tam serbestlik içinde kullanamamasına neden olmaktadır. Erişime açık olan mekânlar yanılsama hali yaratmaktadır. “Ya kışla ve hapishane gibi mecburi olarak o mekânda olunmalıdır; ya da hamam ve sauna gibi girmek için kuralları, izinleri ve ritüelleri yerine getirmek gerekmektedir. Bu kategoride, içerirken dışlayan mimari yapıları ima eden bir çerçeve daha çizilmektedir” (Şentürk, 2015). Açılma ve kapanma mekânları Foucault tarafından geniş bir alanda tanımlanmıştır. Dolayısıyla bu başlık çeşitli örneklemeler üzerinden değerlendirilmiştir.

Altıncı ilke; bu ilkeye dahil olan mekânların kullanıcının hayatını deşifre ettiği mekânlar olarak açıklanabilmektedir.

Heterotopyanın rolü ya da yanılsama mekânı yaratarak bütün gerçek mekânların, insan hayatının bölümlendiği bütün mahallerin daha da hayali olduğunu teşhir etmek yahut da öteki olan bir mekân, bizimki ne kadar düzensiz, çarpık ve savruksa o kadar mükemmel ve titiz başka bir gerçek mekân yaratmaktır. (Foucault, 1984)

Bu ilke, kurmaca olan mekân tasarımlarının aslında var olmayan bir imaj çizmesinden kaynaklanmaktadır. Mevcutta yaşadığımız mekânın belli düzenlemeler ile güzel görüldüğü ancak aslında gerçeği yansıtmadığının fark edilmesini sağlamaktadır. Tam tersi bir etki ile gerçeklikten kopuk illüzyon mekânları ile de mevcut yaşam biçimlerinin fark edilmesini sağlayan heterotopyalar açıklanmaktadır. Daha net bir tanım için; bir mekân tipi deşifre olmamak için tasarlanmıştır, diğer mekân tipi deşifre etmek için tasarlanmıştır.

Bu altı ilkenin açıklandığı ‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli yayında kavram açıklanmış ve örneklendirmiştir. Fakat çoğu araştırmada beklenen bir özellik olarak; yeni sorular doğurmuş ve farklı araştırmacılara yol gösterici olmuştur. Edward Soja çeşitli çalışmalarında özellikle coğrafi noktalardan heterotopya kavramını irdelemiştir:

Örneğin, Los Angeles'ın merkezinde bulunan şehir kaleleri olan Citadel LA'yi ve 1989'da Fransız Devrimi'nin iki yüzüncü yılını kutlamak için orada düzenlenen bir sergiyi analiz ediyor. Bununla birlikte, Soja mekânları okuma yöntemi olarak Foucault'nun heterotopoloji teriminden faydalanmaktadır. Mekân ya da üçüncü mekân (thirdspace) kavramı hakkında yepyeni bir görme ve düşünme biçimi inşa edilmiştir. Üçüncü mekân, onun radikal postmodern perspektifler olarak adlandırdığı bir dizi şeyi kucaklar ve ayrıca Lefebvre'in çalışmasının, özellikle de The Production of Space'in Foucault'nun heterotopya kavramıyla birleştirilmesini içerir. (Johnson, 2013)

Boşlukta kalan noktalar, araştırmacıları çalışmanın devamını getirmeye teşvik etmiştir. Heterotopiyaların ölçeği, mekân tipleri ve yarattığı etkinin sebepleri konusunda muğlak kalan cevaplar mevcuttur. Dolayısıyla çeşitli ölçeklerde, çeşitli fonksiyonlarda değerlendirilen mekânların, heterotopya bağlamında incelendiği pek çok çalışma söz konusudur. Bu çalışma da benzer bir arayışla oluşturulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde tarihsel süreci aktarılan ve örneklem olarak seçilen yapıların ortak özelliği; hepsinin yeniden işlevlendirilen yapılar olmasıdır. Heterotopik özellikleri sağladığı düşünülen bu mekânlar, özne ile ilişkisi üzerinden değerlendirilecek ve Foucault'nun da tavsiye ettiği gibi olumsuzluk prensibine dayanarak irdelenecektir.

3. METODOLOJİ VE YÖNTEM

3.1 Hermenötik

Bu çalışmada toplanan bulgular hermenötik yöntem ile değerlendirilmiştir. Foucault'nun da kullanmakta olduğu hermenötik yöntem, çalışmanın metodolojisi bakımından önemli bir yerde durmaktadır. Nitel bir tez çalışması olan bu araştırmada, genel ve belgesel tarama yöntemi, mekân dizimi yöntemi ve yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak bazı bulgular elde edilmiştir. Toplanan bulguları, heterotopya gibi nicel ölçülebilirliği olmayan bir kavram bağlamında değerlendirmek için pozitivist bir yol izlemek doğru bulunmamıştır. “Pozitivizm, aydınlanmanın salt akılcı ve ilerlemeci yönünü evrensellik temelinde bilimsel alanda savunan görüştür. Buna göre saf ve gerçek bilgi, metafizik öğelerden arınmış, rasyonel ve ampirik yolla elde edilen bilgidir” (Fıncıoğulları, 2016).

Heterotopya kavramı bağlamında değerlendirilen mekânsal deneyimi irdelerken öncelikle kavramsal araştırma yapılmıştır. Foucault'nun ya da farklı araştırmacıların yayınlarından edinilen bilgiler, yorumlama yoluyla değerlendirilerek çalışmanın hipotezine ulaşılmıştır. Foucault'nun çalışma prensipleri içinde olan olumsuzluk prensibi de göz önünde bulundurulduğunda anlama-yorumlama anlamlarına da gelen hermenötik yöntemi kullanmak doğru bulunmuştur. “19. yüzyılda doğa bilimlerinin insan bilimlerine kullanılma fikrine karşı gelişmiş bir kavramdır. Kavram, Yunanca yorumlama anlamına gelen *hermeneuein* kelimesinden türemiştir (Arlı, 2009:99). Bu çerçevede Hermeneutik; bir şeyi bildirme, haberdar etme, çeviri, açıklama ve açıklama sanatı olarak dile getirilir” (Fıncıoğulları, 2016). Olumsuzluk prensibi gereği, mevcut bilgileri geçici olarak askıya almak ve ardından araştırmacının yorum getirmeye başlaması hermenötik yöntem ile uyum içindedir.

Hermenötik yöntem; bazı çalışmaların pozitivist yöntem ile ilerletilememesi sebebiyle tercih edilmektedir. Tarih boyunca tartışılan bu iki yöntem alternatifi içinden, özellikle toplum incelemeleri gibi alanlarda hermenötik yöntem daha faydalı bulunmuştur.

Felsefeden bağımsız, sosyal bilimler alanlarında kullanılması gereken yöntemler konusunda çeşitli tartışmalar yürütülmüş, metodolojik olarak uygunlukları üzerine düşünülmüştür. “Daha çok metodolojik bağlamda gelişen tartışmaların sonucunda iki ana eğilim öne çıkmıştır. Bunlardan ilki pozitivism ve ikincisi ise anlama/yorumlama (Hermeneutik) yaklaşımıdır (Arlı, 2009:96)” (Fıncıoğulları, 2016’da atıfta bulunduğu gibi).

Heterotopya kavramı; mekân algısı, çoklu mekân deneyimi, tanımlanamayan enerji ya da ikili mekân hissiyatı gibi daha karmaşık sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla nicel yöntemler ile bazı bulguların toplanması mümkün ve destekleyici olsa da nihai sonuca varmak için anlama ve yorumlama yolları takip edilmelidir. Foucault tarafından Öteki Mekânlara Dair isimli kitabında aktarılmış olan; heterotopyaların altı ilkesi incelendiğinde de yorumlamaya açık bırakılan alanlar olduğu görülmektedir. Zira bu ilkeler, mekânlardan kaynaklı oluşan mekânsal algıyı açıklamaktadır. Verilmiş olan mekân örnekleri ise tekil örneklerdir. İlkenin daha iyi açıklanması için verilmiş gibi görünen bu örnekler, aşılabilir kuralları koymamaktadır. Özneyi etkileme şekline göre şekillenebilir, çeşitlenebilir ve örnekler çoğaltılabilir durumda görünmektedir.

Weber’in de vurguladığı gibi, insan söz konusu olduğunda, salt akılcılıktan ve mutlak bir evrensellikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü insan dünyası, kendi yarattığı kültürün karmaşıklığını ve renkliliğini, en önemlisi de rasyonel alanın dışında kalan duygusal ve irrasyonel düşünce ve eylem türlerini de içermektedir. (Fıncıoğulları, 2016)

Rasyonel alanın dışında kalan insan dünyası, kendine ait tecrübelerden, anlık hislerden ve duygu durumlarının değişkenliğinden dolayı ne tamamen doğa bilimleri ile değerlendirilebilir ne de mutlak bir evrensellik ile açıklanabilir. Kültürler, toplumsal bellek, yaşanan coğrafya, demografik özellikler, psikoloji ve daha pek çok sebep insan bilimini açıklamak için çok önemli faktörlerdir. Bu belirleyiciler bazı ortaklıklar kurulmasına sebep olsa da tamamen birbirleriyle örtüşmezler. Dolayısıyla insan tarafından bilinçli ya da bilinçsiz üretilen her şey öncelikle anlama ardından yorumlama yöntemi ile daha sağlıklı değerlendirilmektedir.

Eski tarihlerden bu yana kullanılan bir yöntem olan hermenötik yöntem, özellikle dini metinlerin yorumlanmasında kullanılmış ve faydalı olmuştur. Ancak ardından bilimden uzak bir yöntem olduğu varsayılmıştır. 19.yy.da ise “Schleiermacher, Dilthey, Heidegger ve Gadamer gibi önemli düşünürler sayesinde, tarihsel ve toplumsal alanlardaki bilgilere de uygulanan bir yöntem olmuştur.” (Fıncıoğulları, 2016). 19. yy.

ile birlikte yalnızca din araştırmalarında kullanılmakla kalmamış, çağdaş kullanım haliyle, toplumsal bilimlerde de tekrar aktif olarak kullanılır olmuştur. Foucault (2017), Hermenötiğın Kökeni isimli kitabında bu yönteme dair detaylı bilgi vermiştir. Özneye dair yapmış olduğu çalışmaları değerlendirirken, genel metodoloji tartışmalarında varılan sonuça olduğu gibi, iki yöntemi olduğunu aktarmıştır. Bu iki yöntemi; nesnel bilgi kuramı ve anlam sistemlerinin analizi-yorumlanması olarak tanımlamıştır. Özne felsefesine dair önemli çalışmaları olan Foucault'nun heterotopya kavramında da mekânın özne üzerindeki etkisi değerlendirilmekte ve bu tip mekânlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

“Geriden gelmenin izin verdiği berraklıkla bu özne felsefesinin ötesine götüren olası iki yolun olduğunu söylememe izin verin: 1) nesnel bilgi kuramı ve 2) anlam sistemlerinin analizi, göstergebilim” (Foucault, 2017).

Heterotopyalar araştırılırken de amaç; gerek iktidarların stratejisi olsun gerek mekânların özne üzerindeki etkisi olsun insan ve toplum bilimine ulaşmaktadır. Bu sebeple benzer disiplinlerde araştırma yapan pek çok düşünürün tercih ettiği gibi, bulguların hermenötik yöntem ile değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

3.2 Latour'un Kara Kutulama Yöntemi

Akademisyen, filozof ve sosyolog olan Bruno Latour bilim ve teknoloji alanında çalışmaları ile tanınmaktadır. Bruno Latour'un ‘kara kutu (*black box*)’ tanımı herkes tarafından kabul edilen bir bilgiyi işaret etmektedir. Kabul edilen bu bilgiye dair herhangi bir fikir yürütülmeden ya da yeteri kadar araştırma yapmadan yeni araştırmalar ortaya koymak bu kara kutuyu kabul etmek ve hatta ona referans olmak anlamına gelmektedir. Bahsi geçen ve kara kutu olarak tanımladığımız bu bilgi, açıklanamayacak veya tekrar araştırılamayacak veya detaylandırılmayacak durumdaysa yerine bir kara kutu çizilmektedir. Kara kutu terimi özellikle sibernetikte kullanılmaktadır.

Kara kutu olarak belirlenen bilgiye veri giriş çıkışları, kara kutunun ortaya çıkardıkları şematik şekillerde incelenir. Fakat kara kutu sabittir ve detaylandırılmamaktadır. Araştırmalar kara kutuyu referans olarak almaktadır. Bazen tamamen onu esas alarak yapılmaktadır. Ancak kara kutu açılmaz. “Latour bir şey ‘kara kutulandıktan’ sonra, onun yalnızca bir iddia zincirinde kullanıldığını iddia eder. Örneğın DNA sarmalı bir

kara kutudur: Bilim insanları onun nasıl işlediğini belirlemişlerdir ama kutu kapatılmış ve bir derecede değişmez hâle gelmiştir” (Wichham ve Kendall, 2016).

Kara kutulama yöntemi bilimsel araştırmalar dışında, günlük yaşamda da bulunmaktadır. İnsan zihni düzenli olarak belli girdiler almaktadır. Bu ekseninde yeni bilgiler öğrenmekte ve yeni alışkanlıklar edinmektedir. Zihnin bilgi alımı ve alışkanlık edinme dizisinin günlük yaşama yansıyan çıktıları da olmaktadır. Dolayısıyla kara kutular araştırılmadan yalnızca girdi ve çıktıları ile hem günlük yaşantıda hem araştırmalarda hem de zihinde olan yerlerini korumaktadırlar. Foucault’nun Yöntemlerini Kullanmak isimli kitapta, Latour’un kara kutulama yöntemi araba kullanmak eylemi ile örneklenmiştir ve daha açıklayıcı bir hale getirilmiştir.

“Bu sosyo-teknik sistemde (toplumsal ve teknolojik olanın bir karışımı) sadece girdilerimizi (araba sürmeyi öğrenmek, direksiyon çevirmek, vites değiştirmek vb.) ve çıktılarımızı (hızlı, rahat yolculuk) dikkate alırız. Kara kutu işte bu bel bağladığımız ama sorgulamadığımız aradaki şeydir.” (Wichham ve Kendall, 2016).

Kara kutular; bilgi de olabilir, mekanizma da olabilir herhangi bir nesne de olabilir. Burada onu kara kutuya dönüştüren tartışılmaz olmasıdır. Foucault’nun çalışma yöntemleri yayınlarının çoğundan da görülebileceği gibi olguları ters çevirmek ya da parçalamak üzerine ilerlemektedir. Kara kutuya dönüştürülen bilgileri deşifre ederek çalışmalarına yön vermektedir. Örneğin ‘akıl hastanelerinde yatan kişiler normal değillerdir’ önermesi bir kara kutudur. Ancak Foucault bu kara kutuyu parçalamayı tercih etmektedir. “Delilik toplum düzeninin varlığı için gereklidir, çünkü bu düzen kendine ancak negatifinin aynasında kimlik verebilmektedir.” demektedir Deliliğin Tarihi (1992) isimli kitabında. Bu yaklaşım Foucault’nun çalışma prensiplerinden biri olan ‘şüphecilik’ prensibi ile de uyumludur. Parçalanmış kara kutu, onun yanlış olduğu ya da gerçek olmadığı hevesiyle parçalanmamaktadır. Oluş nedenleri ve gerçekleştiği dönemler ile birlikte değerlendirilerek, farklı bir bakış açısı eklemek amacıyla parçalanmaktadır.

Kısacası Demir’in de (2014) ‘Laboratuvar Yaşamının Antropolojisi: Bruno Latour’un Bilim İncelemeleri ve Metafizik Sonuçları’ isimli araştırmasında ifade ettiği gibi:

Tüm metafizik düşüncenin yaptığı, gerçekliğin bu ilişkisel tarihinin üzerini örtmek, onları genel kavramlar, olgular, açıklama modelleri ve sistemlere indirgemektir. Bir kavram ya da olgu kendini oluşturmuş ilişki ağları, çevrimler, araçları gizleyen ve diğer mevcudiyetlerinde bu ilişkilerinin üzerini örten, onları basit bir yan ürün olarak gösteren kara kutulardır.

Olumsuz olarak değerlendirilen kara kutular hem Latour'un bakış açısına göre hem de Foucault'nun bakış açısına göre açılmalıdırlar. Dolayısıyla bu çalışmanın konusunu oluşturan Heterotopya kavramı, Foucault'nun prensip ve yöntemlerini öncül alarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Foucault'nun Öteki Mekânlara Dair isimli çalışmasını kara kutuya dönüştürmenin, yazarın çalışmalarını doğru değerlendirmeye engel olacağı düşünülerek tez çalışması yapılandırılmıştır. Heterotopya kavramına dair belli veriler olmasına rağmen, bu verileri eleştirmek ya da ilave önermeler sunmak mümkündür. Bahsedilen altı ilke detaylandırılmaya açık olmalıdır. Kara kutuya dönüştürülmeden yapılacak araştırmaların, kutuyu yok saymak değil kutuya katkı sağlamak açısından olumlu olacağı düşünülmektedir.

Latour'a göre; şeyler birer töz değildir, onlar *performans*larıyla tanımlanırlar. Tözlerin gizlediği kutular açılmalı, Pandora'nın kutusu açılmalı, aktantların demokratik evrenine geçilmelidir. Şeylere geri dönme çağrısı yapan Husserlci metafiziğin yönelimsellik vurgusu aşılmalı ve daha fazla realist olunmalı, yani nesnenin bilince görüldüğü şekliyle değil, bağlantı kurarak varlığa geliş biçimine, yani nesneye odaklanılmalıdır. (Demir, 2014)

Nesnenin, olgunun ya da mekanizmanın bilince görüldüğü şekli değil, varlığa geliş biçimine odaklanmak; kara kutuyu açarak içini boşaltmak ya da tam tersi şekilde içini daha fazla güçlendirmek anlamına gelmektedir. Bu çalışmada da altı ilkeye dahil olabilecek ancak örneklemeler içinde yer almayan bir yapı tipini, heterotopyalara örnek göstermek amaçlanmıştır. Yeniden işlevlendirilen yapıların, yeterli mimari sembolere sahip olması ve vurucu işlev değişikliklerine sahip olması hallerinde heterotopik bir etki yarattığı ve heterotopya olarak değerlendirilebileceği önerilmiştir. Yani kara kutu olarak değerlendirilmesi mümkün olabilecek bir kavrama ilaveler yapmak amaçlanmıştır. Şeylerin varlığa geliş biçimine odaklanılarak, çerçevesi irdelenmekte, tetikleyicilerine ek önermeler yapılmaktadır.

3.3 Mekân Dizimi

1960'lı yıllardan itibaren modern kentleşme, şehir planlaması ve mimari yaklaşımlar eleştirilmeye başlanmıştır. Şehir planlamalarının insan hareketine ve mekânsal algıya olan etkisi farklı açılardan değerlendirilmiştir. 1970'li yıllarda geliştirilmeye başlanan mekân dizimi analiz yöntemi ise Bill Hillier, Jullienne Hanson ve araştırma grupları tarafından yayına dönüştürülmüştür. 1984 yılında 'Mekânın Sosyal Mantığı (Social Logic of Space)' ismiyle yayınlanmıştır. Hem mimari hem kentsel düzenlemelerin

sosyal ağlar ile bağlantısını temel alan kitapta grafiksel yöntemlerle, mekânın sosyal mantığını irdelemek ve mekâna dair sosyal verilere ulaşabilmek esas alınmıştır. Gerek bina ölçeğinde gerek kent ölçeğinde mekânlar; insan hareketini ve algısını şekillendirmektedirler. Bu etki insanlar arasındaki ilişkilere ve hatta kültürel formlara da etki etmektedir. Mekânın morfolojik okuması ile hem psikolojik hem sosyolojik hem de kültürel verilere ulaşılabilir. Tersinden okuma yapılacak olursa da, amaçlanan psikolojik, sosyolojik verilere ulaşabilmek için mekânsal düzenlemeler yapılabilir düşüncesine varılabilmektedir. Mekân dizimi yönteminden pek çok alanda faydalanılmaktadır. Ulaşım, şehir planlama, iç mimarlık, mimarlık, sosyoloji, psikoloji v.b. çeşitli disiplinlerde hem akademik olarak hem de pratikte kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. “Bu tekniklerin öncelikli hedefi mekânsal organizasyonun insan hareketi ve görüş alanları ile ilişkisini nesnel olarak inceleyerek, ‘mekânların’ insanları bir araya getirme ve yönlendirme potansiyellerini ortaya çıkarmaktır” (Gündoğdu, 2014).

Mimari mekân eleştirilerinin yüzeyler ve formlarla kısıtlı kaldığı eleştirisini taşıyan Mekânın Sosyal Mantığı kitabında; mekânın patolojik değerlendirmesinin sadece somut verilerle yapılmasının ve yalnızca mimarlığa içkin söylemlerle yapılmasının, mimarlığın sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini gözden kaçırmaya sebep olduğu aktarılmaktadır. Mekân dizimi, somutun ötesine giden eş zamansız deneyimler bütünü yaratır. Dolayısıyla yalnızca mimarlık ya da kentsel tasarım değil antropoloji bilimi ile de doğrudan ilişkili bir yöntem söz konusudur. Mekân dizimi yöntemi; bu yöntemi kullanan antropologların araştırmalarında benzerlikler, farklılıklar konusunda önemli katkılarda bulunmuş ve önemli kanıtlar bırakmıştır.

Ancak aynı ekolojik alandaki farklılıklar, zaman ve mekânda sıçrayan benzerliklerden daha az şaşırtıcı değildir. Örneğin, bir veya daha fazla merkezi yapıyı çevreleyen, eş merkezli olarak düzenlenmiş küllerden oluşan köyler, bugün Güney Amerika ve Afrika kadar birbirinden uzak yerlerde görülürken, Ukrayna'da MÖ 4. bin yıl kadar geriye doğru gidildiğinde de bulunabilir. (Hillier ve Hanson, 1984)

Mekân dizimi analiz yönteminin insan zihninde deneyim oluşmasını sağlayan, hareketin belirlendiği yer olan mekânın karakterini tanımlamada ya da bir mekân teorisi oluşturmada önemli bir yeri vardır. Bunun için geliştirilen çeşitli teknikler bütününe ise mekân dizimi denmektedir. Hillier & Hanson (1984), mekân teorisi oluşturulurken üç ana kuralın belirlenmesi gerektiğini öne sürerler. Bunlardan birincisi; mekânın özerk bir değerlendirmeye ihtiyacı olduğu, herhangi başka yönlendiricilerin yan ürünü olarak değerlendirilmemesi gerekliliğidir. İkincisi; morfolojik olarak farklı özellikler

gösteren tüm mekân tiplerinin hesaplanması gerektiğidir. Açık-kapalı, düzenli-dağınık, hiyerarşik-hiyerarşik olmayan tüm mekân tipleri değerlendirilebilmelidir. Üçüncüsü; değerlendirilen mekânın, geri kalana uyumlanma şekli, geri kalan mekânlarla kurduğu ilişki dikkate alınmalıdır. Bu maddeleri temel alarak bir değişkeni, bir sabitin ölçümüyle tanımlamak amaçlanmaktadır. Yöntem; geçmişten içinde bulunan zamana kadar toplumsal bir ölçümü mekân üzerinden yapmak ve bunu grafiksel verilere dökmek için geliştirilmiştir. “İlk amacımız, mekândaki düzenin toplumsal yaşamda nasıl ortaya çıktığını göstermek ve bu nedenle toplumun, tanımlanması ve analiz edilmesi gereken mekân kalıplarına hâlihazırda nüfuz ettiği yolları saptamaktı. Ancak bu anlaşıldığında kullanım kalıplarıyla teorik bir bağlantı kurmak mümkündür” (Hillier ve Hanson, 1984).

Mekânların toplumlara, toplumların mekân düzenlemelerine etkisini bir bütün olarak incelemekte olan yöntem, aynı zamanda toplumsal düzende önemli bir belirleyici olan yönetim biçimlerine dair kanıtlar da ortaya koymayı sağlamaktadır. Sosyal içerikten yoksun mimari değerlendirmelerin ötesinde olanaklar sunmaktadır.

Bu karma yöntemli tez çalışmasında mekân dizimi analiz yönteminin tercih edilmesinin sebebi, heterotopyaların ortaya çıkış sebepleridir. Foucault ‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli kitabında heterotopyalara giriş yaparken mekânın 19. yy.’daki önemini şöyle aktarmıştır:

Bu insan mahalli ve yaşama mekânı meselesi -bu soru ne kadar önemli olursa olsun- yalnızca dünyada insanlar için yeterince yer olup olmadığı sorusundan ibaret değildir; muayyen bir durumda muayyen bir hedefe ulaşmak için ne tür yakınlık ilişkilerine başvurmak gerektiğini, beşeri öğelerin depolanması, deveranı, işaretlenmesi ve tasnifinde nasıl bir yolun izleneceği sorusunu ihtiva eder. (Foucault, 1984)

Tüm bu ilişkiler bütünü mevcut zamandaki ideolojik birikimleri ve yönetim stratejilerini de aktarmaktadır. Heterotopyaların oluşmasının sebebi olarak; mekânlara ve onların kutsiyelerine olan bakış açısının değişmesi ele alınabilir. Bu değişim, yeni yönetim stratejileri gereğince anlamı değiştirilen (ve tabii ki mimari belirleyicileri) mekânların planlanan dışında bir enerjiye sahip olmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla heterotopyalarda; ‘değişen insan ilişkilerinin mekâna yansımaları, ardından mekânın insan ilişkilerini belirlemesi ve deneyimlerin planlanan yönde oluşması’ akışı bozulmaktadır. Bu araştırmada da gerek demografik gerek yönetsel değişimlerin mekân üzerinden okunmasını grafiksel bir yöntemle sağlamak için mekân dizimi analiz yöntemi tercih

edilmiştir. Heterotopyaları oluşturan değişimler iki art zaman içinde ölçülerek haritalandırılmıştır. Örnekleme olarak seçilen mekânların lokasyonlarına yapılan ölçümler ile yalnızca hermenötik değerlendirme yapmaktan kaçınılmış, heterotopyaların doğma sebebi olan stratejik değişimlere maruz kalıp kalmadığı da ölçülmeye çalışılmıştır. Böylelikle tercih edilen diğer yöntemleri destekleyici olarak, belirlenen art zamanlardaki bölgesel stratejik değişimleri de göz önünde bulundurmak ve bu konuya dair kısa bir çıktı sunmak amaçlanmıştır.

Bu teknikte mekânlar insan deneyimlerine çıkış noktası olan parçalara ayrılır, bu parçalar haritalar ve grafikler haline getirilerek bunlar üzerinde sayısal analizler yapılmasına olanak sağlanır. Böylece insanların mekânı kavramasının senkronik olarak değil, zaman içinde deneyimlerle kazanılan asenkronik şekilde zihinde bir araya getirmesi gerçeği de göz ardı edilmemiş olur. (Gündoğdu,2014)

Heterotopyaların stratejik planlar doğrultusunda oluşturulan mekânlar olmaları ancak bu mekânların planlanan dışında bir enerji ortaya çıkarması, bir bakımdan bu tip mekânların toplumsallaşamayan mekânlardan ayrıldığını da göstermektedir. Heterotopyalar depoladığı beşeri ilişkileri eninde sonunda dışarı taşırmakta, enerjisini kullanıcıya hissettirmektedirler. Özneler ile nesnelerin dünyasında kurulan ortaklığı, planlı olanın dışında oluşturmaktadırlar.

Mekân dizimi yöntemi, ‘Mekânın Sosyal Mantiği’ kitabında ağırlıklı olarak kent üzerinden kurgulanmış olsa da bina ölçeğinde ya da iç mekân ölçeğinde de kullanılabilir bir yöntem olduğu aktarılmıştır. Kent ölçeğinde yapılan çalışmaların beşeri ilişkileri şekillendirdiği gibi, yapı ölçeğinde de bazı beşeri ilişkiler ve sosyal ağlar ortaya çıkmaktadır. İç mekânlar yalnızca yapı içinde incelenerek, toplanma yerleri ya da hiyerarşik düzen gibi bilgilere ulaşılabilir. Ya da başka bir bakış açısıyla avlulu sistemlerin sokağa açılması ya da mutfakla olan ilişkisi de bazı toplumsal doneleri açık etmektedir.

Çalışma konularına ve Türk araştırmacıların bu konuya katkılarına özetle bakarsak: Mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde; müze, hastane, gösteri merkezleri gibi karmaşık yapılarda hareketin organizasyonunu çözümü, özellikle müze yapılarında kaliteyi ve paylaşımı arttırmada önemli olan parametrelerin analizi, herhangi bir yapı ve aktivite için yapım öncesi yer seçiminde, kentsel alana yeni eklenen yapının hareketin organizasyonu bağlamında kente etkisinin tahmini, mimari yapılarda iç mekân organizasyonlarının saptanması, geleneksel mimari yapılarda tarihsel gelişim sürecinde iç mekân kullanımının araştırılması, yapı tipolojilerindeki farklılaşmada mekân organizasyonları etkisinin araştırılması... (Gündoğdu, 2014)

Ancak bu çalışmada mekân dizimi yönteminin kullanılma amacı yapı içini değerlendirmek değil, yapının bulunduğu bölgenin değişimini art zamanlı olarak tespit ederek, ideolojik değişime maruz kalıp kalmadığını tespit etmektir. Çalışmada örneklemelerin bulunduğu sokak ve yapı etrafı art zamanlı incelenmiştir. Bu incelemelerde DepthMapX programı tercih edilmiştir. DepthMapX, yapıyı çevrenin sosyal süreçlerle bağlantısını grafiğe dökmek ve araştırmacıya veri sunmak amaçlı kullanılan yazılım programıdır. Hillier ve Hanson'a göre bu teorisinin ve programın amacı matematiksel verilere ulaşmak değildir.

Elbette bu matematiksel bir sistem değildir ve daha kesin olarak matematiksel bir sıralama değildir. Gerçek mekân biçimlerinin temel benzerliklerini ve farklılıklarını olabildiğince ekonomik bir şekilde yakalama girişimidir. Sistemin aksiyomları matematiksel aksiyomlar değil, mümkün olduğunca dikkatli bir şekilde ifade edilen temel farklılıkların bir teorisidir. (Hillier ve Hanson, 1984)

Çalışmada tercih edilen DephtMap X programı ile bütünleşme, okunabilirlik, eş görüş, tercih edilebilirlik, derinlik, bağlantısallık vb. pek çok grafik çeşitli filtrelemelerle yapılabilmektedir. Program genel olarak sokakların kırılma sayısı, meydanların görülebilirliği, yapıların sokaklara açılımı, sokakların kesişim oranları gibi değerler üzerinden; yapıya, sokağa, mahalleye ya da daha büyük bir ölçeğe dair nicel değerler sunmaktadır. Bu nicel değerler ile alanın boyutu her ne olursa olsun, toplanma yerlerine, yakınlık ilişkilerine, güvenilirlik durumuna yani sosyal ilişkilerin çeşitli yönlerine dair açıklamalar yapılabilmektedir.

Örneğin; bir mahallede bulunan yapıların sokağa doğrudan açılıp açılmadığı (avlu, bahçe vb. bölücü), sokakların meydana çıkıp çıkmadığı, genişlikleri, yerleşimin simetrik ya da asimetrik olması, özneler ve nesneler, dağıtılmış bir sistemde ya da dağıtılmamış bir sistemde yerleşmiş olması şeklindeki sebeplerle mekânlar farklı formül ailelerine mensup olmaktadır. Bu formül ailelerine göre bir liste düzenlemek mümkündür (şekil 3.1). İç mekânlarda da aynı planlama, koridorların sokaklar olduğu, hücrelerin odalar olduğu, giriş kapılarının oda kapıları olduğu, meydanların kesişim ve vakit geçirme alanları olduğu versiyonlarda yorumlanarak, değerlendirme yapılabilmektedir.

Distributed			Nondistributed		
	Elementary	Typical recursive processes	Elementary	Typical recursive processes	
Symmetric	Z_1	y • cluster	Z_3	X □ closed cell	
	Z_3	$\{xy\}$ □ clump	Z_4	$\{x \circ x\}$ □ concentric	
	Z_5	$\{xx \circ y\}$ □ □ central space	Z_6	$\{x \circ xx\}$ □ □ block or estate	
	Z_7	$\{xx \circ xx \circ y\}$ □ □ □ ring street	Z_8	$\{x \circ x \circ xx\}$ □ □ □ kral	

Fig. 23 Elementary formulae and recursions.

List of elementary formulae

- $Z_1: y$
- $Z_2: X$
- $Z_3: \{Xy\}$
- $Z_4: \{X \circ X\}$
- $Z_5: \{X X \circ y\}$
- $Z_6: \{X \circ XX\}$
- $Z_7: \{XX \circ XX \circ y\}$
- $Z_8: \{X \circ X \circ XX\}$

3.1: Temel formül listesi (Hillier ve Hanson, 1984).

Bu araştırmada örneklem olarak seçilen altı yapının bulunduğu sokaklar iki art zamanlı olarak incelenmiştir. Birinci inceleme tarihi 1913-1914 yıllarındaki haritalar ile yapılmıştır. İkinci inceleme tarihi ise 2017 yılındaki haritalardan yapılmıştır. 1913-1914 yıllarındaki Kadıköy haritalarına Alman Mavileri arşivinden ulaşılırken, 2017 Kadıköy haritasına resmi dokümanlardan dijital olarak ulaşmak mümkün olmuştur.

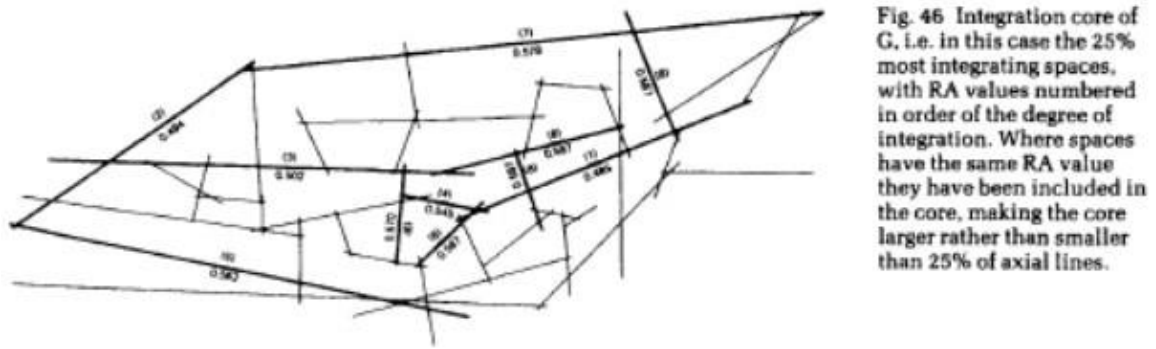
Örneklem olarak seçilen ve hepsi Kadıköy İlçesi'nde bulunan; Yeldeğirmeni Sanat Merkezi, Müze Gazhane, Haldun Taner Sahnesi-İstanbul Üniversitesi Konservatuvar Binası, Moda Ayazma, Barış Manço Müzesi ve Nazım Hikmet Kültür Merkezi yapılarının bulunduğu sokaklar için çeşitli ölçümler yapılmıştır. Heterotopya arayışında

tercih edilen grafik türleri; bütünleşme analizi, bağlantısallık analizi, tercih edilebilirlik analizi ve arazi kullanımı olmuştur.

Mekân dizimi analiz yönteminde bütünleşme (integration) analizi, yerel bütünleşme ya da global bütünleşme olarak yapılabilmektedir.

Global bütünleşme, bir aksın sistemdeki tüm diğer akslara göre derinliğini belirleyen bir analizdir. Aksın derinliği ne kadar azsa o kadar entegredir. Yerel bütünleşme aksın kesiştiği belli bir dönüş sayısı (Avrupa şehirlerinde genelde üç dönüş kullanılır) ile ulaşılan akslara göre derinliğini belirleyen bir analizdir. (Toprak, 2018)

Çalışmada, belirtilen tarihler için ayrı ayrı global bütünleşme değeri ölçülmüştür. Yapıların bulunduğu aksların sistemdeki diğer akslarla özellikle güçlü akslarla bütünleşme değeri, bu aksların kullanım değerini ve dolayısıyla maddi değerini arttırmaktadır. Aynı zamanda yerel yönetimler içinde prestij sebebi haline dönüşmektedir. Bu nedenlerle global bütünleşme değerini ölçmek istenmiştir.

3.2: Örnek bütünleşme (integration) analizi (Hillier ve Hanson, 1984).

Bağlantısallık (connectivity) analizi ile: “Yerleşim boyunca en güçlü bağlantıların, erişilebilirliğin olduğu noktalar ortaya çıkar. Yüksek değerler güçlü bağlantıları gösterirken düşük değerler de zayıf, kopuk bağlantıları verir” (Özbek, 2007). Çeşitli renk değerleri ile ifadelendirilen bağlantısallık grafikleri farklı mesafeler üzerinden yapılarak değerlendirmeye alınmıştır. Yapıların bulunduğu sokakların bağlantı değerleri 800 metre, 1200 metre, 2000 metre mesafelerinde analiz edilmiştir. Bu analizler ile yapıların üzerinde bulunduğu aksların; yürüme, bisiklete binme ve araçlı tercihlerde bağlantısallık kuvvetleri ölçülmek istenmiştir.

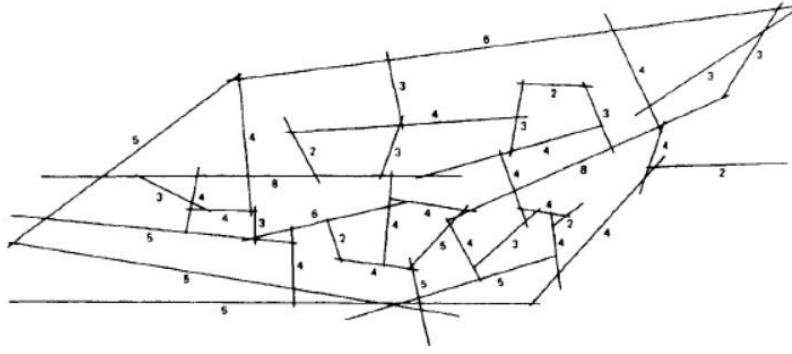

Fig. 40(g) Axial map of G showing axial connectivity. The figure above each line represents the number of axial lines that intersect that line.

3.3: Örnek bağlantısallık (connectivity) analizi (Hillier ve Hanson, 1984).

Tercih edilme analizi: “Seçim (choice) analizleri bir ‘yerden geçiş’ (through-movement) analizidir. Topolojik seçim (topological choice) analizlerinde iki farklı metrik yarıçap kullanılarak yerel ve global ‘geçiş segmentleri’ belirlenir” (Toprak, 2018). Tercih edilen akslar genellikle az kırılımlı olan, meydanlara bağlanan ve genişliği fazla yollardır. Bu yollar aynı zamanda ticari kullanımın da artmasını sağlar. İyi bir bağlantısallık durumu, aksları daha tercih edilebilir yapmaktadır. Bunun belirli sebepleri mevcuttur. Güvenlik, sosyalleşme ihtiyacı, hızlı ulaşım vb. sebeplerle analizde yüksek değerlerde çıkan akslar daha tercih edilir akslar olarak belirlenmektedir. Bu araştırmada bütün yapıların bulunduğu akslar hem art zamanlı olarak, hem de farklı metrik değerlerde incelenmiştir. Belirtilen tarihlerde incelenen akslar; bağlantısallık analizinde olduğu gibi 800 metre, 1200 metre ve 2000 metre ölçeklerinde değerlendirilmiştir. Aksların; mahalle içinde yürüme mesafesinde tercih edilirliliği, bisikletli kullanıcılar tarafından tercih edilirliliği ve araçlı kullanıcılar için tercih edilirliliği hem 1913-1914 hem de 2017 yılları için ölçülmek istenmiştir.

Son olarak, değerleri yüksek olan aksların arazi kullanım analizleri hazırlanmıştır. Bu analizlerle ulaşılan grafiklerin doğruluğunu tespit etmek ve yapıların bulunduğu aksların, kuvvetli akslarla ilişkisi irdelenmek amaçlanmıştır.

Mekân dizimi yöntemini kullanarak ulaşılan bu grafiklerin sonuçları mekân ve sosyal ilişkilere dair art zamanlı bilgiler vermiştir. Sosyal ilişkilerin kuvvetli ya da zayıf olması mekânların bulunduğu aksların hem geçmişteki hem de yakın tarihteki semantik değerlerine dair çıktı sunmayı sağlamıştır. Mekânı, iç mekânıyla değerlendirmeyi temel alan bu çalışmada, aynı zamanda yapıların çevresi ile bağlantısını da irdeleyerek, hipotezin sağlamasını yapmaya yardımcı olmuştur. Demografik yapıyla ve yönetim

stratejileriyle ortaya çıkan mekânsal tercihlere dair veriler edinilmiş, bu metodolojik sırayla, örneklem olan yapıların heterotopik değeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

3.4 Yapılandırılmış Görüşme

Heterotopyaların, kavramsal değerlendirmesinin yanı sıra mekânsal özellikleriyle ne şekilde ortaya çıktığı ya da kullanıcıya ne şekilde yansıdığı da büyük önem arz etmektedir. Mekânların tekil olarak değerlendirilmesinden öte, depoladıkları beşeri ilişkilerin, eski yeni enerjisinin, ayna hissiyatının özünde vuku bulması gereklidir. Aksi takdirde heterotopyalar etkisini gerçekleştirememiş olurlar.

Foucault'nun heterotopyaları tanımlarken belirttiği altı ilkenin içinde yeniden işlevlendirilen yapılar bulunmamaktadır. Ancak bu çalışmanın hipotez konusu olan 'yeni den işlevlendirilen tarihi yapıların da heterotopik etkiye sahip olması' önermesini değerlendirebilmek için kullanıcılar üzerindeki etkisini de tespit etmek gerekliliği doğmuştur. Mekân dizimi yöntemi ile destekleyici veriler elde etmek amacı güdülürken, kullanıcılar ile konuşma yöntemi ile kesin heterotopik etkiyi ölçmek hedeflenmiştir. Tüm bu bulguların toplanmasının ardından hermenötik yöntem ile değerlendirme yapılmıştır.

Örneklem olarak belirlenen, Kadıköy İlçesi içinde yer alan altı mekânın küçük kullanıcı gruplarıyla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler bireysel olarak yapılarak, kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerin grup şeklinde yapılması, görüşmecilerin birbirlerinden etkilenme olasılığı nedeni ile tercih edilmemiştir. Her yapının kullanıcı gruplarında aynı nitelikler aranmıştır. Öncelikle yapıyı ziyaret etmiş ve bu ziyareti hatırlayan kullanıcılar belirlenmiştir. Kullanıcıların meslek konularının 'mekân ya da yapı' odaklı olmaması tercih edilmiştir. Yani mimar, iç mimar, şehir plancı, restoratör, inşaat mühendisi, peyzaj mimarı vb. olmaması belirleyici olmuştur. Uzman kişilerin mekâna bakışının daha farklı olacağı ve mesleki birikim sebebiyle yapının tarihsel sürecine hakim olacakları ihtimali ile yeteri kadar objektif bir değerlendirme yapılamayacağı düşünülmüştür. Uzmanlık alanı olmayan kişilerle görüşerek, yapının tarihsel sürecini bilmeseler de ya da mekân kavramına dair çeşitli görüşlere aşina olmasalar da aynı etkiyi alıp almadıklarını ölçmek istenmiştir. Araştırmanın bu şekilde daha objektif olacağı ve doğru sonuca ulaşacağı düşünülmüştür. Bir diğer kriter yaş kriteri olmuştur. Görüşmeci grubunun 30 ila 70 yaş aralığında olması tercih edilmiştir. Yapıların ve

yapıların bulunduğu lokasyonların yeniden işlevlendirme sürecine şahit olmasalar bile değişimlerini ölçebilecek yaş aralığında olan görüşmecilerin fikirleri alınmıştır.

Karasar'ın Bilimsel Araştırma Yöntemleri isimli kitabında belirttiği gibi: “Görüşmeler, uygulanan ‘kuralların’ katılığına göre: yapılanmış (formel), yarı yapılanmış (yarı formel) ve yapılanmamış (informel, serbest) olmak üzere üçe ayrılabilir” (Karasar, 2015). Bu araştırmada yapılan görüşme metodu, sorular daha önceden belirlendiği, görüşme biçimi saptandığı ve görüşme planına sadık kalınarak yapıldığı için, yapılandırılmış görüşme metodu olmuştur. Kullanıcıların yapılara dair hissiyatlarının ne olduğuna ulaşmak için planlı gidilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede yedi soru hazırlanarak görüşmecilere yöneltilmiştir.

Öncelikle, yapılara dair kısa bir bilgi verilmiştir. Araştırma konusuna dair bir açıklama yapılmamıştır. Heterotopya kavramı çok bilinir bir kavram olmamasına rağmen, zorunda kalınmadıkça kavram hakkında bilgi verilmemiştir. Bu kurallara sadık kalınarak yapılan görüşmelerin ilk iki sorusu; öznde oluşması beklenen çoklu mekân ya da zaman algısının oluşup oluşmadığını tespit etmek amaçlı olmuştur. Bu ilk iki soru örneklem olan yapıların kendi içinde farklılık göstermesi sebebiyle iki ayrı türde sorulmuştur. Gazhane yapısı ve Yeldeğirmeni Sanat yapısının öznde ikili mekân duygusu oluşturacağı düşünülmüştür. Heterotopik etkinin işlevsel farklılık üzerinden öznde ortaya çıkacağı varsayılmıştır. Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası, Nazım Hikmet Kültür Merkezi, Moda Ayazma ve Barış Manço Müzesi yapılarında ise; her biri yeniden işlevlendirilen yapılar olmasına rağmen tarihsel bir kayma yaşama durumunun olabileceği varsayılmıştır. Örneklemelerin bu sebeplerle farklılık gösterdiği düşünülerek ilk iki soru farklılık göstermiştir.

Müze Gazhane ve Yeldeğirmeni Sanat Merkezi kullanıcılarına mekânın ilk işlevini hissedip hissetmedikleri sorulduktan sonra ikinci soru olarak da ikinci işlevini hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Diğer örneklem yapılarda ise yapının içindeyken geçmiş bir tarihte hissedip hissetmedikleri sorulduktan sonra bugünde de hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Kullanıcıların gerek tarihsel gerek mekânsal olarak ikili hissiyat içinde olmaları beklendiği için öncelikle bu sorular tercih edilmiştir. Hem kullanıcının yapının içindeyken yaşadığı hissiyatı hatırlaması, hem de görüşme sürecine alışması amaçlanmıştır.

Üçüncü soru olarak, her iki cevabında olumlu olması halinde teyit almak amaçlı, iki hissiyatı aynı anda yaşadıklarına yani ikili bir duygu içine girdiklerine dair bir soru yöneltilmiştir.

Dördüncü soru, bu hissiyatı yani ayna etkisini oluşturan iç mekândaki mimari öğelerin neler olduğuna dairdir. İç mekânın heterotopik etkisinin oluşmasını sağlayan mimari öğeler tespit edilerek, uzman olmayan görüşmecilerin heterotopyaları algılamasına neden olan somut öğeler saptanmak istenmiştir.

Beşinci soru, örneklem yapının bulunduğu sokak ya da mahalle açısından değerli olup olmadığı üzerinedir. Bu soruda kullanıcıya ‘değer’ sözcüğü ile toplumsal hafıza, kültürel miras, sokağın ekonomik değer artışı unsurlarının toplamının kastedildiği aktarılmıştır. Heterotopyalar tarih boyunca farklı şekillerde işletilmekte ve ideolojik ya da stratejik sebeplerle bu değişimler oluşmaktadır. Ancak içlerinde kalan ‘eski’ enerjisi bir şekilde ortaya çıkarak hem dünü hem bugünü hatırlatmaktadır. Bu nedenlerle sorulan beşinci sorunun ardından, altıncı soru da yine aynı gerekçelerle sorulmuştur.

Altıncı soruda bu yapının bulunduğu bölgeye, yeni kullanıcı yani mahalleli dışında ziyaretçi çekip çekmediği olmuştur. Örneklem olarak seçilen tipteki yapılar karakteristik özelliklerinden ötürü cazibe merkezi olma olasılığı taşımaktadırlar. Bu nedenle de stratejik hamlelerde değerlendirmeye alınmaktadırlar. Seçilen yapıların işlevi değiştirildikten sonra cazibe merkezi olup olmadıkları, bulundukları mevkiye ziyaretçi çekerek değerini arttırıp arttırmadıkları tespit edilmek istenmiştir. Özellikle Kadıköy bölgesi gibi demografik yapısı belli özellikleri taşıyan, eğitim seviyesi yüksek bir ilçede belirlenmiş bir imaj çalışması mevcuttur. Belediyenin kültür, sanat ve spora yapmış olduğu yatırım görülmektedir. Bu çerçevede ortaya bu ilçeye dair bir imaj çıkmaktadır. Bu imajın getirileri gereği, yoğun olarak bulunan tarihi yapılar da ona göre işlevlendirilmektedir.

Son olarak yedinci soru, yerleşik Kadıköylüler dışında yapının çektiği kullanıcının kalıcı olup olmadığıdır. Bu soru ile de işlevi değiştirilen yapının demografik yapıya katkısı ölçülmek istenmiştir. Kullanıcının kalıcı olması, mevkinin ekonomik değerinin de artması yani talebin artması anlamına gelmektedir. Talep arttıkça mülklerin değerleri yükselmekte, ticari yapılar, kafeler, restoranlar çoğalmaktadır. Bu artışlar mahallede, ardından ilçeye yeni bir kimlik katmakta ya da mevcut imajını korumaya destek

olmaktadır. Kullanıcının izlenimleri sonucunda yedinci sorunun cevapları ile Kadıköy İlçesi hakkında semantik bir çıktı sunmak amaçlanmıştır.

Görüşmeler sonucunda, toplanan kayıtlar analiz edilerek grafiğe dönüştürülmüştür. Ancak bazı cevapların semantik değerlendirme açısından daha detaylı aktarılması gerekmiştir. Kesin verilebilen cevaplar grafik ile aktarılabilirken, yoruma dayalı bazı açıklamaları yazı içinde belirtilmenin faydalı olacağı düşünülmüştür.

4. DÖNÜŞEN MEKÂNLAR VE KADIKÖY BÖLGESİ

4.1 Kadıköy İlçesi'nin Tarihçesi

*“Verilen tarife uyarak Kadıköy’ün başlıca caddesinden geçtim;
sık kafesli cumbalarıyla hayli pitoresk olan bu sokağın boyalı evleri
daha modern olmaktan başka, İngiliz ve İtalyan zevkinin izlerini taşır.*

*Orada burada beliren beyaz bir cephe,
Ermeni ve Türk boyalarına katılan hoş bir etki yaratır.
Açık kapılarının önünde oturmuş ya da gruplaşmış genç, güzel kadınlar
bakışlardan kaçmazlar;
düzensiz taş kaldırımlar üstünde sallana sallana giden talikalar aileleri*

*kırlara taşır;
hayvanlarının kefelerini tutan uşakları yaya olarak arkalarından giden, boz atlarına
binmiş Türkler ve bizim kolej profesörlerine benzeyen mor
bir ruba giymiş, yargıç kapelâlı papazlar, kıvırcık sakallarını okşaya okşaya
ağır adımlarla gezinirler; her yer hareket içindedir”*

Théophile Gautier, 1852 (Kütükçü, 2018’de atıfta bulunulduğu gibi).

25.20 km² yüzölçümüne sahip olan Kadıköy İlçesi, İstanbul’un Anadolu yakasında bulunmaktadır. 21 mahalleden oluşmaktadır. Bu tez çalışmasında belirlenen örneklem yapıların hepsi Kadıköy İlçesi’nde bulunmaktadır.

İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olan Kadıköy İlçesi, tarihi sebebiyle yeniden işlevlendirilen yapıların işlevsel olarak çeşitliliğe sahip olduğu bir bölgedir. Aynı zamanda bölgenin sosyolojik yapısı ve tarihçesi sebebiyle din, dil, ırk ve kültür çeşitliliği sunması bölgenin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Heterotopik değeri incelenen yapılar; Hasanpaşa, Rasimpaşa, Caferağa ve Osmanağa mahallelerinde bulunmaktadır.

İstanbul Boğazının, Marmara bölümünün doğu kısmına denk düşen Kadıköy İlçesi, altı tepe üzerine kurulmaktadır. Bu tepeler; Göztepe, Acıbadem, Fikirtepe, Koşuyolu, Küçük Moda ve Altıyol'dur. Bu tepelerden Fikirtepe, Anadolu yakasında görülen en eski yerleşim yerine rastlanılması sebebiyle de önemli bir yerde durmaktadır. Fenikeliler M.Ö 1000 yıllarında Fikirtepe'de bir ticaret kolonisi kurmuşlardır. Fikirtepe bu dönemde çeşitli kaynaklara göre Harhadon adıyla bilinmektedir. Sonrasında Yoğurtçu parkı ve Moda Burun arasındaki bölgede görülen ikinci yerleşimin adı Halkedon yani bakır ülkesi olmuştur (Kadıköy Belediyesi, t.y.).

M.Ö. 658'de Bizanslılar Sarayburnu'na yerleşmişlerdir. Bu bölgenin güzelliği karşısında, Anadolu yakasında yer alan ve karşı taraflarında bulunan Kadıköy'e yerleşen kişileri körlükle vasıflandırmışlardır. Bu olay neticesinde Kadıköy'ün adı 'Khalkedon (Körler Diyarı)' olarak geçmeye başlamıştır. 1352- 1353 yıllarında büyük ölçüde Osmanlı denetimine giren Khalkedon ve çevresi, İstanbul'un fethi sonrası Fatih Sultan Mehmet tarafından meşhur Nasrettin Hoca'nın kızının torunu olan ilk İstanbul Kadısı 13 Celalzade Hızır Bey'e vermiştir. Bundan sonra bölgenin adının Kadıköy olarak değiştiği söylenmektedir (Kadıköy Belediyesi, t.y.).

Kaynaklara göre 1715 yılında Kadıköy'de 400 ev mevcuttur. 19. yüzyılın ikinci yarısında nüfusta artış görülmektedir. "1860 yılında, 1500 Rum, 900 Türk ve bir miktar Levanten yaşamaktaydı. Rumları takiben, Ermeniler, Levantenler ve son olarak Museviler yerleşmiştir. Kostantinos Svolopulos'a göre 1885 yılında Kadıköy'de toplam nüfus 22.769'e ulaşmıştır" (Kadıköy Belediyesi, 2019).

4.1: 1800'lü yılların sonunda Kadıköy (URL-1).

Kadıköy ve çevresi hem Bizans döneminde hem de Osmanlı döneminde rağbet gören bir sayfiye yeri iken aynı zamanda tarımında devam ettiği bir bölge olmuştur. Sahil kesiminde köşkler yer alırken, iç bölgelerinde köyler varlığını korumuştur. 1869 yılında Üsküdar sancağına bağlı olan Kadıköy, 1930 yılında ilçe olmuştur. Bu tarihlerde oluşturulan Pervititch Haritalarına bakıldığında Haydarpaşa, Gazhane ve Moda'ya doğru yerleşimin arttığı görülmektedir.

1873'te bölgeyi ikiye bölen İstanbul-İzmit demiryolu hattının hizmete açılmış Haydarpaşa Koyu'nun kuzey kısmında bir gar binası yapılmıştır. 1899-1903 arasında deniz doldurularak bir liman haline getirilmiştir. 19. yy.'ın sonunda Haydarpaşa Çayırı epeyce küçülmüş, I. Dünya Savaşı sonunda gezinti alanı olarak kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında Haydarpaşa Garı ikmal ve sevkiyat noktası olarak kullanılmıştır. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2019).

mahallesi kuracaklardır’’ (Kütükçü, 2014). Rum metropolitiği kaynaklarına göre 1942 yılında yapılan sayımda, Kadıköy merkezde yaşayan Rum nüfusun 2692 kişi olduğu görülmektedir. Böylece Rum nüfusun da belirleyici olduğu yapı tipleri, yapı işlevleri ve mimari stil hazineye devredilerek Kadıköy’de kalmıştır. Bu sebeptendir ki Kadıköy’ün pek çok bölgesinde kiliseler, okullar ve evler olmak üzere Rum yapılarına rastlanmaktadır.

Nüfus açısından diğer kırılma noktası ise; 1950 yılları sonrasındaki politik yönelimle birlikte ekonomik bir dönüşüm yaşanması ve bu dönüşümün sonucunda Anadolu’dan İstanbul’a yoğun göç yaşanmış olmasıdır. Kadıköy Belediyesi tarafından yayınlanan, Mekânsal Stratejik Plan, Mevcut Durum Raporu, Merkez Kadıköy (2019) isimli yayında verilen bilgiye göre, 1965 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kadıköy’ün nüfusu 166.425’e yükselmiştir. Tarihsel süreçte yaşanan bu değişimler, Kadıköy bölgesinde çeşitli kültürel izler kalmasına sebep olmuştur. Yaşayan halkın ihtiyaçlarına, dini ve kültürel yapılarına göre mimarisi şekillenmiştir. Ancak yaşanan olaylardan kaynaklı demografik yapıdaki değişiklikler, yapıların bazılarını ihtiyaç olmaktan çıkarmıştır. Bir diğer düşünceye göre ise; politik stratejiler ile kimi yapıların işlevi değiştirilerek, farklı kültürlere silikleştirme politikası uygulanmış olması ihtimaldir.

1965 yılı ve sonrasında yapılan sayımlara göre, Kadıköy İlçesi nüfusu sürekli artış göstermiştir. Bu durum hep bir cazibe merkezi olan Kadıköy’ün çekiciliğinin giderek arttığını göstermektedir. Ancak 2007 yılı ve 2008 yılı arasında bir düşüş görülmektedir. Bu düşüşün sebebi Ataşehir’in Kadıköy’den ayrılarak ilçe olması olarak yorumlanmaktadır. 2008 yılından sonra ise İstanbul nüfusu sürekli artış göstermesine rağmen Kadıköy nüfusunda çoğunlukla düşüş görülmektedir. Bu durumda ekonomik süreçlerle ve Kadıköy’ün cazibe merkezi haline gelmesi sonucu yükselen emlak değerleri üzerinden değerlendirilebilir.

Yıllar	Kadıköy	İstanbul	Oran (%)
1965	166.425	2.293.823	7.26
1970	241.593	3.019.032	8.00
1975	362.578	3.904.588	9.29
1980	468.217	4.741.890	9.87
1990	648.282	5.980.914	10.84
2000	663.299	10.018.735	6.62

4.3: 1965-2007 yılları arasında İstanbul nüfus sayımı ve Kadıköy nüfus sayımı (Kadıköy Belediyesi, 2019).

Yıllar	Kadıköy	İstanbul	Oran (%)
2007	744.670	12.573.836	5.92
2008	533.452	12.697.164	4.20
2009	529.191	12.915.158	4.10
2010	532.835	13.255.685	4.02
2011	531.997	13.624.240	3.90
2012	521.005	13.854.740	3.76
2013	506.293	14.160.467	3.58
2014	482.571	14.377.018	3.36
2015	465.954	14.657.434	3.18
2016	452.302	14.804.116	3.06
2017	451.453	15.029.231	3.00

4.4: 2007-2017 yılları arasında İstanbul nüfus sayımı ve Kadıköy nüfus sayımı. (Kadıköy Belediyesi, 2019).

Bu sayı 2021 yılında 485.233 kişiye ulaşmıştır. Nüfus artışı doğal akışta ticari faaliyetlerin hareketliliğini de getirmekte ve ilçeye ekonomik katkı sunmaktadır. Turizm ve ticaret sektörü dikkate alındığında; tarihi merkez olan Osmanağa, Caferağa ve Rasimpaşa mahallelerinin birinci merkez olduğu görülmektedir.

İlçenin nüfus bilgileri, ekonomik değeri ve demografik yapısı üzerinde durulmasının sebebi; heterotopyaların ortaya çıkmasında ideolojik yaklaşımların ve dönem iktidarlarının büyük payı olmasıdır. Bölgeye ve bina ölçeğinde yapılara dair yapılan müdahaleler heterokronik yapıları doğurmaktadır. Heterokronik yapılar da mekânlar vasıtasıyla tarihsel simetri yaratarak, farklı tarihlerde eş zamanlı mekân algısı oluşturmaktadır. Yapıların şekillenmesinde, yok olmasında, mevcut işlevi ile kullanımına devam

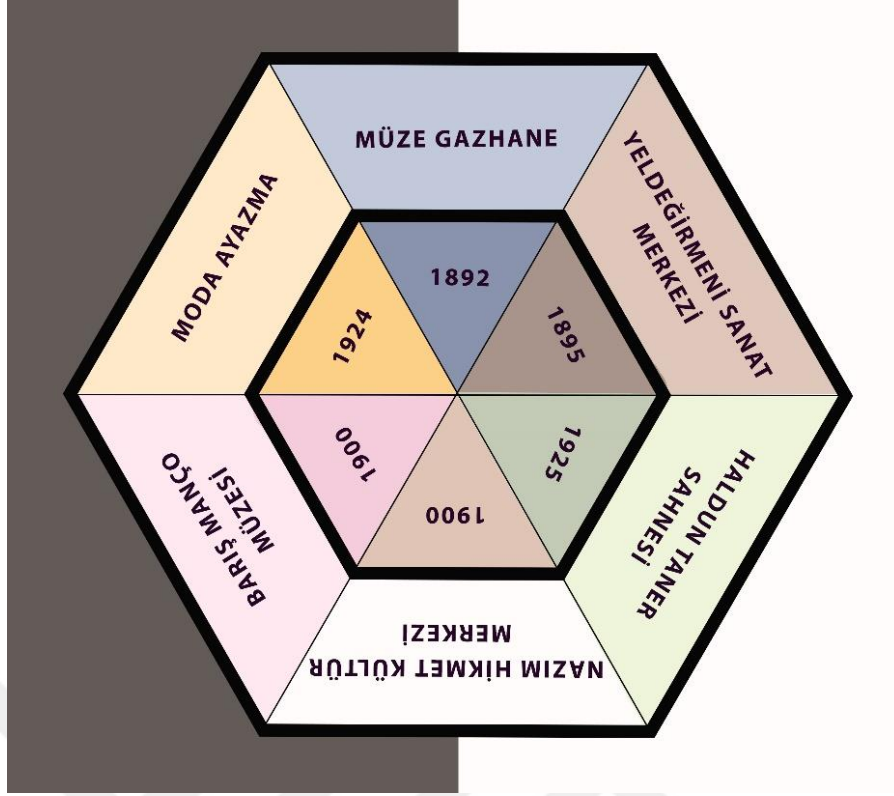
edilmesinde ya da fiziki yapısı korunarak işlevinin değiştirilmesinde bölgenin demografik yapısındaki değişiklikler (ya da olması istenen değişiklikler) birinci derecede önemlidir. Çünkü bu kararlar aynı zamanda yerele dair verilen stratejik kararlardır.

Örneğin Kütükçü'nün Kadıköy'ün Kitabı (2014) isimli yayınında şu satırlara yer verilmiştir:

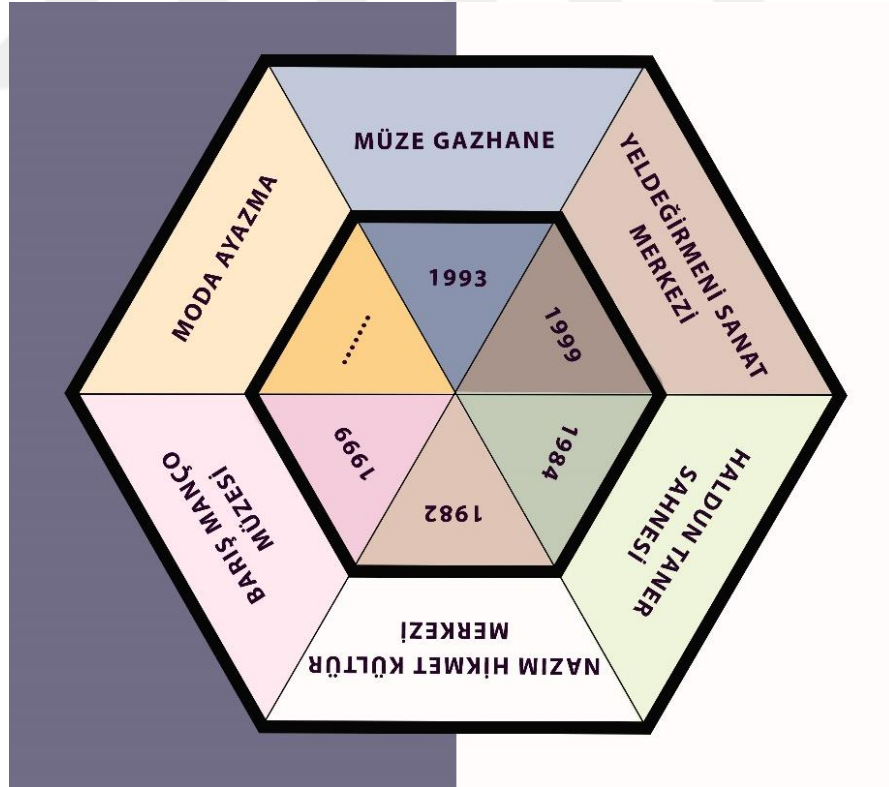
1940'lı yıllarda ise, bu kez Cumhuriyet elitinin rağbet ettiği bir bölge olur Kadıköy. (Asıl/eski İstanbul'u Osmanlı'nın bir parçası addeden, buna karşın Ankara ile İstanbul'un Anadolu yakasını daha bâkir bulan ve bu bölgelere daha fazla yatırım yapmayı öngören Cumhuriyet politikalarının da bu yönelimde bir payı olduğu kuşkusuzdur). (Kütükçü, 2014)

Bu politikalar modernleşme sürecinin parçası olmuştur. Modernleşme sürecinde büyük bir pay Kadıköy'e düşmüştür. Modernleşme stratejileri sonucu Osmanlı bürokratları veya Saray eşrafından kişiler Kadıköy'e yerleşmeye başlayarak buranın ekonomik ve eğitim düzeyinde bir miktar daha artışa neden olmuşlardır. Bu zamana kadar büyük bahçelerin, ağaçlıkların içinde bulunan köşkler, artan nüfus sebebiyle giderek yok olmuştur. Yerlerini çok katlı apartmanlar almaya başlamış, bu apartmanların kat sayıları da giderek yükselmiştir. Kadıköy'e talebin artmasıyla birlikte oluşan durumu Doğan Kuban İstanbul 1600 Yıllık Bir Müzedir (2020) isimli kitabında şöyle aktarmaktadır: “İstanbul'un mekânsal ve görsel değişmesinin bütün acımasızlığıyla ortaya çıktığı kent bölgelerinin başında Kadıköy'den öteye Anadolu Yakası gelir” (Kuban, 2020). Bu olumsuz değişimlere rağmen Kadıköy; yine batılılaşmanın etkisiyle birlikte ilk gazhane yapılarından bir tanesi, çeşitli kültür sanat yapıları, alt yapı çalışmaları gibi avantajlı özellikleri de öncelikle edinen İstanbul ilçelerinden birisi olmuştur.

Tez çalışmasında belirlenen altı yapının, bahsedilen önemli tarihlerle olan ilişkisi araştırmalar sonucu gözlemlenmiştir.

4.5: Yapıların kullanıma açılma tarihleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

4.6: Yapıların kullanıma kapanma tarihleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

Yapılara dair detaylı tarihçe bir sonraki alt bölümde verilecektir. Ancak bütün olarak değerlendirildiğinde, bazı ortak özelliklere rastlanmaktadır. Gazhane ve Haldun Taner Sahnesi dışındaki tüm yapıların, Rum-Hristiyan kültürünün kullanacağı yapılar olduğu görülmüştür. 1860 ve 1914 yıllarında Kadıköy İlçesi'nin nüfus sayısı değerlendirilecek olursa; yoğun bir nüfus artışı olduğu görülecektir. Tüm halklardaki artışta olduğu gibi Rum halkının nüfusunda da artış yaşanmış; hem dini hem kültürel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan yapılarda da aynı şekilde artış olmuştur. Gazhane yapısında ise dünyadaki ve Türkiye'deki teknolojik gelişime işaret eden bir yapı tarihçesi vardır. Elektrik kullanımı ve ısınma konularının çözüm yöntemlerine dair olan değişim, 1892 yılında kullanılmaya başlanan gazhane yapısının o dönem gerekli olduğunu, fakat doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasından sonra, 1993 yılında işlevsel yönden ihtiyaç olmaktan çıktığını göstermektedir. Aynı şekilde 1925 yılında hal binası olarak inşa edilen Haldun Taner Sahnesi de 1984 yılına kadar uzun süreli işlevine kavuşamamıştır. Modernleşme sürecinin hızlanması, nüfus artışı, ihtiyaçların artması gibi sebeplerle bu yapılar aynı 40 yıl içinde kullanıma açılmıştır. Gerek açılma gerek kapanmalarının tarihleri incelendiğinde, bu durum aynı zamanda dönemin Türkiye konjonktürüne de ayna tutmaktadır.

Örneklem yapıların kapanma yıllarına bakıldığında ise, Moda Ayazma dışında yine aynı 20 yıl dilimine denk geldiği görülmektedir. Moda Ayazma kapanma yaşamamasına rağmen, içinde bulunduğu binanın diğer bölümlerinin işlevi nedeniyle çalışmaya dahil olmuştur. Hala dini bir mekân olarak kullanımı devam eden Moda Ayazma'nın üst katı bir meyhanedir. Dolayısıyla aslında kapanma yaşamasa da bu yapı belli bir tarihten sonra unutulmaya başlanmıştır ve üst katında bulunan mekânın çok kez müşterisi olmuş kişiler tarafından dahi bilinmemektedir. Diğer yapılar incelendiğinde ise aslında çoğunun atıl vaziyete gelmeden önce, yerel yönetimler tarafından farklı işlevlerle kullanılmaya çalışıldığı fakat uzun soluklu bir tercih yapılamadığı görülmüştür. Mübadelelerin yapılması, giderek hızlanan modernleşme süreci ve teknolojik değişimler sebepleriyle önce ilk işlevleri kaybolan yapıların bazıları pek çok işlevsel değişikliğe uğramıştır. Yakın bir zaman diliminde ihtiyaç olarak görülen bu yapıların yine yakın bir zaman diliminde ihtiyaç olmaktan çıktığı görülmüştür. 19. yüzyılda Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de var olan değişkenlerin, yapıların işlevlerine yansdığı ve yeni işlevlerine dair karar aşamasında zorluk yaşandığı görülmektedir. “19. yüzyılda Avrupa'da gelişen sanayi, geleneksel doku için bir tehdit oluşturduğu

zaman dokunun korunması için gereken eylemler başlatılmıştır. Sanayisizleştirme süreci sanayinin kent merkezlerinden desantralizasyonu, kentlerde yer alan işlevini yitirmiş tarihi alanların değerlendirilerek kente kazandırılmaları gereğini doğurmuştur’’ (Sarıman Özen, 2014).

Tüm bu sebeplerle Kadıköy bölgesi heterotopya arayışı için elverişli bulunmuş ve yapıların da Kadıköy İlçesi’nin demografik durumuna işaret edebilecek yapılar olarak seçilmesine özen gösterilmiştir.

4.2 Kadıköy İlçesi’nde Bulunan Örneklem Yapılar

4.2.1 Müze Gazhane

Hasanpaşa Mahallesi’nde bulunan Hasanpaşa Gazhanesi 486 ada, 60 parselde bulunmaktadır. Büyük bir m²’ye yerleşen bu endüstri mirası yapı, hem Kadıköy hem Türkiye açısından önemli nirengi noktalarından biridir.

1892 yılında kurulan ve Anadolu yakasının gaz ihtiyacını karşılayan Hasanpaşa Gazhanesi, yapıldığı dönemde Anadolu yakasının en büyük gaz üretim yapısı olmuştur. Yapının büyüklüğü ve üretim kapasitesi göz önüne alındığında, yapıldığı tarihten, 9 Temmuz 2021 tarihinde ‘Müze Gazhane’ adıyla kullanıma açılana kadar hep dikkat çeken ve tartışmalara sebep olan bir yapı olmuştur.

‘‘Hasanpaşa’da yer alan Kadıköy Gazhanesi’ni de işletmekte olan Havagazı Şirketi, 1945’te İETT bünyesine katılırken, toplu ulaşım alanında tramvayları desteklemek amacıyla 1947’den itibaren otobüs işletmesine de başlanır’’ (Mazbaşı Berktaş, 2012). Hızla artan nüfusla birlikte elektrik ve gaz ihtiyacının da artması, yapıyı büyütme ihtiyacı doğurmuştur. Nüfusun demografik yapısında değişiklikler olsa da 19. yy.’ın ilk yarısı ile kıyaslandığında büyük bir nüfus artışı görülmektedir. Bu nedenlerle 20 yy. ortalarında, Hasanpaşa Gazhane yapısının kapasitesini arttırmak gerekmiştir. 1948 yılında iki fırın ilave edilmiş ve fırınların kapasiteleri iyileştirilmiştir. 1957 yılında 31.495 m² büyüklüğünde bir tesis haline gelen yapıya; gaz tasfiye cihazları, yeni fırın bataryaları gibi cihazlar eklenmiştir. Bu şekilde daha fonksiyonel hale gelen tesis, dönemin Anadolu yakası gaz ihtiyacının fazlasında bir üretim kapasitesine sahip olmuştur (Büyüktaşkın ve Türkel, 2019).

Önemli bir Osmanlı Dönemi endüstri mirası olarak gazhane yapılarından biri olan Hasanpaşa Gazhanesi, İstanbul’da doğalgaz kullanımı ile ısınma yöntemine geçilmesi

ve bunun yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte ihtiyaç olmaktan çıkmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ve enerjinin farklı şekillerde üretilebilmesi, 1993 yılında kapatılarak atıl hale gelmesine sebep olmuştur.

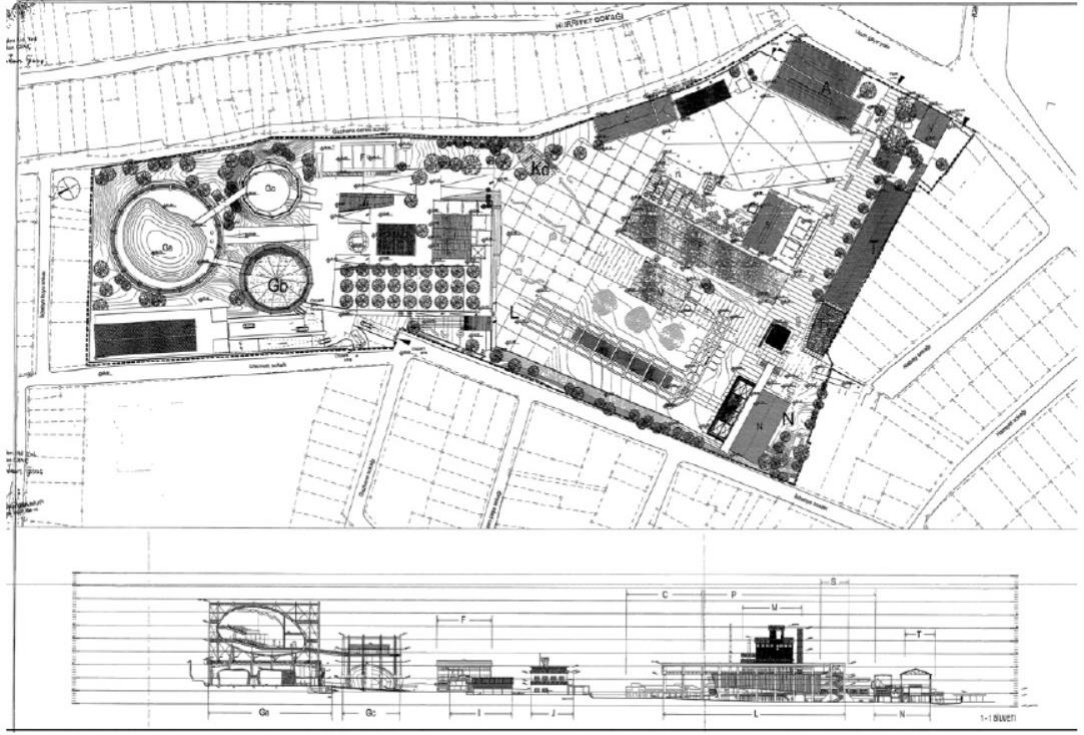

4.7: Restorasyondan önce Hasanpaşa Gazhane (URL-2).

Farklı şekillerde işletilmeye başlayan yapı, otobüs garajı ya da İETT deposu gibi farklı şekillerde işletilmiştir. Yapının büyük bir alana yerleşmesi, Kadıköy gibi merkezi bir ilçede bulunması sebepleriyle kapandığından beri pek çok tartışmaya sebep olmuştur. Yıkılarak ya da yıkılmayarak kullanılması tartışmalarına ilave olarak, yapının yeni fonksiyonunun ne olacağına dair de pek çok tartışma yürütülmüştür. Yeşil alan olarak kullanılması, müze olarak kullanılması, üniversite yapısına dönüştürülmesi ya da otopark olması gibi çeşitli alternatifler söz konusu olmuştur. Yapının inşasını maddi olarak karşılayacak yüklenici firmanın da istekleri söz konusu olunca, yapı senelerce işlevsiz vaziyette kalmıştır.

Yönetim stratejilerinin ve hedeflerin değişkenliği nedeniyle, tesise her dönem farklı işlevler yüklenmesi tartışmalara katılmıştır. Bu şekilde heterotopyalarda bahsedilen; ideolojik değişimlerin mekânlara yansımaları tanımı, Hasanpaşa Gazhane'nin süreci incelendiğinde net bir şekilde okunabilmektedir. Gazhane yapısı hakkında yöneticilerin karar verme süreçlerinin yanında, bölge halkının ve/veya sürecin takipçisi olan

Gazhane Çevre Gönüllülerinin de yapının yeni işlevinin kamu yararına olması gerektiği ve mahalle kullanımına açık olması gerektiği konusunda pek çok çalışmaları olmuştur.

4.8: Hasanpaşa Gazhane vaziyet planı ve silüet (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi sorumluluğunda olan yapının yeniden işlevlendirme projesi, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından, 22.06.2001 tarihli, 6091 sayılı karar ile onaylanmıştır. 2001 tarihli bu projede oyun alanı, atölyeler, enerji merkezi, kütüphane gibi işlevler bulunmaktadır. Ancak projenin uygulama projelerinin gerekli olmasından ötürü Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğüne 15.03.2012 tarihinde uygulama projesi işi ihale edilmiştir (Sarp, 2013). Proje yöneticisi olan Gülsün Tanyeli (2008): “İlk aşamada bizden tam bir uygulama projesi istenmesine rağmen, bir avan proje yapabileceğimizi söylemiştik. Çalışmayı avan projeye çekmemizin de gayet haklı nedenleri vardı ki bugünkü durum haklılığımızı gösteriyor. Bir yatırımcı yoktu!” diyerek, yapıya yatırımcı bulmakta zorlanıldığını ve sürecin bundan kaynaklı uzadığını aktarmaktadır. Hazırlanan projelerde tesis içindeki birim binalar korunarak her birinin işlevi değiştirilmiştir.

Gülsün Tanyeli'nin de belirttiği üzere, yeniden işlevine karar verilmesi aşamasında öneme sahip bir diğer konuda, tesise gelenlerin araçlarını bırakacağı yerler ve tesise bağlantı yolları olmuştur. Eski bir alt yapıya sahip olan ve her geçen gün nüfusu artan Kadıköy İlçesi, Hasanpaşa Mahallesi'nin dar yolları; trafik artışına karşı önlem alınması gereken bir lokasyondur. Gülsün Tanyeli 2008 yılındaki röportajında; bu bölgeye insanların kentin her noktasından, mümkün olduğunca Kadıköy trafiğini çiğnemediği gelebilmelerinin amaçlandığına ve bu akışı sağlamak maksadıyla gazhanenin karşısındaki İETT'ye ait arazinin otopark olarak kullanıma açılmasıyla beraber proje değerini yükseltmenin ancak insanların kendi araçları ile veya toplu taşıma kullanarak rahatça Gazhaneye ulaşabilmelerini sağlamakla, mümkün olduğuna değinmiştir.

Bugün geçerli olan 14.04.1999-03.04.2006 tarihli, 1/1000 ölçekli Kadıköy, D100 Güneyi Revizyonu İmar Planında 'Sosyo-Kültürel Tesis Alanı' olarak görülen Hasanpaşa Gazhane, 9 Temmuz 2021 tarihinde İklim Müzesi ve Kültür Merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiş, halkın kullanımına açılmıştır.

4.9: Müze Gazhane yerleşim şeması.

Foucault, heterotopyaların ikinci ilkesinde: “Toplumun mevcut bir heterotopyayı tarihi boyunca bambaşka biçimlerde işletebileceğidir. İçinde vuku bulduğu toplumun senkronisi uyarınca başka başka işlevler görebilir” demektedir (Foucault, 1984). Nirengi noktası sayılabilecek, bu büyüklükteki ve sembol niteliğindeki yapıların yeniden işlevlendirilme aşamaları da toplum senkronisi ve yönetim stratejileri ile yakından ilişkilidir. Toplum senkronizasyonundaki doğal akış ve yönetimlerin olmasını istediği akış böylesi değerli yapıların kaderlerini belirlemektedir. Bu nedenle yapının heterotopya kavramı bağlamında değerlendirilmesi gerekli görülmüştür.

4.2.2 Yeldeğirmeni Sanat Merkezi

Kadıköy İlçesi, Rasimpaşa Mahallesi, Yeldeğirmeni mevkiinde yer alan yapı, 2014 yılından beri Yeldeğirmeni Sanat Merkezi olarak kullanılmaktadır. Mimari öğeler yönünden, eski işlevine ait ibareleri taşımakta olan binada çeşitli konserler, söyleşiler ve etkinlikler yapılmaktadır. Yapı hem işlevsel olarak hem de mimari özellikleriyle mevki için önemli bir yerde durmaktadır.

Yapı ilk olarak 1895 yılında manastır, okul ve kilise olarak, Notre Dame du Rosaire Kilisesi adıyla açılmıştır. 1911 yılına kadar bu şekilde kullanılan yapı, bu tarihte yangın geçirmiştir. Manastır ve kilise bölümü büyük oranda hasar gören yapının onarımını Fransa hükümeti karşılamıştır. “Bahçenin kuzeyine yerleşmiş okul binası, 1935 yılında Maarif Vekaleti’ne (Milli Eğitim Bakanlığı) devredilmiştir. 1950 yılına kadar 3.Orta Mektep adıyla anılan okul, daha sonra Kemal Atatürk Lisesi adıyla anılmaya başlanmıştır” (Kadıköy Belediyesi, t.y.). 1980 yıllarından sonra bir süre spor salonu olarak kullanılan yapı, 1999 depreminden sonra tahliye edilerek uzun süre atıl vaziyette kalmıştır. Kadıköy Belediyesi tarafından kamulaştırılarak, restorasyonu yapılarına kadar bu durumunu korumuştur. 14 Mart 2014 yılında ‘Yeldeğirmeni Sanat’ ismiyle herkesin kullanımına açılmıştır. Yeldeğirmeni mevkiinde uzun senelerdir var olan bu yapı, restore edilerek tekrar mahalleliye ve mahalle dışından gelen sanatseverlere kazandırılmıştır. Mimarist dergisinde yayınlanan ‘Bir Sementin Kimliğinin Sürdürülmesinde Kentsel Belleğin Yeri: Yeldeğirmeni Örneği’ isimli inceleme yazısı için yapılan araştırmaya göre:

Yeldeğirmeni’ni sembolize eden mekân ve yapılar sorulduğunda, ankete katılan kişilerin %23’ünün sementin tarihi evleri, %16’sının havra (Hemdat İsrail Sinagogu), %16’sının Rasim Paşa Camii, %14’ünün sementin sokakları, %10’unun Yeldeğirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezi, %14’ünün Osman

Ağa Camii, %7'sinin Yeldeğirmeni Sanat Merkezi (Notre Dame du Rosaire Şapeli) cevabını verdiği görülmektedir. (Çolpan ve Çolpan Erkan, 2016)

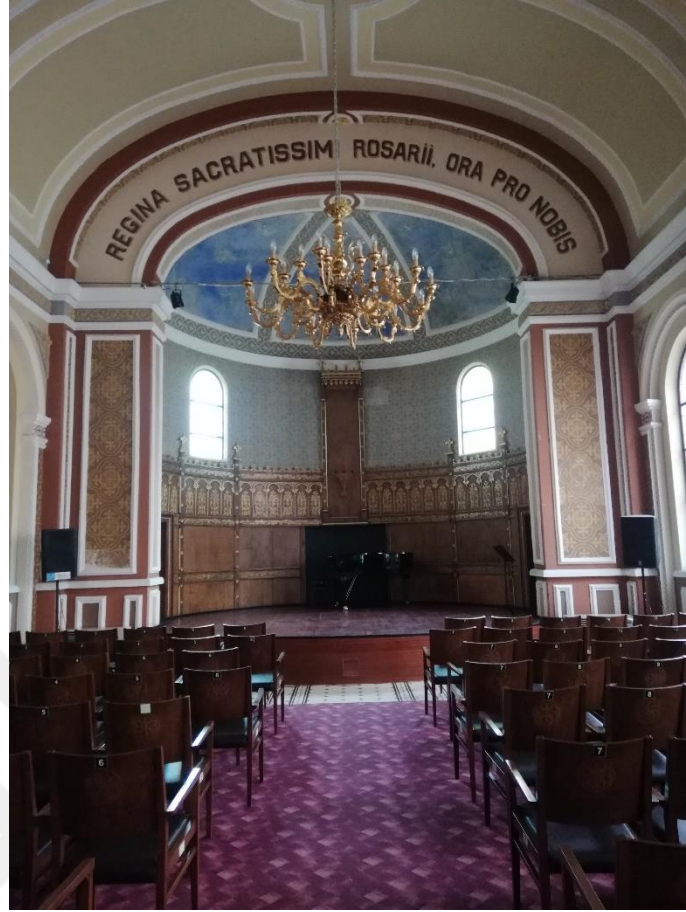
Yapı aynı zamanda 2011 yılında Tarihi Kentler Birliği Yarışması'nda ödül kazanmıştır ve 19'uncu yüzyıl Tanzimat dönemi tarihsel mimarlık anıtı olma özelliği taşımaktadır.

Yeldeğirmeni Sanat Merkezi'nin kendi web sitesinde verilmiş olan bilgiye göre; Notre Dame du Rosaire Kilisesi, Sainte-Euphémie Ortaokulu'nun bir parçasıdır. Yığma yapı olarak inşa edilen bina, bodrum kat artı 3 kattan oluşmaktadır. Kilisenin giriş kapısında 'Eglise N.D.Du Rosaire' yani 'Notre Dame Du Rosaire Kilisesi' yazısı bulunmaktadır.

4.10: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi giriş bölümü.

Yapının mimarı ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte; yapının lise arşivindeki çizimlerin kopyalarında "E. Girişe" olarak okunabilen imza dikkat çekmektedir. Bununla birlikte kilisenin mimarının kendisine yapısal olarak çok benzeyen ve 1894 yılında inşa edilmiş olan St. Joseph Lisesi bünyesindeki kilisenin mimarıyla aynı kişi olabileceği düşünülmektedir. (Kadıköy Belediyesi, t.y.)

4.11: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi iç mekân.

Yapının mimari özellikleri titizlikle korunduğu için, fonksiyonunu bilmeyen kişiler tarafından tamamen kilise olarak algılanacak bir mimari özelliktedir. Kilise plan tipi, süslemeler, tavanlar, nefler ve apsis olduğu haliyle korunmaktadır. Apsis bölümü sahne olarak kullanılırken, neflerde izleyiciler yer almaktadır. Bu Katolik kilisesi, hala varlığını koruyarak diğer örneklem yapılarda olduğu gibi toplumsal bellek açısından nirengi noktası durumundadır.

4.2.3 Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası

Kadıköy İlçesi, Caferağa Mahallesi, Rıhtım Caddesi üzerinde bulunan ve uzun yıllar boyunca bir bölümü Haldun Taner Sahnesi, bir bölümü İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası olarak kullanılan yapı, 1925-1927 yılları arasında inşa edilmiştir. İtalyan mimar U. Ferrari tarafından inşa edilen yapı, Kadıköy’de deniz doldurularak elde edilen alana yapılmış ve aslında hal binası olarak tasarlanmıştır. “Cephelerindeki oymalardan dolayı neoklasik tarz denilen bina 1930 yılı öncesine ait olduğundan 1. Ulusal Mimarlık Dönemi örnekleri içinde sayılmaktadır. Esnafların kiralamadığı bina

boş kalmıştır’’ (Atılğan, 2017). Meyve ve sebzelerin depolanarak satılacağı bir yer olarak planlanan bu yapı, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı’na ait üç yapıdan biridir ve İstanbul’un ilk modern hali olarak tariflenebilir. İç avlusu hal olarak düşünülmüş, cepheye de dükkanlar yerleştirilmiştir. Çelik konstrüksiyon taşıyıcılar kullanılmış ve camekânlarla örtülmüş olan yapı, pazarcılar tarafından 10 yıl boyunca kiralanmamıştır. Bu durum Kadıköy meydanının simgesi olabilecek bu yapıyı atıl duruma getirmiştir.

1950’li yıllarda Kadıköy Meydan Projesi kapsamında, hal binasının otogar olacak şekilde restore edilmesi planlanmış, fakat bu plan hayata geçirilememiştir. Bina, yapılış amacına uygun olarak, nihayet 1940 ile 1970’li yıllar arasında Hal Binası olarak işletilmiş, çevresindeki dükkanlar ve üst katları belediyenin çeşitli müdürlükleri için tahsis edilmiştir. (Tarihi İstanbul, t.y.)

4.12: Hal binasının itfaiye tarafı ve mavnalar (Atılğan, 2017).

Fakat 1970’li yıllara gelindiğinde yapı yeniden boş kalarak, işlevsiz hale gelmiştir. Farklı alternatifler gündeme gelmesine rağmen bu kültür mirası yapının işlevi için fikir birliğine varılamamıştır. Yakın dönemlerde işlevi değiştirilen diğer örneklem yapılar gibi, hal binası hakkında da karar verilmekte zorlanmıştır. Bu aşamada da yine değişmekte olan demografik yapı, teknolojik gelişmeler ve bölgenin her an artan değeri etkili olmuştur. Karaköy İskelesi’nin önünde ve denize çok yakın olan bu yapı aynı zamanda Kadıköy’ü simgeleyen üç neoklasik yapıdan biri olma özelliği taşımaktadır.

Dolayısıyla yıkımı zaman zaman düşünölmüş olsa da önemli bir költür mirası ve nirengi noktası olması sebebiyle, bu fikir uygulamaya dökölmemiştir.

Örneğın: “1935 yılında Tapu Dairesini buraya taşımayı düşünmüşler ama taşımamışlardır. İtfaiyeyi U şeklindeki Binanın Yeldeğirmeni tarafındaki koluna yerleştirmişlerdir. Boş kalan yapının diğér tarafları hurda araç deposu olarak kullanılmıştır” (Atıl-gan, 2017).

4.13: Haldun Taner Sahnesi kara tarafına bakan cephe (Ne nerede, t.y.).

1984 yılında Költür Merkezine dönüşmesi konusunda karar alınmış ve yapı restorasyonundan geçirilerek 1986 yılında Belediye Konservatuarı tarafından İstanbul Üniversitesi’ne devredilmiştir. Yakın tarihe kadar da İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı olarak kullanılmıştır. 1989 yılında ise binanın zemin katında bir kısım İstanbul Şehir Tiyatroları’na devredilerek, Haldun Taner Sahnesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 2010 yıllarına gelindiğinde ise yapının Rasimpaşa Mahallesi tarafına Kızılay kan alma birimi eklenmiştir. Yine 2010 yılı Avrupa Költür Başkenti etkinlikleri için İstanbul Büyükşehir Belediyesi, projesi daha önce hazırlanmış olan yapıyı, 13 Mart 2021 tarihinde büyük bir restorasyona sokmuştur. Bu sebeple yapı şu anda kullanılmamaktadır ve İstanbul Üniversitesi Konservatuar’ı eğitimin devam etmesi gerekliliği sebebiyle taşınmıştır. Tezin yazılmakta olduğu bu tarihlerde restorasyonda olan

yapıya giriş yapılamamıştır (2020-2022). Bu sebeple kullanıcılar ile yapılan görüşmelerde, kullanıcıların daha eski bir tarihte yapıyı deneyimledikleri görülmektedir.

4.2.4 Nazım Hikmet Kültür Merkezi

Bir rahibeler topluluğuna verilen isim olan Anarad Hıgutyun, kelime anlamı olarak lekesiz gebe kalmak manasına gelmektedir. İlk olarak Roma Katolikleri tarafından kabul edilen bu inanışa sahip olan topluluk tarafından; kız öğrencilere eğitim verilmesi amacı ile İstanbul'un çeşitli yerlerinde rahibeler okulu açılmıştır (Atılğan, 2019). İstanbul'da 1900'lü yıllarda açılan Anarad Hıgutyun Rahibeler Okulu, Samatya, Pangaltı, Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere dört bölgede açılmıştır. Yapı Kadıköy İlçesi'nde, Osmanağa Mahallesi içinde, Ali Suavi Sokak ve Nihal Sokak'ın kesişiminde konumlanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda 1902 tarihli açıldığı belirtilse de, Nihal Sokak'ta bulunan giriş kapısında, Ermenice okulun adı ve 1900 tarihi yazılıdır.

4.14: Anarad Hıgutyun Rahibeler okulu ana girişi.

1982 yılında Vakıf Yönetim Kurulu kararıyla kapanmıştır. Bir süre atıl vaziyette kaldıktan sonra 2004 yılında Nazım Hikmet Kültür Merkezi olarak kullanılmaya

başlanmıştır. Bugün yapının Ali Suavi Sokak tarafından girişi olan bölümü hala Nazım Hikmet Kültür Merkezi olarak bahçesiyle birlikte kullanılmaktadır. Nihal Sokak tarafında ana girişi olan bölümde ise Güneşin Sofrası isimli meyhane bulunmaktadır.

Eğitim binası olarak işlevlendirilen yapının bölümleri şu şekildedir:

Bodrum katta; su sarnıcı,

Zemin katta; mutfak, yemekhane ve şapel,

1. Normal katta; sınıflar,

2. Normal katta; müdür odası, öğretmenler odası, konuk odası, yatakhane,

Çatı katta; etkinlik salonu bulunmaktadır. Yapı 1360 m² büyüklüğünde arsa içindedir (Atılğan, 2019).

‘Kültürel Konularda kiralanabilir’ izni çıkarıldıktan sonra, Nazım Hikmet Kültür Merkezi’ne kiralanın binanın günümüzde de pek çok mahalinde çeşitli atölyeler yapılmakta ve eğitimler verilmektedir. Çatı katı yine etkinlik alanı olarak kullanılmakta, çeşitli tiyatro oyunları ve konserler yapılmaktadır. Ferforje merdiven korkuluklarının bulunduğu düşey sirkülasyon alanında çeşitli sergiler yapılmaktadır.

4.15: Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.

Perçinli ve gösterişli kapıları ile aslına çok yakın vaziyette kullanımına devam edilmektedir. Teneffüslerde kullanılan, merdiven sahanlığında ve koridorda asılı olan çanlar yerlerinde durmaktadır. Bazı tadilatlardan geçmiş olmasına rağmen, özgün haline çok yakın olan yapı, Kadıköy için nirengi noktası niteliğindedir.

Açılış ve kapanış tarihi örneklem olarak seçilen diğer yapılarla benzerdir ve belli bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılaması, sonrasında ise atıl vaziyete düşmesi ile art zamanlı olarak ilçe demografik yapısına dair belli işaretler vermektedir. Mimarisiyle önemli bir dönemi hatırlatan yapı; gerek toplumsal bellek gerek kültürel miras açısından önemli bir yerde durmaktadır. Bu sebeplerle heterotopik bir yapı olduğu düşünülerek çalışmaya dahil edilmiştir.

4.2.5 Barış Manço Müzesi

Barış Manço'nun ev hayatının ve özel eşyalarının sergilendiği müze; hayattayken ailesiyle birlikte yaşadığı evdir. Kadıköy'ün Moda semtinde yer alan ev, Kadıköy Belediyesi'nin de katkılarıyla 2010 yılında açılmıştır. Yapı bodrum kat, zemin kat ve 2 normal kattan oluşan, 4 katlı bir köşktür. Aynı zamanda ön ve arkada kullanıldığı görülen bahçeleri mevcuttur. Ön bahçe içerisinde konumlanan otopark alanında Barış Manço'nun hayattayken kullandığı araç bulunmaktadır. Bahçe kapısı, Barış Manço silüeti şeklinde bir demir kapıdır. Yine ön bahçede Barış Manço'nun 'domates, biber, patlıcan' şarkısına ithafen, büyük boyutlarda yapay domates, biber, patlıcan bahçe süsleri bulunmaktadır. Ön bahçeden birkaç basamak ile misafirlerin karşılandığı yüksek giriş katına ulaşılmaktadır. Girişteki bu merdivenlerin yanında yine bir Barış Manço şarkısı olan 'arkadaşım eşek' şarkısına ithafen eşek heykeli bulunmaktadır. Arka bahçede ise kış bahçesi bulunmaktadır.

4.16: Barış Manço Müzesi giriş kapısı.

4.17: Barış Manço'nun aracı.

Yapı, Pappa ya da Pape Kalfa adıyla bilinen kişi tarafından yapılmıştır. İlk sahibi olan Mr. Dawson'dan sonra birkaç kez daha el değiştirmiştir. “1895-1900 yılları arasında Mimar Pappa'ya yaptırılan ikiz köşklerden ayakta kalan tek yapı olan Barış Manço Müzesi İngiliz Mr. Dawson'un mirasçılarından alınmış, aslına uygun olarak o dönemde korunmuştur. Ferforje çift kanatlı balkonları, mermer silmeleri, dış cephe-deki tuğlalar viktoryen tarzın tipik unsurlarıdır” (Gabay, 2018).

Giriş katta; sanatçının renkli tasarım kostümleri, ayakkabıları, ödülleri, yemek salonu ve salon bölümü bulunmaktadır. Yemek masasının üstünde 90 kilo ağırlığında büyük bir avize bulunmaktadır. Yemek masası ise standart İngiliz tipi mobilyalardandır. Bu masanın; vefat ettiği akşam oturduğu masa olduğu ve son kez kullandığı kağıt, kalemin hala yerinde durduğu bilinmektedir. Yıllar içinde almış olduğu ödüller, madalyalar ve plaketler de bu katta sergilenmekte, ziyaretçilerine Barış Manço'yu biraz daha tanıtmaktadır.

Dönemine göre farklı ve renkli bir giyim tarzı olan sanatçının kostümleri, takıları ve ayakkabıları da ziyaretçileri geçmişte olduğu gibi hayran bırakmaktadır. Özellikle Barış Manço'nun yaşadığı döneme tanıklık edenleri, o yıllara götüren kostümler, artık Barış Manço ile özdeşleşmiş hatıralar olarak müzede sergilenmektedir.

4.18: Barış Manço Müzesi yemek odası.

Birinci katta siyah banyo olarak adlandırılan, ailedeki herkesin ortak kullandığı, siyah seramiklerle döşenmiş banyo bulunmaktadır. Banyonun dekorasyonundan, Barış Manço'nun ne kadar zevkli olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda evin her mekânından, Barış Manço'nun sanata dair bilinenden daha farklı yetenekleri de olduğu ve antika koleksiyoncusu olduğu anlaşılmaktadır. Lale Manço verdiği bir röportajda "Her şeyi otantik olan bir müzedir. Bizim yaşadığımız şekilde bıraktık ve çıktık diyebiliriz." demiştir (Manço, 2018). Çok değerli antika mobilyalara ev sahipliği yapan müzede, Barış Manço'nun kullandığı tüm eşyalar olduğu gibi korunmaktadır. Yine birinci normal katta bulunan ve tasarımıyla dikkat çeken bateri şeklinde tasarlanmış bir büfe bulunmaktadır. Barış Manço'nun çeşitli takıları burada sergilenmektedir.

Köşkün merdivenlerinin duvarlarında Barış Manço şarkılarının notaları basılıdır. Çoğu ziyaretçinin bildiği bu şarkılar, kat değiştirirken ziyaretçilere eşlik etmektedir. Aynı zamanda merdiven basamakları piyano tuşları ile kaplanmıştır. Düşey sirkülasyon tamamen Barış Manço'nun müzisyen kimliğine gönderme yapmaktadır.

İkinci katta oğulları Batıkan ve Doğukan Manço'nun yatak odaları ve siyah banyo bulunmaktadır. Batıkan Manço'nun odası, Barış Manço'nun sunduğu 'Adam Olacak Çocuk' ana teması ile dekore edilmiştir ve odada bu programın görüntülerinin gösterildiği bir ekran bulunmaktadır.

4.19: Barış Manço Müzesi siyah banyo.

4.20: Barış Manço Müzesi düşey sirkülasyon.

Batıkan Manço'nun (2018) müze hakkında ifade ettikleri şu şekildedir:

Müzedede en üst katta, Doğukan'ın odasında özellikle babamın gençliğinde yaptığı grafik çalışmaları var. Mesela birçok hayranı bu yönünü bilmiyormuş. Şaşkınlıkla bu çalışmaları gördükleri zaman, biz de babamla gurur duyuyor ve seviniyoruz. Burası sadece öyle düz bir müze olarak değerlendirmemeli. Barış Manço'nun yaşam şekli bu evin her duvarına, her katına yansıyor.

Birincilikle mezun olduğu Belçika Kraliyet Akademisi'nde resim ve grafik eğitimi alan Barış Manço'nun bu dönem yapmış olduğu çalışmalar ve aldığı belgeler de burada sergilenmektedir.

4.21: Barış Manço Müzesi giriş kat.

Giriş katın altında bulunan bodrum katta; kiler olarak kullanıldıktan sonra büro olarak kullanılmaya başlanan mahal bulunmaktadır. Barış Manço'nun Belçika'dan aldığı şövalyelik unvanı ve hediye aldığı kırbaçların sergilendiği Şövalye Odası da bu kattadır.

Müzede gezerken hem bugünde hem de Barış Manço'nun hayatını kaybetmediği bir dönemde hissedilmesini sağlayan eşzamanlı bir mekân algısı mevcuttur. Aynı zamanda köşkün tarihçesi ve yapıldığı döneme ait korunmuş olan mimari ibareleri sayesinde gerek mimarı gerek ilk sahibinin izleri, hissedilmektedir.

4.2.6 Moda Ayazması

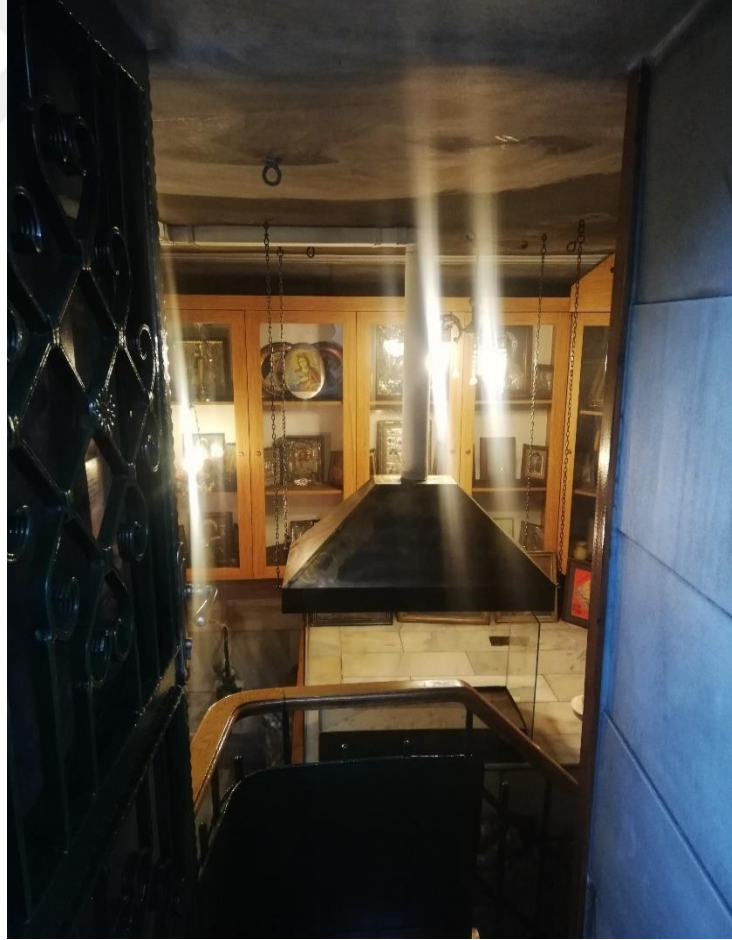
1924 yılında tesadüfen bulunan Moda Ayazması, tam adıyla Aya Ekaterini Şapeli, Tarihi Moda İskelesi'nin çok yakınında yer almaktadır. Rum balıkçılar tarafından, kayanın içinden çıkan su fark edilmiş ve suyun kutsal olduğuna inanılmıştır. M.Ö. 300 yıllarında İskenderiye'de yaşayan genç bir kadın, vaftiz edildikten sonra 'Taçlandırılmış taç' anlamına gelen Ekaterini adını almıştır. Hristiyanlığın kabul edilmediği bir

dönemde yaşadığı için, öldürüldüğü iddia edilmiştir. Bu olaydan sonra azize ilan edilen Ekaterini'nin adı, Moda Ayazma'ya verilmiştir (Üner, 2021).

Yapının 1924 yılında bulunmasından öncesine dair bir bilgi Arif Atılğan (2019) tarafından şöyle aktarılmaktadır:

1905 tarihli haritalarda Moda İskelesine inerken sol taraftaki kıyıda bir tekne barınağı görülmektedir. Üzerinde Moda Kürek Kulübü anlamında Moda Rowing Clup yazmaktadır. Barınağın arkasında ince bir dikdörtgen duvar içine alınmış kaya görünmektedir. Bilindiği gibi Moda kıyıları falez denilen dik kayalık şeklindedir. Tekne Barınağı falezin kayasına dayanmış, ancak kayanın en alt kısmı duvarların içine alınmıştır.

Rum balıkçıların ayazma ile birlikte Ekaterini ikonası ve kilise kalıntısı buldukları da söylenmektedir. Ancak günün sonunda, bulunan bu ayazmaya Aya Ekaterini Kilisesi veya Ayazması denmiştir. Kilise, Rum-Ortodoks inancı ile kullanılmaya devam edilmektedir.

4.22: Moda Ayazma giriş bölümü.

1934 yılında üzerindeki ahşap bina yıkılınca, Mösyö Konstantinos Koço Korontos tarafından Moda Park Lokantası olarak işletilmeye başlanmıştır. Bu işletme, çalışmanın yapıldığı tarihte hala Ayazma'nın tam üstünde yer almaktadır. Deniz yönüne doğru açık alanı bulunan işletmenin girişi, Moda sahile inen yol üzerindedir. Ayazmanın da girişi aynı yol üzerinde, işletmenin girişine çok yakındır. Ancak bilmeyenler tarafından görülmesi zordur. Ayazma girişi daha ziyade meyhanenin depo kapısı gibi görülmektedir. Lokantanın arka girişinden girerek, dar bir geçiş yolundan sonra 5-6 basamakla ayazmaya ulaşılmaktadır.

“Ayazma veya kilise 1950 yıllarında onarılmıştır. 2000’li yıllardaki Tarihi Çarşı Canlandırma Projesi Moda’yı da etkiler. Her taraf yeme-içmeci olmaya başlamıştır. 2010’lu yıllarda alttaki tekne barınağı kafe halini alır” (Atılğan,2019).

4.23: Moda Ayazma giriş bölümleri.

Ayazmanın alanı yaklaşık 7-8 m²'dir. Bugün aktif olarak kullanılmaktadır. İçerisinde Ekaterini'nin ikonası vardır. Bir çeşme, mermer tezgâh, kitaplıklar, dilek mumları ve aydınlatmalarıyla, bazı kaynaklarda en küçük kilise olarak da anılmaktadır. Su artık çıkmamaktadır. Ancak içerdeki musluklardan yine de şebeke suyu verilmektedir.

Bu dini mekân uzun yıllar Kadıköy'e şahitlik etmiştir. Döneminde Rum balıkçılar tarafından bulunmuş ve özenle korunmuştur. Zamanla bilinirliği kaybolursa da hala

kullanımı sürmektedir. Aynı zamanda günümüzde Koço Meyhanesi olarak bilinen işletmenin alt katında kalmıştır. Bu birleşme ile de ilginç bir yapı bütünü olma özelliğini korumaktadır. Çalışmadaki bir diğer nirengi noktası olarak belirlenen Aya Ekaterini şapeli yani Moda Ayazma, hem toplumsal bellek hem kültürel miras açısından önemli bir yerde durmakta, bir döneme ışık tutmaktadır.

5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

5.1 Kadıköy Hakkında Bulgular Ve Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde örneklem olarak seçilmiş ‘yeniden işlevlendirilen yapıların heterotopik mekânlar olarak değerlendirilmesi’ hipotezine dair edinilen bulgular aktarılmıştır. Ancak mekân kavramını doğru bir şekilde bütün olarak değerlendirebilmek için yapıların bulunduğu Kadıköy bölgesine dair de fikir edinme gerekliliği doğmuştur. Tarihi süreç içinde bölgenin kentsel anlamda büyümesi, araç kullanımının artması, nüfusun demografik olarak değişime uğraması vb. sebeplerle, bazı yolların kullanımının artması-azalması değişkenleri ortaya çıkmıştır. Aksların kullanım sıklığının değişmesi, bu aksların daha güvenli/güvensiz, değerli/değersiz olması gibi değişkenleri etkilemektedir. Kadıköy bölgesi ile ilgili genel bir ölçümün ardından, yapı girişlerinin bulunduğu akslar detaylı bir şekilde araştırılarak, çeşitli mesafeler için ölçüm yapılmıştır. Bu mesafeler, yürüme mesafesi, bisiklet mesafesi ve araç mesafesi olarak değerlendirilmiştir. Mekân dizimi yönteminde kullanılan yazılımlardan, DepthMapX programı tercih edilmiş, tüm ölçümler bu yazılım ile yapılmıştır.

Yapıların açılma zamanlarının ortalamasına uygun bir tarihe denk geldiği için, harita tercihinde 1913-1914 yıllarını aktaran Alman Mavileri’nden faydalanılmıştır. “Asıl adı ‘Alman Mavileri, 1913–1914: 1. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları’ olan eserde, dönemin İstanbul’unun bütün sokak, cadde ve kamu binaları yer almaktadır” (Mimarizm, 2017). İki art zamanlı olarak düzenlenen araştırmanın, ikinci noktası ise tüm yapıların açılmış olduğu ve restorasyonda olmadığı bir tarih olarak 2017 yılı seçilmiştir. Bu yılın Kadıköy bölgesi haritalarına dijital belge tarama yöntemiyle erişilmiştir.

Kadıköy’e dair yapılan genel ölçüm; örneklem yapıların bulunduğu mahalleler üzerinden olmuştur. Örneklem yapılar; Caferağa Mahallesi, Osmanağa Mahallesi, Rasimpaşa Mahallesi ve Hasanpaşa Mahallesi’nde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu dört mahalle esas alınarak araştırma yapılmıştır. İncelemeler sonucunda; öncelikle 1920-1994 yılları arasında İstanbul İli’nin büyüme oranına bakıldığında özellikle kıyı şeridinde bulunan ilçelerde olan büyümenin daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadıköy İlçesi de bu ilçelerden bir tanesidir. İlçenin büyümesi ve gelişmesi aynı zamanda tercih edilebilirliğinin ve ekonomik değerinin artması anlamına gelmektedir. Bu artış, ilçe içerisinde bulunan yapıların da kıymetlenmesi sonucunu doğurmaktadır.

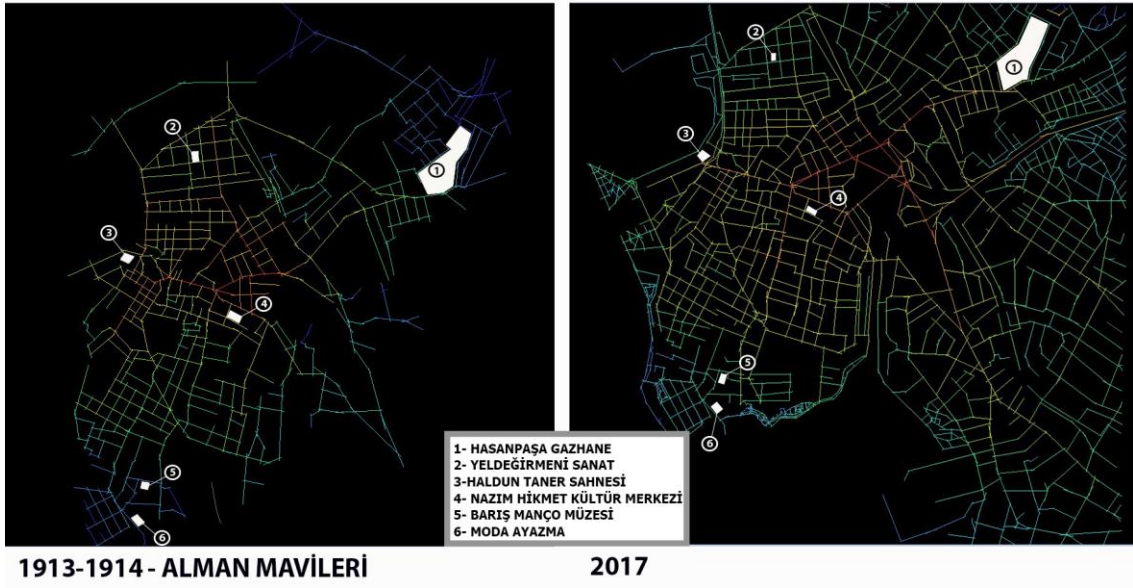

5.1: 1920-1994 yılları İstanbul şehir büyümesi (URL-3).

Semantik olarak değerlendirildiğinde; mahallelerdeki ekonomik değer artışı, mahallelerde yerleşik yaşayan nüfusun demografik yapısında da değişikliğe sebep olacaktır. Dolayısıyla yukarıda verilmiş olan harita incelendiğinde, sahil şeridinde yer alan ilçelerin, iç bölgelerde olan ilçelere göre daha fazla büyüdüğü ve daha farklı bir demografik yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Örneklem yapıların bulunduğu mahalleler ile ilgili; DepthMapX programının verilerinden olan bağlantısallık grafiğini ve global bütünleşme grafiğini kullanarak ölçüm yapmak tercih edilmiştir.

KADIKÖY - GLOBAL İNTEGRATION

5.2: 1913-1914 yılları ile 2017 yılı global bütünleşme grafikleri.

Grafik incelendiğinde, aksların artışı dikkat çekmektedir. Kırmızı aksların en kuvvetli olduğu bütünleşme analizinde, lacivert akslar en zayıf aksları ifade etmektedir. Bütünleşme değerlendirmesinde, global ile en zayıf bağlantıyı kuran akslar lacivert ile renklendirilmiştir.

Aksların artmasıyla birlikte global ile olan bütünleşmenin kuvvetlendiği görülmektedir. 1913-1914 yıllarındaki kırmızı renkli yani daha güçlü bütünleşmeye sahip aksların, 2017 yılında uzadığı görülmektedir. Özellikle Hasanpaşa yönünden E5'e bağlanan aks, 1. Çevre yoluna bağlanan aks ve minibüs caddesine yani Fahrettin Kerim Gökay Caddesi'ne bağlanan aks eski haline göre daha uzun bir haldedir. Bu akslar üzerinden, Kadıköy'ün farklı mahalleleriyle ve İstanbul'un farklı ilçeleri ile bütünleşme kuvvetlenmiş ve örneklem mahallelere ulaşım kolaylaşmıştır. Bu aksların neredeyse hepsi ağırlıklı olarak araçlar tarafından kullanılan yollardır.

Farklı bir hat olarak; sahil şeridindeki aksların sayısının artmış olduğu da haritalardan görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak 1913-1914 haritalarında hiç görülmeyen sahil şeridindeki bütünleşme akslarının, 2017 haritalarında çoğaldığı ve yürüme yolu olarak yeni aksların Caferağa Mahallesiyle bütünleşme kurduğu tespit edilmektedir.

5.3: 2017 yılı bağlantısallık grafikleri.

Bağlantısallık analizi incelendiğinde; yapıların bulunduğu dört mahallenin 800 m, 1200 m ve 2000 m ölçülerinde değerlendirildiği görülmektedir. Seçilen ölçüler yürüme, bisiklet ve araç yollarının bağlantısallığını ölçmek için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Kırmızı akslar bütünleşme grafiğinde olduğu gibi kuvvetli bağlantıları ifade ederken, lacivert akslar zayıf bağlantısallık değeri olan aksları ifade etmektedir. Bütünleşmeden farklı olarak; bağlantısallık grafiğinde yolların birbirleri ile olan bağlantıları da belirleyicidir. Yalnızca global ile olan bağlantı değil, tüm aksların bağlantısı, çıkmaz sokaklar, bir aksın kaç aks ile buluştuğu verileri de incelenmektedir. Yukarıda verilen grafik incelendiğinde, kırmızı aksların en az 800 m haritasında olduğu ve tarihi merkez olarak tariflenen bölgelerde toplandığı görülmektedir. 1200 m haritasında kırmızı lekenin büyüdüğü ve orantılı olarak sarı bölgenin de büyüdüğü görülmektedir. 2000 m haritasında ise kırmızı akslarda büyük bir fark olmasa da, 1200 m ölçümüne göre artış olduğu tespit edilmiştir.

Kadıköy Belediye binası etrafında 800 m ölçeğinde sarı ve yeşil renkler hakimken, 1200 m ve 2000 m ölçeğinde kırmızı ve sarı renklerine dönüş olduğu görülmektedir. Mesafelerin yürüme, bisiklet ve araç yolu olarak belirlendiği düşünülürse; 800 m olan yürüme mesafesinin daha dar olduğu, belediye binası etrafına kadar ve Bahariye Caddesi bütününde uzanmadığı görülmektedir. Bu grafiklerden Kadıköy’de araştırılan mahalleler özelinde; bisiklet ya da araçla bağlantısallık kuvvetli iken, yürüme ile daha kısıtlı bir bağlantı sekansı olduğu ortaya çıkmaktadır. Geçmiş yıllarda kültürel olarak mahalle özelliğini yoğun bir şekilde koruyan Kadıköy’ün bağlantısallık grafiğine bakıldığında, mahalle algısının global bağlantıya kıyasla daha zayıf olduğu yorumlanabilir.

5.2 Örneklem Yapılar Hakkında Bulgular Ve Değerlendirme

Mekân dizimi ve yapılandırılmış görüşme yöntemleri ile edinilen bulgular bu alt bölüm içinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Öncelikle yapılandırılmış görüşme sonucu edinilen bilgiler ile yapıların iç mekânlarında heterotopik etkinin özneye yansıma oranı araştırılmıştır. Sonrasında iç mekânda heterotopik etkiyi yaratan ya da tetikleyen mimari öğeleri tespit etmek amaçlanmıştır. Ardından, yapıların heterokroni etkisinin bulundukları sokağa ve mevkiye katkısını irdeleyerek semantik çıkarım yapılmıştır.

Mekân dizimi yöntemi ile edinilen tüm grafikler bu bölümde sunulmuştur. Foucault'nun heterotopyaları oluşturan öğeler hakkında yaptığı tanımlar; örneklem olarak seçilen yapılarda aranarak, mekânlar çift yönlü olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Bulgular edinilirken karşılaşılan çeşitli zorluklar ve değişiklikler olmuştur. Okuyucunun yorumuna etki gösterebileceği için araştırma sırasında oluşan toplumsal ve yapısal değişkenleri aktarmak gerekli görülmüştür. Ayrıca farklı çalışmalarda faydalanılacak bir kaynak olması halinde; bu bilgilerin bilinmesi gerektiği düşünülmüştür.

Öncelikle 2020 yılında dünyaya yayılan Covid-19 virüsü, 2020 mart ayında Türkiye'de de kapanmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Koruma önlemi olarak görülen karantina süreçleri nedeniyle evlerden çıkılamamış ve bu süreç 2021 haziran ayına kadar sürmüştür. Örneklem olarak seçilen yapıların hepsi kamusal yapılar olduğu için uzun süre yapı iç mekânlarına giriş yapılamamıştır. Dolayısıyla mekân kullanıcılarına ulaşmak ve yapılandırılmış görüşme yapmak konusunda zorluk yaşanmıştır. Belgesel tarama ve kaynak tarama yöntemlerinde de benzer sıkıntılar olmuştur. Gerekli Belediyeler ve resmi kurumlara ulaşım zor olduğu için bazı evraklara geç ulaşılabilmektedir. Aynı şekilde kütüphaneler ve sahafların da büyük oranda kapalı olması sebebiyle kaynakçaya ulaşmakta zorluklar yaşanmıştır.

Karşılaşılan diğer zorluk; örneklem yapılardan biri olan Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binasının 2021 yılında büyük bir restorasyona girmiş olmasıdır. Öncesinde de karantina nedeniyle ulaşılamayan yapı, 2021 yılında, yani Covid-19 önlemlerinin azalmaya başladığı süreçte restorasyon nedeniyle kapanmıştır. Yapıya tez yazım süreci boyunca girilememiştir. Kullanıcıların hepsi 2020 yılı öncesindeki ziyaretçilerdir. Bir diğer değişiklik yapının deniz kısmındaki bölümünü kaplayan İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binasının oradan taşınmış olmasıdır. Şu

anda ve tez tamamlandıktan sonra bu bölümün ne olacağı henüz net bir şekilde bilinmemektedir. Dolayısıyla araştırmanın bu binaya dair olan bölümü, restorasyondan önceki işlevi üzerinden ölçülmüş ve bulgular bu doğrultuda değerlendirilmiştir.

Hasanpaşa Gazhane yapısında da benzer bir durum söz konusudur. Tez çalışmasına başlandığı zaman diliminde henüz kullanıma açılmamış olan tesis, temmuz 2021’de Müze Gazhane olarak kamu kullanımına açılmıştır. Henüz yapı hakkında tartışmaların sürdüğü bir zamanda başlayan tez çalışması, yapı işlevinin netleştiği, inşaatın tamamlandığı ve kullanıma açıldığı bir dönemde tamamlanmıştır. Bu sebeple çalışmanın bu yapı ile ilgili olan bölümünde değişiklikler olmuştur. Çeşitli revizeler yapılarak, Müze Gazhane olarak değerlendirilmiş ve çalışma bu yönde ilerletilmiştir.

Tüm bu dinamikler göz önünde bulundurulduğunda; araştırmacının takribi olarak uygun bulunduğu tarihler belirlenmiş, grafikler bu ortak zaman dilimleri seçilerek oluşturulmuştur. Hazırlanan grafikler ve tablolar, araştırmacının her yapı hakkında değerlendirme yapabilmesine ve hipoteze katkı sunmasına izin verecek şekilde kararlaştırılmıştır.

Grafikler büyük oranda her yapı için ayrı ayrı uygulanmıştır. Fakat bazı grafikler her yapı - yapı çevresi için gerekli görülmemesi nedeniyle uygulanmamıştır ve sebepleri çalışma içerisinde açıklanmıştır.

5.2.1. Müze Gazhane

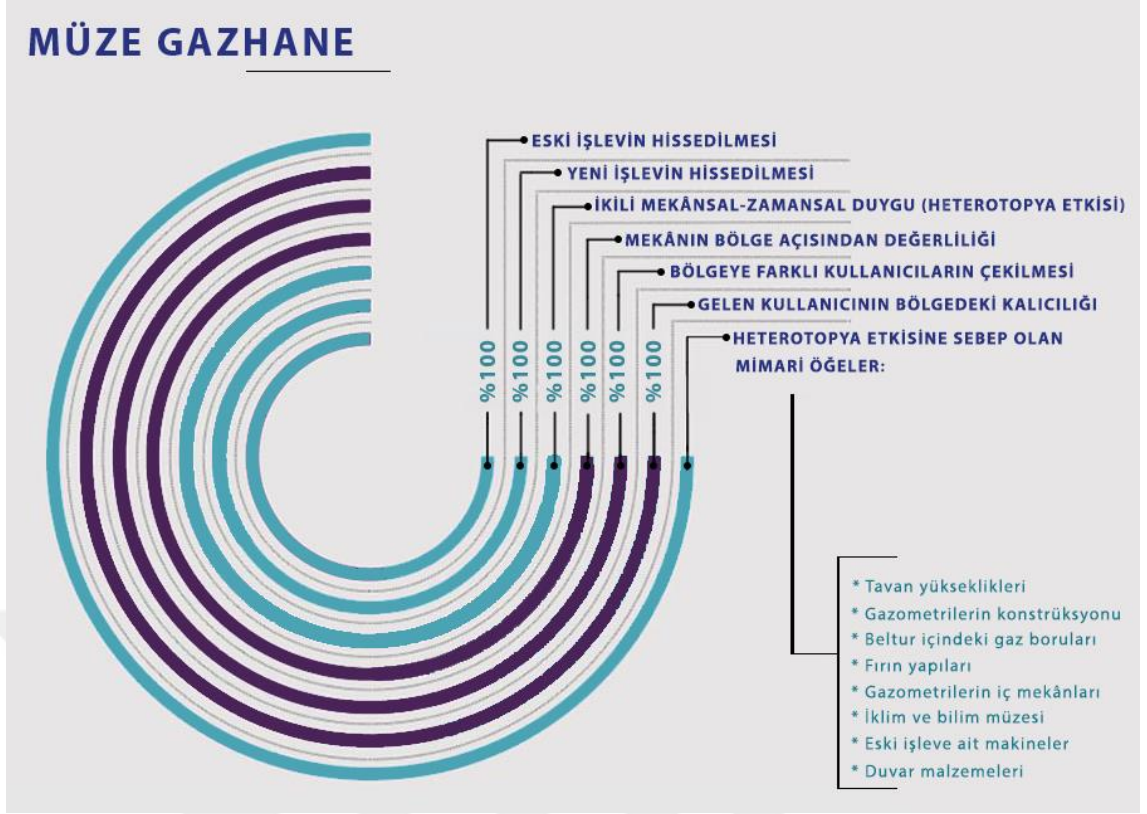
Foucault’nun çalışmalarının temelini oluşturan biyopolitika ve iktidar kavramı modern toplumlarda, yönetim stratejileri ve değişen toplumsal ihtiyaçlar gereği mekânlar hakkında verilen kararları da etkilemektedir. Gazhane yapısı, inşa edildiği ve kullanıma açıldığı tarihte toplumsal bir ihtiyacı karşılayan önemli bir endüstri yapısı olmuştur. Ancak gelişen teknoloji, iktidarların değişkenlik gösteren stratejileri, artan nüfus vb. sebepler bu yapıyı faydasız hale getirmiş ve atıl bir bina olmasına sebep olmuştur. Kadıköy’ün merkezi yerlerinden birinde olan ve çok büyük bir alana yayılan gazhane tesisi hakkında çok fazla fikir yürütülmüş ve anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu durum yapının yeniden işlevlendirilmesini geciktirmiş ve uzun süre atıl vaziyette bırakılan büyük bir endüstri mirası olmasına sebep olmuştur. Gazhane yapısının planlanan ya da uygulanan tarihi süreci izlenecek olursa, her kararın verildiği yönetimin çok farklı görüşlere sahip olduğu fark edilecektir. Bu yapı İstanbul Büyükşehir Belediyesi idare-

sinde olan bir yapıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi farklı görüşlerden çeşitli Belediye Başkanlarının yönetiminde olmuştur. Gazhane yapısı ve hakkında verilen kararlar da bu değişen süreçlerin mekânsal kanıtıdır. Foucault'nun biyopolitika kavramının temelinde olduğu gibi mekânsal değişimler aynı zamanda öznelerin hem bugün hem de gelecekte yönetimi ve hatta üretimi ile de yakından ilgilidir. Elden, ‘‘Foucault'nun meseleyi çetrefil bir hale getirerek; mevcut uygulamanın çoğunlukla o mekândaki bedenler üzerine olduğunu ileri sürdüğünü ve bölgenin değişkenlerinin, bölgede yaşayanlara yönelik bir uygulama olduğunu’’ aktarmaktadır (Elden, 2012).

Heterotopiyaların ortaya çıkış hali de bu karar mekanizmalarının ve uygulamaların sonucudur. Büyük ya da küçük ölçekli mekânlarda ortaya çıkabilecek bu etki Gazhane yapısı üzerinden değerlendirilirken; öncelikle kullanıcı olan özneye ne şekilde yansıdığına dair bir araştırma yapılmıştır. Ardından mekân dizimi yöntemi ile bölgedeki ekonomik ve demografik değer değişimleri ölçülmeye çalışılarak, yapıyı heterotopya olarak değerlendirmenin sağlanması yapılmaya çalışılmıştır. Küçük bir kullanıcı grubu ile yapılan yapılandırılmış görüşme sonuçlarına göre yapı hakkında farklı yorumlar ve yaklaşımlar olsa da sorulan soruların tüm kullanıcılar tarafından aynı şekilde cevaplandırıldığı görülmektedir.

Kimi kullanıcılar yapının yeni haline eleştiriler getirmiş, kimi kullanıcılar ise herhangi bir eleştirileri olmadığını aktarmışlardır. Ancak çalışma bağlamı gereği yapılandırılmış görüşmenin ilk üç sorusu olan ve heterotopyalardan beklenen en önemli unsur olan; kullanıcıda mekânsal ya da tarihsel olarak ikili bir duygu yaratılması hali, tüm kullanıcılarda görülmüştür. Heterotopya kavramına dair bilgi sahibi olunsa da olunmasa da kullanıcıların hepsi yapının hem eski işlevini hem de yeni işlevini hissettiklerini belirtmişlerdir. Belirlenen küçük kullanıcı grubunun, mekân ya da yapı içerikli bir meslek grubunda olmamaları da ayrıca önemlidir. Mekâna mesleki bir yetkinlik ile yaklaşmanın sonuçlarda yanılğı yaratabileceği düşünüldüğü için, görüşme yapılan hiç kimse bu şekilde bir meslek grubundan belirlenmemiştir.

Heterotopiyaların yarattığı ikili duygunun önemli bir özelliği de; bu ikili durumu eşzamanlı hissettirmesidir. Burada bahsedilen durum farklı tarihlerde vuku bulan bir olay değil, aynı anda ortaya çıkan ve ütopyalara da distopyalara da kıyasla tamamen gerçek olan bir durumdur. Dolayısıyla üçüncü soru, bu iki hissin aynı anda hissedilmesine dair olmuştur.

5.4: Müze Gazhane için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

Özneye heterotopya kavramının detayları aktarılmadan, bu iki mekânsal hissiyatı aynı anda hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Bütün kullanıcılar, tesisin açık alanlarında da iç mekânlarında da hem bir müze yapısı içinde olduklarını hem de endüstriyel bir tesis içinde olduklarını aynı anda hissettiklerini söylemişlerdir. Bu üç soru örneklem olarak seçilen mekânın kullanıcıya heterotopik etkiyi verdiğini göstermektedir. Çalışmanın detaylanması ve araştırma sorularının cevaplanması amacıyla dördüncü soru bu etkinin hangi mimari öğelerle ortaya çıktığını araştırmaktır. Bu soruda görüşmecilerin cevapları iç mekâna yönlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat iç mekân haricinde gelen mimari öğelere dair cevaplar da grafiklere yansıtılmıştır. Bunun sonucunda çoğunlukla; yapı içlerindeki tavan yükseklikleri, gazometrilerin hem konstrüksiyonu hem de iç mekânları, fırın yapıları, kafe olarak kullanılan Beltur içindeki boruların korunması, iklim müzesi, bilim müzesi, eski makine boru hatları vb. özelliklerin yapı iç mekânlarında görülmesi ve duvar malzemelerinin etkili olduğu söylenmiştir.

5.5: Gazometri iç mekânı.

Özellikle gazometri yapıları kullanıcıların çok ilgisini çekmiş ve endüstri yapısı içinde olduklarını hissettirmiştir. Gazometri yapılarının korunan konstrüksiyonu ve çok amaçlı salon olarak kullanılan gazometri yapısının içinde hala mevcut olan koku, yapının eskiden ne şekilde kullanıldığına dair bilgi vermektedir. Ancak sorulan sorular gereği, yapının sadece eski işlevi değil aynı zamanda yeni işlevi olan müze yapısını da hissettiriyor olması gerekmektedir. Kullanıcılar aynı anda müze etkisini de aldıklarını aktarmışlardır. Yani Foucault'nun heterotopyalarda ortaya çıktığını iddia ettiği eski-yeni enerjisi bu yapıda görülmektedir. Gazometrilerin tavan yükseklikleri, yeni işlevi için iç mekânda kullanılan duvar ve tavan malzemeleri, aydınlatma şekilleri de yine hem yeni hem eskiyi ortaya çıkarmak konusunda katkı sunmuştur.

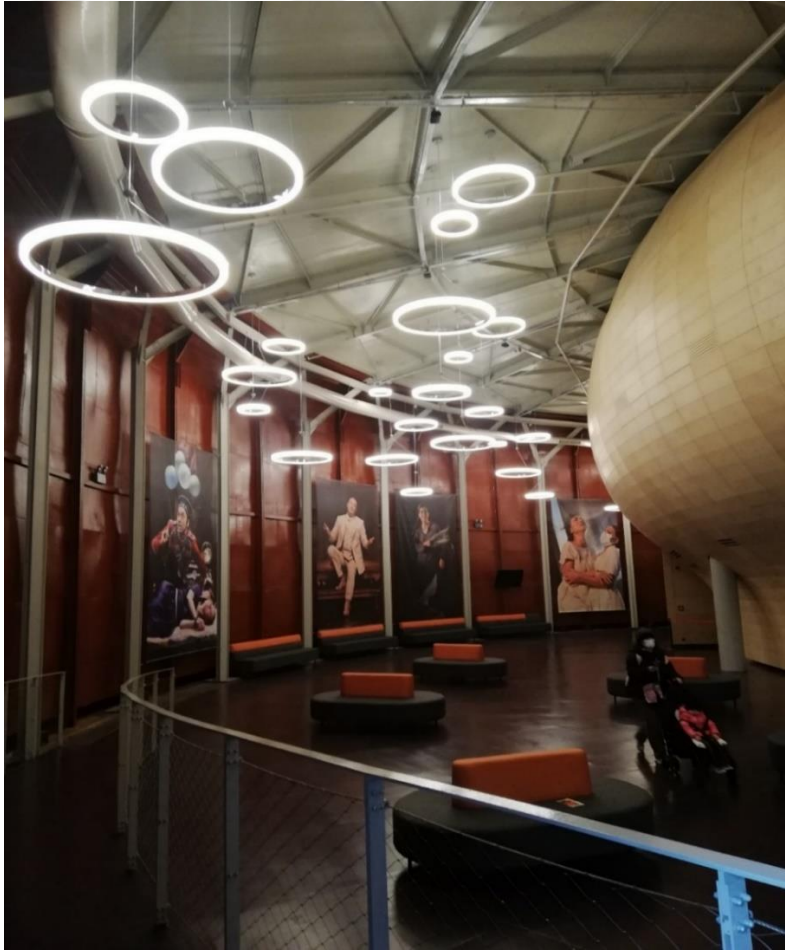
5.6: Gazometri yapılarının konstrüksiyonu.

Foucault'nun aktardığı altı ilkenin dördüncü ilkesinde heterokronilerden bahsedilmektedir. Heterokroniler zaman biriktirme özelliği olan ve iki farklı türdeki mekân tipi ile açıklanabilen mekânlardır. Gazhane yapısı da heterokronik olarak değerlendirilmiştir. Bu madde kapsamındaki yapıların birincisi zamanı depolama özelliğine sahiptir. Gazhane yapısı, dördüncü ilkenin birinci tipindeki heterotopyalara örnektir. İkinci tip mekânda olduğu gibi geçicilik söz konusu değildir. Toprak, heterokronileri şu şekilde açıklamaktadır: “Bu özellik, heterokronilerin insanlar geleneksel zamandan koptukları anlarda tam çalışmaya başladıklarıdır. Geleneksel zamanın ne demek olduğu tam açıklanamamaktadır ama yorumlandığında, kişiler açısından yaşanan zaman, toplumlar açısından da tarihsel süreç olarak açıklanabilir” (Toprak, 2018).

Zaman kavramı ile ilişkilendirilen bu mekân tipi, zamanı depolamakta ancak kendisi bu akışın dışında kalmaktadır. Gazhane yapısı da tüm tarihsel süreci depolamış ve

fakat bugün müze yapısı işleviyle kullanımına devam edilmekte olan bir yapıdır. Gerek kafe bölümünde gerek sergi alanlarında gerek çok amaçlı salonda hem geleneksel zamandaki işlevi hem de ilk işlevi hissedildiği için heterokroni olarak değerlendirilmelidir. Foucault (1984)'da dördüncü ilkede müzeler ve kütüphaneleri zaman kavramı ile ilişkilendirerek heterokronileri açıklamıştır. Gazhane yapısı hem müze olmasıyla hem de hala korunan mimari öğeleriyle zamanı depolamakta ve kullanıcıyı tarihsel süreçte gezintiyeye çıkarmaktadır.

Foucault'nun 'Öteki Mekânlara Dair' yazısında atıfta bulunduğu Bachelard ise bahsedilen kopuş noktasının mekânla olan bağını tanımlarken; "Gerçekten de düşleme, ilk andan itibaren bütünüyle oluşmuş bir durumdur. Başlarken hiç görülmese de, aslında hep aynı biçimde başlar. Yakındaki nesneden kaçır, derhal uzaklaşır, başka bir yerdedir, başka bir yerin mekânındadır" demektedir (Bachelard, 2014).

5.7: Gazometri yapılarının konstrüksiyonu ve çok amaçlı salon fuayesi.

Tesis içinde üç adet gazometri binası bulunmaktadır. Yeni işlevinde otopark olarak işlevlendirilen ve en büyük gazometri olan bina 1961 yılında kullanıma açılarak, gazhanenin kapatılmasına kadar kullanımına devam edilmiştir. Gazometrilerin hepsi silindirik formda ve çelik konstrüksiyonda inşa edilmişlerdir. Büyüklükleri sebebiyle kullanıcıların da en çok ilgisini çeken yapılardır. Etkinlik ve sergi alanı olarak değerlendirilen ikinci gazometri yapısı 1891 yılında inşa edilmiştir. Yapı kullanıma açıldıktan sonraki ilk yıllarda inşa edilen çelik yapının yüksekliğinden kaynaklı, sergi için üst kata çıkıldığında Hasanpaşa Mahallesi'ne yukarıdan bakabilme imkânı bulunmaktadır. Üçüncü gazometri binası da diğer gazometrilere olduğu gibi yeni işlevde fonksiyonsuz bırakılmayarak, fuayesiyle birlikte çok amaçlı salon olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Bu şekilde değerlendirildiğinde; yapıların ayrı ayrı yaşanmışlıkları bir arada tutma ve zamanı depolama özelliklerine sahip olduğu yani heterokroni olduğu görülmektedir. 19. yy. müze kültürünün geçmişe dair biriktirdiği tüm bilgi ve zevki geleneksel zamanda sergilemesi ve bu yapının fiziksel varlığıyla bir dönemin ihtiyacını, zevkini, o döneme ait bilgileri geleneksel zamana taşıması; heterotopya olarak işletildiği anlamına gelmektedir.

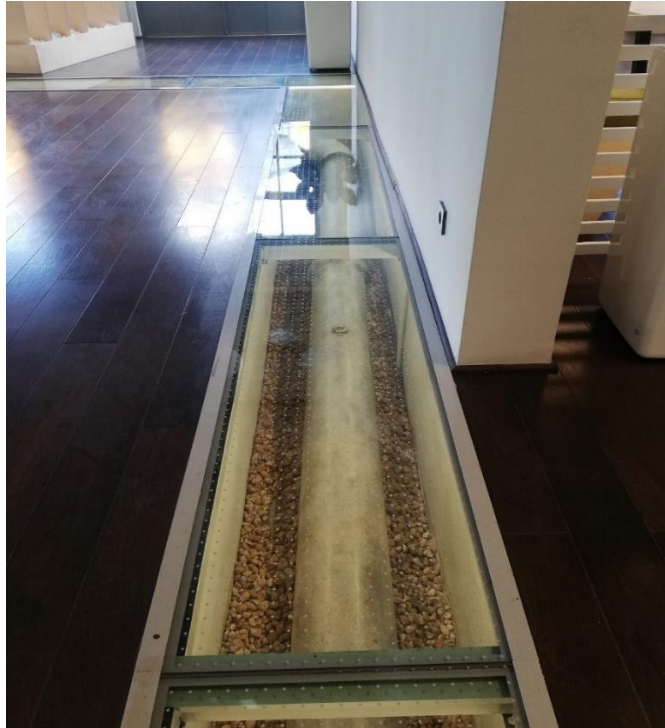

5.8: İklim müzesi iç mekân.

Tesis içinde iki adet fırın binası bulunmaktadır. Fırınlardan makine-bina olarak adlandırılan yapı 1957 yılında inşa edilmiştir. Yapı strüktürü betonarmedir ve büyük oranda korunmuştur. İkinci fırın yapısı gazhanenin üçüncü aşamasında inşa edilen düşey kamaralı bir fırın yapısıdır. Fırın yapıları da görüşmeciler tarafından dikkat çeken yapılardan olmuştur. Açık alan dolaşımı esnasında fırın yapılarını gören kullanıcılar endüstri yapısı içinde olduklarını daha fazla hissetmişlerdir.

Eski kompresör binası ise, gazhane yapısı atıl kaldıktan sonra yapılan yeniden işlevlendirme projesinde önemli emekleri bulunan Afife Batur'un adıyla kütüphane olarak kullanıma açılmıştır. Bu bina, üçüncü evre yapılarından biri olup, hem gazometrilere hem de su gazı tesisine yakın bir yerde konumlanmaktadır. Eski kompresör binası olan bu yapı iki katlı betonarme bir yapıdır ve gazhane atıl duruma gelene kadar kullanılmıştır. Fırın binalarından farklı olarak bu yapı kullanıma açıktır, duvar ve tavan malzemeleri ile de eski işlevine dair mesajlar göndermektedir.

Beltur olarak işletilen ve görüşmeciler üzerinde etkili olan yapı eski işlevinde karbüre su gazı tesisi binasıdır. Kafe içinde eski işlevinde kullanılan borular korunmaktadır. İlerleyen zamanda idari işler, yemekhane ve farklı şekillerde kullanılan bu yapı, Beltur ile ortak bir şekilde projelendirilerek işletmeye açılmıştır.

5.9: Beltur içinde bulunan borular.

Bilim müzesi olarak yeniden işlevlendirilen bina ise gazhanenin ilk evresinde yapılan yapılardan birisidir. İlk yapıldığında ambar ve atölye olarak kullanılmıştır. Yapı strüktürü yığma ve çelik olacak şekilde karmadır. Bu yapı tipi ve yine iç mekânında bulunan aydınlatmalar, duvar ve tavan malzemeleri görüşmecilerde heterotopya etkisi yaratmıştır. Ütopyalardan farklı işletilen bu yapı tiplerinde tümüyle hayali olmayan ancak geleneksel zamanda ve tekil bir mekân algısında kalmayan bir zaman-mekân algısı söz konusudur. Detaylarıyla incelenen mimari öğelerin etkisiyle, eski-yeni enerjisi özneye yansımıştır.

Tesisin bahsedilen yapılarında olduğu gibi, görüşmecilerden edinilen bilgiye göre iklim müzesi olarak kullanılan yapı da heterotopya olarak çalışmaktadır. Yapısal özellikleri değiştirilmeyen ve korunmaya devam edilen iklim müzesi yapısı iki katlıdır. Mekânın yeni işlevi içinde eski işlevine ait pek çok öğe bulunmaktadır. İç mekânda olduğu gibi, bu yapının dış bölümlerinde de yine teknik amaçlı kullanılmış olan öğeler mevcuttur. Dolayısıyla bu yapı bütünüyle heterotopik etkiyi destekleyici durumdadır. İklim müzesi binası; tesis eski işlevindeyken temizleme tesisi olarak kullanılmıştır. İçerisinde borular, süzücü silolar, katran ve amonyak ayırıcılar bulunmaktadır. İklim müzesini ziyarete giden kullanıcılar, yapının eski işlevini hatırlatan bu öğelerle karşılaşırken aynı zamanda yeni işlevinin getirilerine de ulaşabilmektedirler.

5.10: İklim müzesi iç mekân.

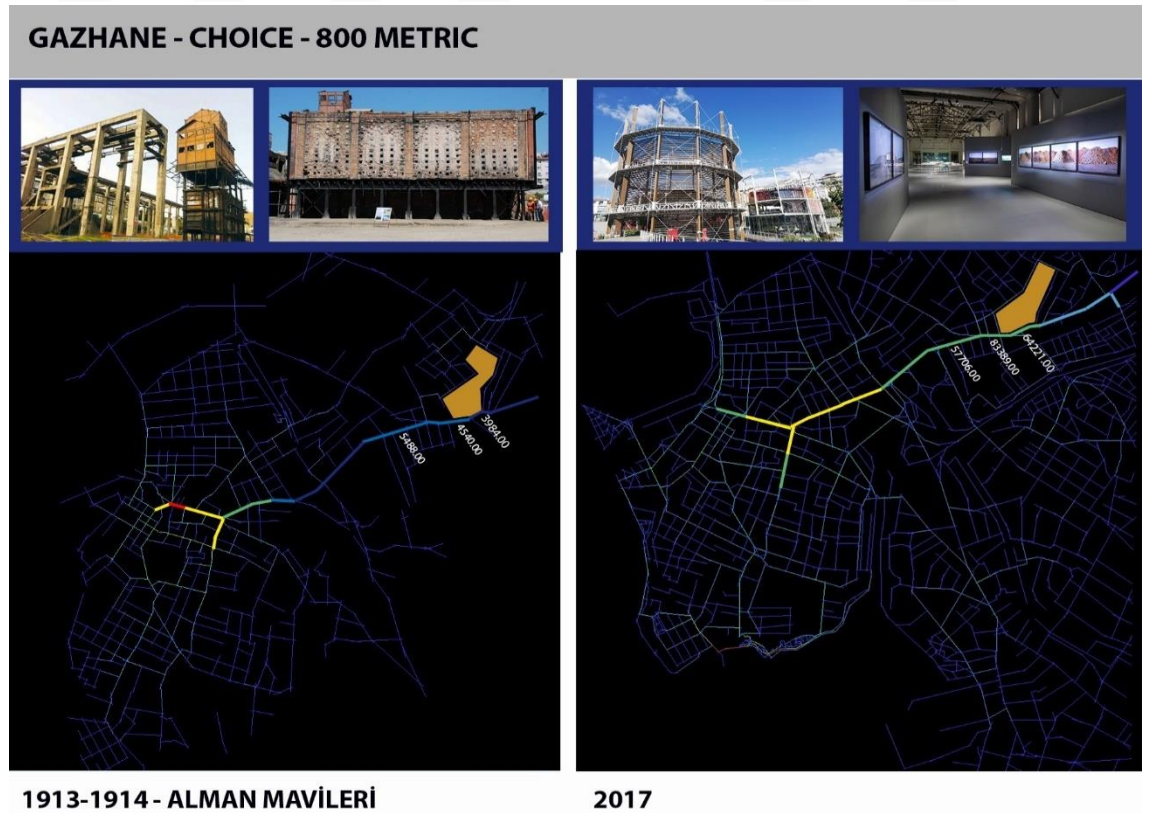

5.11: Bilim müzesi iç mekân.

Hasanpaşa Gazhane tesisi çok büyük olduğu için hem açık alanları hem de bina iç mekânları farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Bu nedenle tesisin yeniden işlevlendirme projesinin karma işlevli olduğu söylenebilir. Foucault'nun altı ilkenin üçüncüsü olarak açıkladığı ilkede: “Tek bir gerçek yer üzerinde aslında bir araya gelmesi imkânsız birkaç mekânı, birkaç mahali üst üste bindirebilir” açıklamasını yapmıştır (Foucault, 1984). Bu ilke için tiyatro ve sinema yapılarını örnek olarak göstermiştir. Tiyatro ve sinema yapılarının hem kurgu için tasarlanan mekânı hem de fiziki mekânı algılatması sebebiyle üst üste binmiş mahaller söz konusudur. Gazhane yapısının yeni işlevinde de hem anlamın tam karşılığı olarak tiyatro mekânlarının olması, hem de farklı tipte mekânların fiziki müdahaleye uğramadan tamamen farklı şekillerde işlevlendirilmesi sebebiyle, mahallerin üst üste bindiği düşünülmektedir. Bununla birlikte, endüstri yapısı olarak tasarlanan tesis bütününe çoğu mimari öğesi korunarak; kültür merkezi ve müzeye dönüştürülmüş olması da bir araya gelmesi imkânsız mahallerin bir arada bulunması olarak yorumlanmaktadır. Aynı anda algılanması mümkün olmayan zaman dilimleri, yaşanmışlıklar, bu tesiste iç içe geçmiştir ve bu haliyle ‘öteki mekân’ ortaya çıkmaktadır.

İşlevselliğin dışında bu yapı bölge açısından nirengi noktası durumundadır. Yapı bütünü olarak, süreçten kaynaklı ilk işlevini kaybetse de hala bir döneme ayna tutmaktadır. Dolayısıyla tek bir ilke ile bu yapının heterotopya olduğunu açıklamak yeterli olmayacaktır. Altı ilkedен ikincisi olan ve Foucault tarafından: “Her heterotopya bir toplum içinde sahih ve kati bir işleve sahiptir ve bir heterotopya, içinde vuku bulduğu toplumun senkronisi uyarınca başka başka işlevler görebilir.” olarak açıklanan ilke gazhane yapısı açısından uygunluk taşımaktadır (Foucault, 1984). Bu ilke toplumsal süreçlerle alakalı olarak değerlendirilebilir. Yapıların inşa edildiği dönem ile işlevini kaybettiği dönemin ekonomik ve teknolojik şartları, ihtiyaçları, nüfusu ve demografik yapısı farklılık göstermektedir. Özellikle bu tesis tüm bu değişkenliklere fazlasıyla maruz kaldığı için uzun yıllar yeniden işlevlendirilememiştir. Tesisin lokasyon olarak merkeziliği, arsa değeri, ulaşım kolaylığı sebepleriyle yeniden işlevi konusunda çok fazla tartışmaya sebep olmuştur.

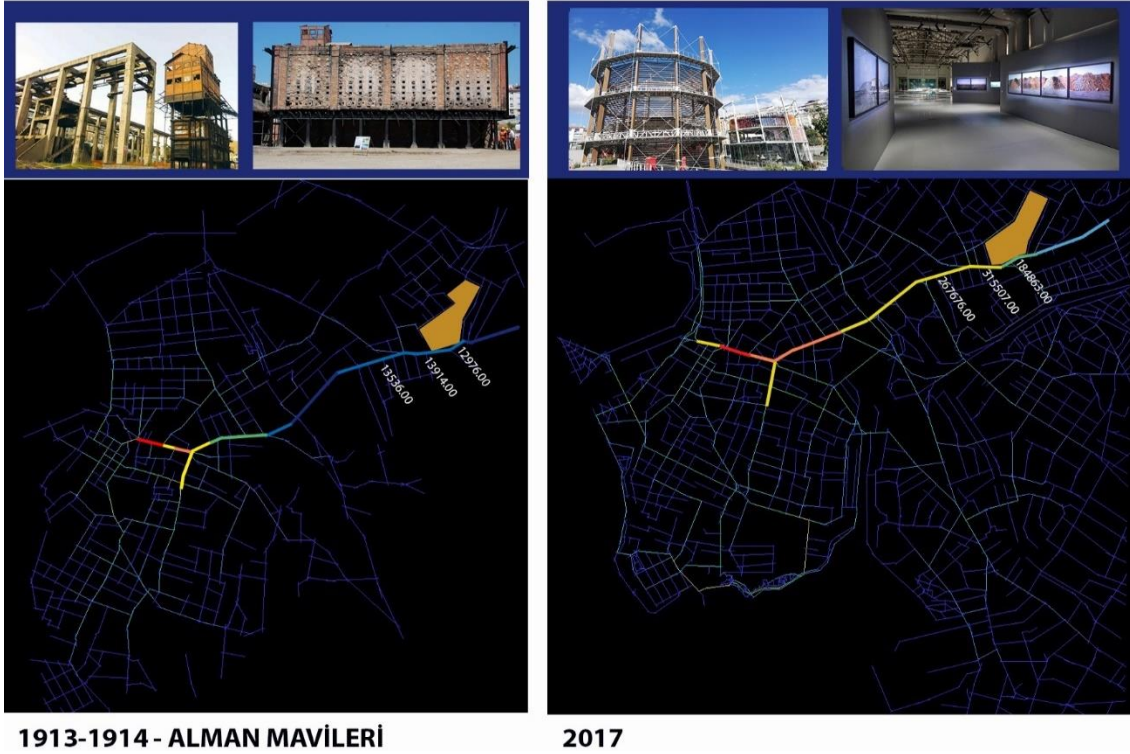
Mekân dizimi yöntemiyle bölgenin iki art zamandaki merkeziliği araştırılmıştır ve gerek değer artışına gerek tesisin bulunduğu aksın ulaşılabilirliğine dair veriler elde etmek amaçlanmıştır. Araştırma yine 800 m, 1200 m ve 2000 m mesafeleri için yapılmıştır.

5.12: Müze Gazhane için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

Hazırlanan grafiklerde tüm mesafeler açısından aks değerlerinde artış olduğu gözlemlenmiştir. 1913-1914 Alman Mavileri haritaları incelendiğinde Gazhane önünde bulunan aksın tercih edilirliliği üzerine çıkarılan değerler sırasıyla; 5488.00, 4540.00, 3984.00'dır. Aynı aks değerleri 2017 yılı haritasında aynı sırayla incelendiğinde; 57706.00, 83389.00, 64221.00 olduğu görülmektedir. Değerlerde görülen ciddi artış, bölge değerlerindeki artış da dikkate alındığında Kadıköy'ün merkeziliğinin arttığı, bağlantı yollarının çoğaldığı ve tercih edilme oranının yükseldiğini göstermektedir. Bu durum gazhane önünde bulunan aksa da yansımış ve bahsedilen aksın da tercih edilme oranında önemli bir fark olduğunu kanıtlamıştır. Ancak, 1913-1914 yıllarının haritasına bakıldığında görülen değer sırası, 2017'de farklılaşmış ve gazhanenin önündeki aksların, ilk akstan daha tercih edilir hale geldiği görülmüştür. Yürüme mesafesi ile ölçülen değer değişimlerinin benzeri 1200 m ve 2000 m mesafelerinde de mevcuttur.

GAZHANE - CHOICE - 1200 METRIC

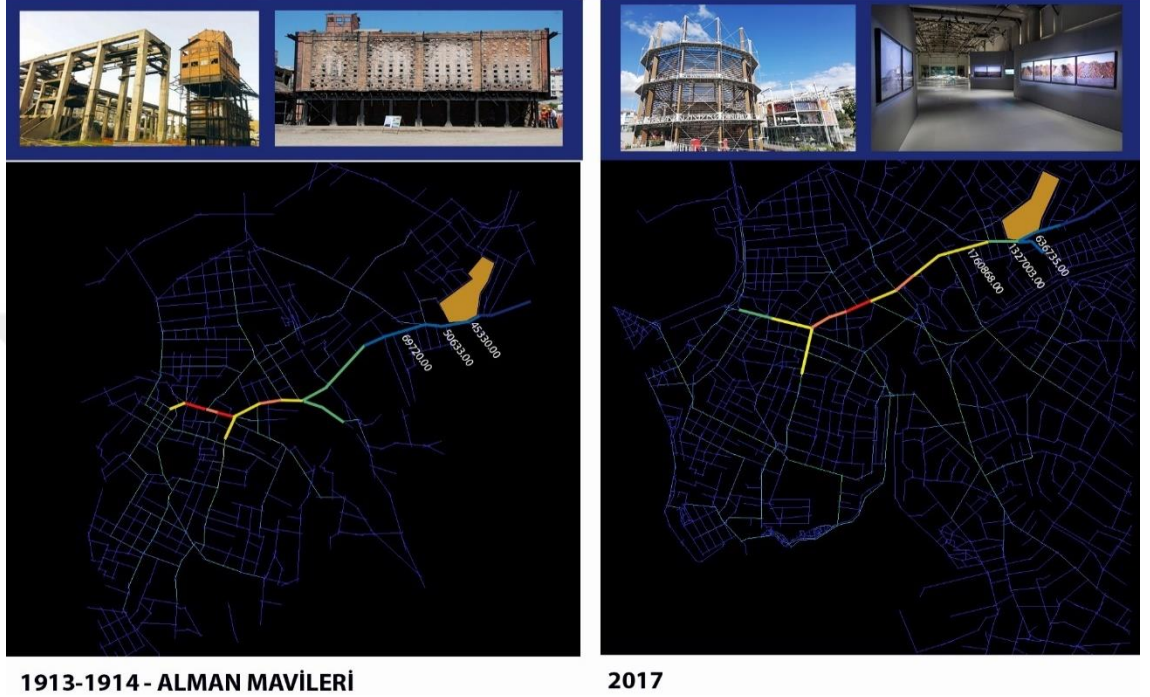

5.13: Müze Gazhane için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

1913-1914 Alman Mavileri haritaları incelendiğinde gazhane önünde bulunan aksın tercih edilirliliği üzerine çıkarılan değerler sırasıyla; 13536.00, 13914.00, 12976.00'dır. Aynı aks değerleri 2017 haritasında aynı sırayla incelendiğinde; 267676.00, 315507.00, 184863.00 olduğu görülmektedir. Bisiklet kullanım mesafesi olarak düşünebileceğimiz 1200 m'lik mesafede de, 800 m'de olduğu gibi ciddi bir artış mevcuttur.

1200m'lik mesafe incelendiğinde aynı zamanda, Söğütlüçeşme Caddesi'nden bu aksa bağlanan aksında renginin turuncuya döndüğü görülmektedir. Ölçümü yapılan, gazhane önündeki aksın kuvvetlenmesinin hem ona bağlanan aksların kuvvetlenmesiyle hem de kendi tercih edilirliliğinin yükselmesiyle bağlantısı vardır.

GAZHANE - CHOICE - 2000 METRIC

5.14: Müze Gazhane için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2000 m mesafesi için yapılan ölçümlerde; 1913-1914 Alman Mavileri haritaları incelendiğinde gazhane önünde bulunan aksın tercih edilirliliği üzerine çıkarılan değerler sırasıyla; 69720.00, 50633.00, 45330.00'dır. Aynı aks değerleri 2017 yılı haritasında gözlemlendiğinde, aynı sırayla; 1760868.00, 1327003.00, 636735.00 olduğu görülmektedir. 2000 m tercih edilebilirlik grafiklerinde de diğer grafiklerde olduğu gibi 2017 yılında büyük bir artış görülmektedir. Bu mesafenin araç yolu tercih edilirliliğini ölçtüğü düşünülürse, artış oranının diğer mesafelerin artış oranına göre daha fazla olduğu, makasın bu grafikte daha fazla açıldığı görülmektedir. Araç kullanım oranının ve toplu taşıma kullanımının artmasının bunda çok büyük bir etkisi vardır. Aynı şekilde bu aks ana halter olan D100 yoluna bağlanmaktadır. Dolayısıyla tercih edilirliliği büyük bir artış göstermiştir.

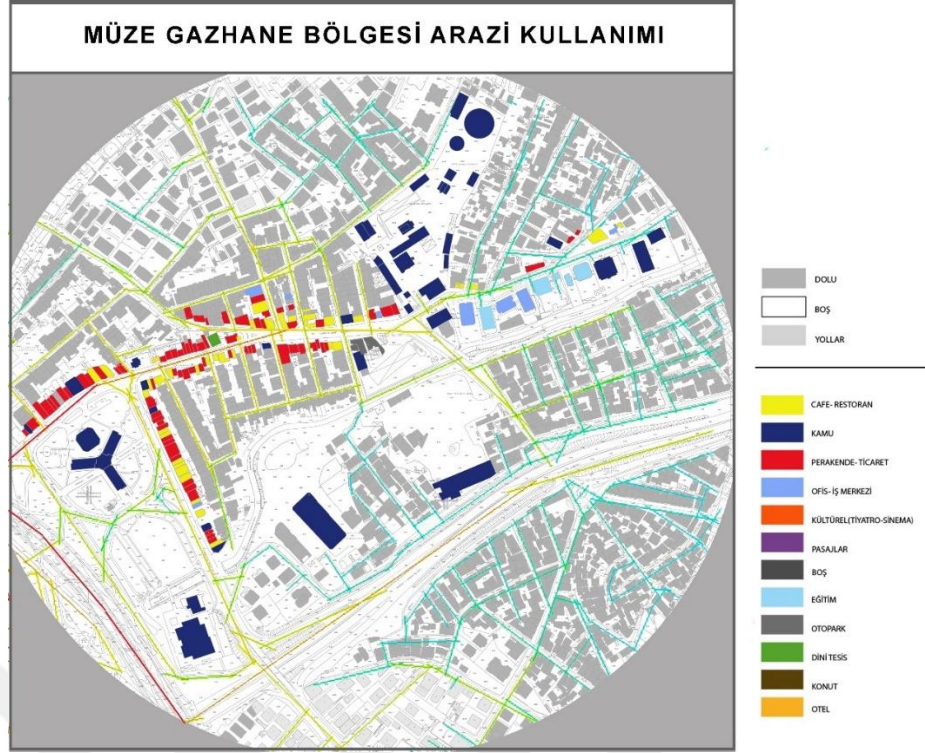
Üç mesafenin grafikleri birbirleri ile karşılaştırıldığında ise ortaya şöyle bir sonuç çıkmıştır; araç mesafesi açısından tercih edilebilirliği yüksek olan bu aksın, bisiklet

için tercih edilebilirliği daha düşük, yürüme mesafesi için tercih edilebilirliği ise hepsinden düşüktür. Yürüyüş yolu olarak çok tercih edilmeyen bu yol araç kullanımı için daha uygun gözükmektedir. Ölçümler neticesinde Gülsün Tanyeli'nin (2008) araç ile ulaşım ve park yeri konusunda kaygılanmasının ne kadar haklı bir konu olduğu grafikler üzerinden de görülmektedir.

Tüm bulguların sonucunda, aksların her üç mesafede de tercih edilirliliğinin oranı artış göstermiştir. Tercih edilebilirlik oranı aynı zamanda aksların güvenli bulunması anlamına gelmektedir. Bir aksın güvenli hale gelmesi ve tercih edilmesi lokasyonun maddi değerinin artması anlamına da gelmektedir. Bu değer artışlarının toplamı yerel yönetimlerin geliştirdiği geçmiş stratejilerin sonucu ve gelecek tahayyüllerinin de çerçeveleridir. Bu tahayyüller ekseninde değerlendirilen lokasyonlarda bulunan yapılar yeniden işlevlendirilerek gerek bölgeye daha fazla değer katmak, gerek demografik yapıyı düzenlemek amaçlanmaktadır. Bu nokta, Foucault'nun ikinci ilkede bahsettiği heterotopya önermesine uygundur. Mekân dizimi yöntemi ile edinilen grafikler yorumlandığında, 'toplum senkronisi uyarınca farklı işlevler gören' bu heterotopya tipinin Gazhane yapısını kapsayabileceği görülmektedir.

Görüşmecilere sorulan beşinci soru; bu yapının bulunduğu bölge dikkate alındığında, toplumsal bellek ve kültürel miras açısından değerli bulunup bulunmadığıdır. Bu soruya yanıt veren bütün kullanıcılar, yapının değerli olduğu kanısındadır. Dolayısıyla gazhanenin zamanı ve yaşanmışlıkları depolayan bir heterokroni olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem yapı; Foucault'nun dördüncü ilkede açıkladığı heterokronilerin birinci türü çerçevesinde değerlendirilebilir.

Tarihsel süreçte yaşanan ekonomik, yönetsel ve teknolojik değişimler nedeniyle yapının geçirdiği süreçler geçmişe tanıklık etmemize olanak sağlarken; gelecekte de günümüz hakkında yorum yapılmasını sağlayacaktır. Toplum senkronisinde yaşanan değişimler mekânlar üzerinden okunabilmektedir. Gazhane yapısından örnek verilecek olursa; 1989 yılında açıklanan altıncı beş yıllık kalkınma planı, 1989 ve 1994 yıllarını kapsamıştır. Ülkenin her yerine kesintisiz ve ucuz elektrik ulaştırmak hedeflenmiştir. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerjinin verimli kullanımı ve planlı doğalgaz dağıtımı hedefleriyle 1993 ve 1996 yılları arasında Azerbaycan'dan elektrik enerjisi ithal edilmiştir (Özdemir, 2018). Süreç incelendiğinde gazhane yapısının 1993 yılında altıncı beş yıllık kalkınma planının getirileriyle ihtiyaç olmaktan çıktığı tespit edilebilir.

5.15: Müze Gazhane için arazi kullanım grafiği.

1950 yıllarının ardından köyden kente göçün artmasıyla birlikte arazi değerlerinde artış olması; konut ihtiyacının ve trafiğin artması sonuçlarını doğurmuştur. Bu gibi sebeplerle, ticari kullanımlı mekânların da artış göstermesi söz konusu olmuştur. 2022 yılına bakıldığında; tercih edilebilirliği artan aksların üzerinde ticari kullanımın arttığı görülmektedir. Görüşmecilere yöneltilen sorulardan bir diğeri; örneklem yapının bulunduğu bölge halkı dışında farklı bir kullanıcı kitlesi çekip çekmediğine dairdir. Bu sorunun cevabı da bütün görüşmeciler tarafından olumlu yanıtlanmıştır. Yapının bulunduğu lokasyona katkısı olduğu anlamına gelen bu yanıtlar, yerel yönetim politikasının olumlu karşılık bulduğu anlamına gelmektedir. Foucault ‘Mekân, Bilgi ve İktidar’ söyleşisinde “Kent artık bir ayrıcalık yeri, bir alanlar, ormanlar ve yollar bölgesindeki bir istisna olarak algılanmaz. Bunun yerine, ortaya koydukları sorunlar ve edindikleri kuvvetler itibarıyla kentler bölgenin bütününe uygulanan yönetim aklı için model teşkil eder” demektedir (Foucault, 1982). Gazhane örneğinde de bu durum geçerli olmuş, bölgenin konjonktürüne olumlu etki eden bir yapı haline gelecek şekilde yeniden işlevlendirilmiştir.

Görüşmecilere son olarak yöneltilen soru ise; lokasyona çekilen yeni kullanıcı kitlesinin bölgede kalıcı olup olmadığı üzerinedir. Burada bahsedilen kalıcılık; konutlara talebin artması ya da işletme açmak üzerine taleplerin artmasını içermektedir. Bölgeye

talebin artması hem emlak fiyatlarında hem de demografik yapıda değişikliğe sebep olmaktadır. Heterotopyaların ortaya çıkışının belli yönetim stratejileri olduğu bilgisine dayanarak, gazhane yapısının bu özelliğe de sahip olduğu düşünülmektedir. Gazhane ve çevresi üzerine yapılacak gelecek araştırmalarda, yapının yeni işlevi ile bulunduğu lokasyona katacağı arsa değer artışının ve demografik yapıda oluşacak değişikliğin ciddi oranlarda olacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak; Müze Gazhane olarak kullanılmaya başlandığı 2022 yılında tesisin işlevinin tamamen farklı bir noktaya geldiği, örneğin tesis içindeki gazometrilerin birinin çok amaçlı salona dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu üst üste çakışamayacak mahallerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve kullanıcıya yansıyan enerji tam olarak heterotopyalardan beklenen ayna etkisidir. Dolayısıyla yeniden işlevlendirilen tarihi bir yapı olarak; gazhane tesisinin 2., 3. ve 4. ilkelere dayanarak heterotopya olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çizelge 5.1 : Müze Gazhane İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.

Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	-
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	-
Aydınlatma	+
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	-

5.2.2 Yeldeğirmeni Sanat Merkezi

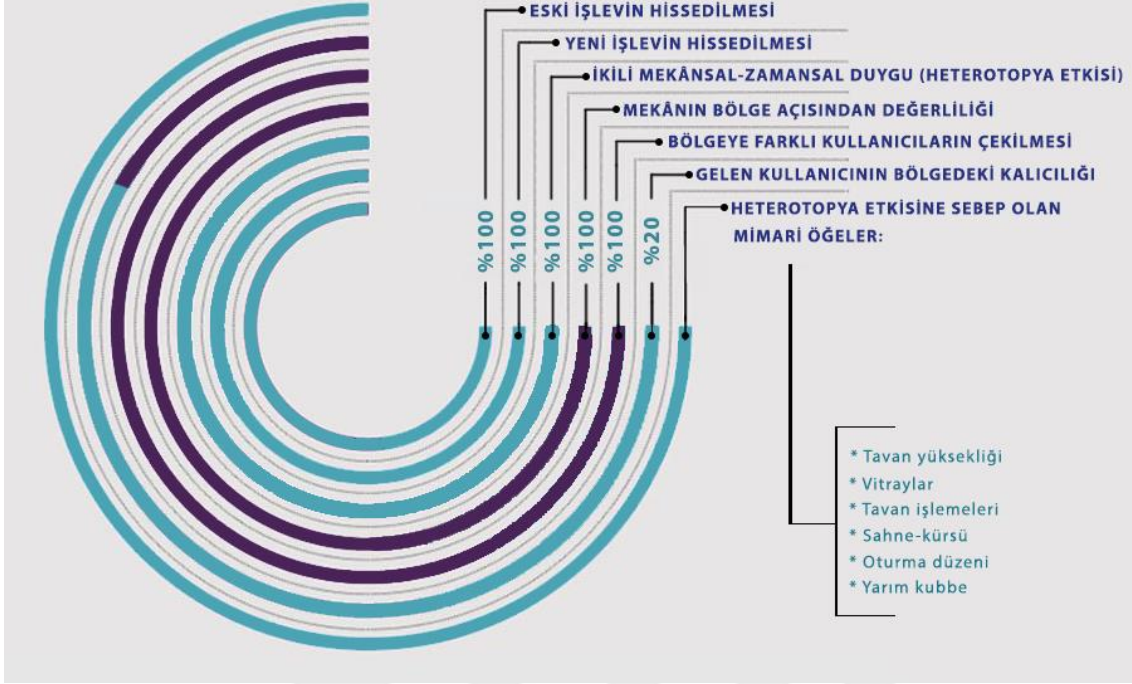
1923-1924 Türk-Yunan Nüfus mübadelesi sonrasında yani Cumhuriyet döneminde yapılan mübadeleler ile Kadıköy, önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Rum nüfusta yani Hristiyan nüfusun bir bölümünde azalma görülmüştür. 1914 nüfus sayımlarında 76244 Rum kişi yaşarken, 1942 yılında Rum nüfus 2692 kişiye düşmektedir. Rum

halkın nüfusunda görülen azalma bu kültürün gelenek, görenek ve dini gerekliliklerini yerine getirdikleri mekânları da atıl hale getirmiştir. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi de Rum nüfusun artış gösterdiği 1985 yılında Notre Dame du Rosaire Kilisesi adıyla açılmıştır. Yapı 1911 yılında yangın geçirmesine rağmen onarılmış, 1935 yılına kadar bu işleviyle kullanılmaya devam edilmiştir. 1923-1924 yıllarından itibaren yani Hristiyan nüfusun azalmaya başladığı tarihlerle uyuşacak şekilde; yapıdaki işlev değişikliğinin toplumun senkronundaki değişiklik nedeni ile olduğu görülmektedir. Yapının heterotopiyaların ikinci ilkesinde belirtilen; toplumsal değişiklikler nedeniyle işlevsel değişikliklerin yaşandığı heterotopik mekânlar dahilinde değerlendirilebileceği görülmektedir.

Ortaya çıkan ikili mekân algısını kullanıcılar ile görüşerek değerlendirmek amacıyla yapılan görüşmelerde sorulan sorular gazhane yapısıyla aynıdır. Her iki örneklem yapıda da öznenin eski ve yeni mekânsal işlevi algıladığı düşünülmüştür. Dolayısıyla bahsedilen heterotopik etki arayışında kullanıcılara, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi'nin iç mekânındayken; mekânın hem eski işlevinin hem de yeni işlevinin algılanması üzerine iki soru sorulmuştur.

Tüm görüşmeciler, mekânda her iki işlevi de hissettiklerini söylemişlerdir. Aynı zamanda görüşmeciler; iç mekânı deneyimlerken hem kilisede bulunma hissini hem de sanat merkezi - kapalı konser salonunda bulunma hissini aynı anda hissettiklerine dair görüşlerini de belirtmişlerdir. Mekânı deneyimleyen görüşmecilerin ortak fikriyle, yapıda iki mekânsal algının aynı anda hissedildiği yani heterotopyalarda olması beklenen ayna etkisinin hissedildiği tespit edilmiştir.

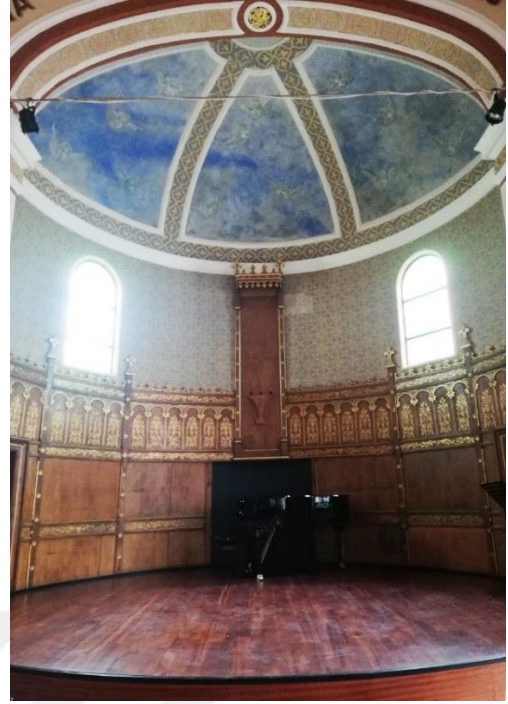
YELDEĞİRMENİ SANAT MERKEZİ

5.16: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

Bu hissi doğuran mimari öğeleri tespit etmek amacıyla sorulan soruya gelen cevaplar benzerdir. Görüşmecilerin çoğunluğu tavan yüksekliği, vitraylar, sahne yani apsis bölümünün bu ikili hissi yarattığını söylemiştir. Tavan işlemleri, oturma düzeni yani nefler ve yarım kubbenin ikili mekân algısı yarattığını ekleyen görüşmeciler daha sınırlı olmakla birlikte, mevcuttur.

Bütünüyle kilise olduğu hissiyatını veren yapı, konser ya da benzeri başka bir etkinlik esnasında yeni işlevini de kullanıcıya hissettirmektedir. Görüşmecilerin belirttikleri öğeler dışında, iç mekânda bulunan aydınlatmalar, mobilyalar, kullanılan renkler, pencere tipleri de aynı şekilde ilk işlevinin verdiği mekân algısını korumaya devam etmektedir.

5.17: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi apsis yönü. 5.18: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi apsis.

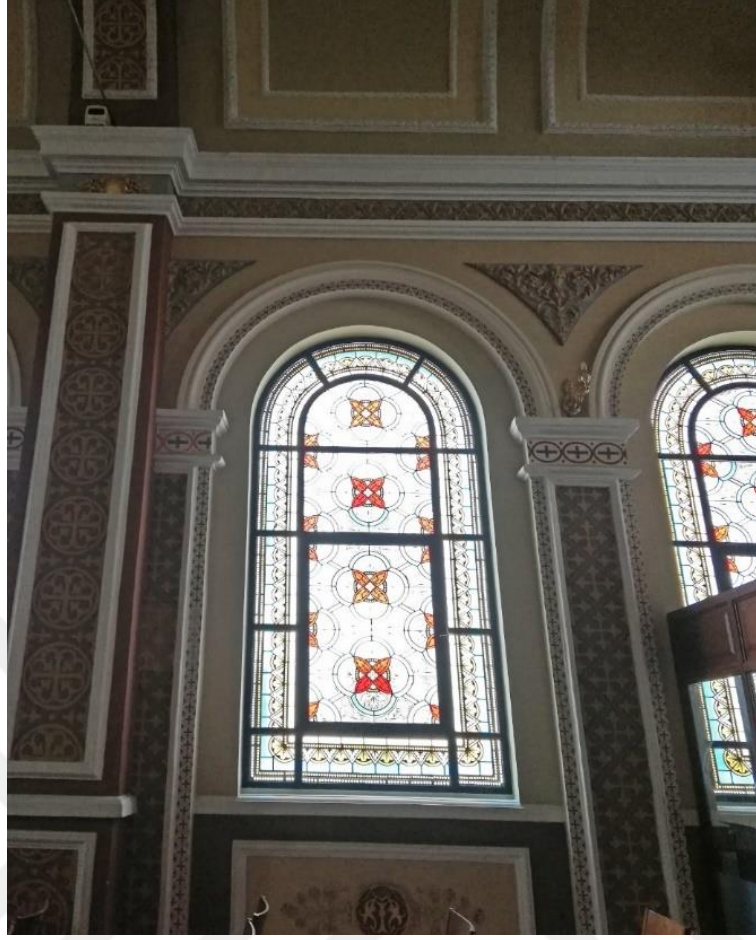
Kullanıcılar ön cepheyi gördükleri andan itibaren, yapıyı kilise binası olarak gördüklerini ancak yeni işlevinin kullanımı sırasında konser alanında olduklarını da aynı derecede algıladıklarını söylemişlerdir. Sahne ve oturma alanları, yüksek tavanlar ve ses düzeni sayesinde yeni işlevini de hissetmektedirler. Belirtilen mimari öğelerin etkisiyle iki farklı mekânda olma hissi öznedeki oluşmakta ve heterotopyalardan beklenen eski ve yeni enerjisinin aynı anda algılanmasını sağlamaktadır.

Görüşmecilerin genel açıklamalarının özeti ise: hem bir konser mekânında hem dini bir yapıda hissetmenin çok farklı ve etkileyici olduğu yönünde olmuştur. Burada, heterotopyalarda ortaya çıkması beklenen eski-yeni enerjisinin özne tarafından hissedildiği görülmektedir. Bu ikili algının kullanıcı üzerinde daha güçlü etki yaratmasını sağlayan en önemli mimari özellik olarak; pencere tipleri ve vitrayların özellikle gündüz etkinliklerinde gün ışığını iç mekânı daha mistik hale getirecek şekilde içeri alması olduğu tespit edilmiştir. Bazı değişiklikler ve bozulmalar söz konusu olsa da, yapı ilk işlevinde ruhsal duygulanımın yükselmesini sağlamak amacıyla tasarlanmış dini bir yapı olduğu için, heterotopya olarak yarattığı etki de diğer yapılara göre daha kuvvetli olmaktadır.

Zemin kat doğu duvarında yer alan beşik kemerli pencere boşluklarının ebatları değişmemiştir. Pencere doğramalarını oluşturan özgün vitrayların camları büyük ölçüde yok olmuş, vitray kurşunları korunmuştur. Pencereilerin üst kısımları sac levhalarla, alt kısımları ise niteliksiz demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Pencereilere özgün vitraylarını muhafaza etmek suretiyle içeriden 0.04m kalınlığında metal 39 doğramalar takılmıştır. (Karbeyaz, 2010)

5.19: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi giriş yönü.

5.20: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi vitraylar.

Yapının toplumsal bellek ve kültürel miras olma açısından değerinin sorulduğu soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vermişlerdir. Kullanıcının bu mekânı toplumsal bellek açısından değerli bulması, yeniden işlevlendirilen bu yapının yaşanmışlıkları biriktirmesi ve depolamasından kaynaklıdır. Örneklem heterotopyaların dördüncü ilkesinde bahsedilen heterokronilerin birinci türüne örnek olarak gösterilebilir. Bu tanımda işlevsel olarak depolama yapan kütüphane ya da müze yapıları örnek verilmektedir. Fakat Yeldeğirmeni Sanat Merkezi binasında olduğu gibi; yapı fiziki varlığıyla da yaşanmışlıkları depolarken kendisi zamanın tahribatından muaf kalabilmektedir. Geçmişten gelen izleri, geleneksel zamana taşıyarak; geleneksel zamanda bulunan kullanıcıyı mevcut zaman diliminden koparmaktadır.

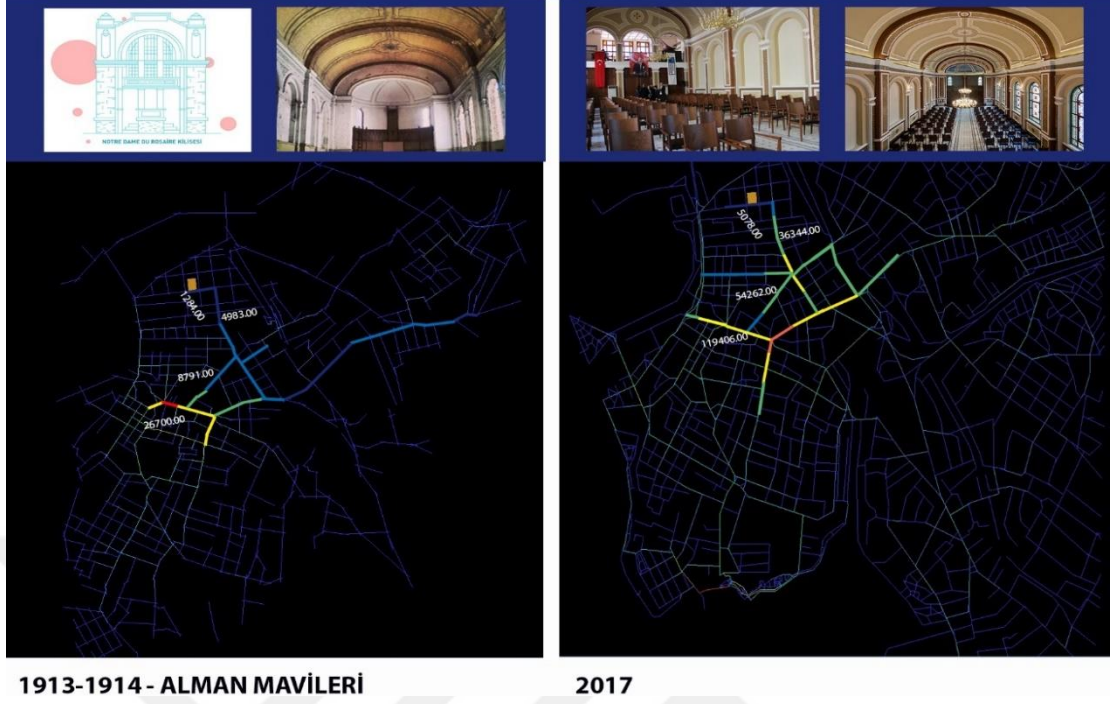
Beşinci soru; yapının bölgede yaşamakta olan halk dışında kullanıcı kitlesi çekmesi üzerinedir. Görüşmecilerin tamamı farklı kullanıcıların yapı nedeniyle lokasyona geldiği görüşündedir. Heterotopyaların yönetim stratejileri sonucu ortaya çıktığı düşünülecek olursa; bölge değerinin artması, demografik yapının değişmesi istekleriyle

yapılar yeniden işlevlendirilmektedir. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi heterokronisi üzerinden düşünüldüğünde, yapının demografik yapıyı etkilediği ve aynı zamanda bölgenin talep görmesine katkıda bulunan yapılardan biri olduğu görülmektedir. Bu yönüyle de heterotopyaların çıkış noktasıyla uygun bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Talep görme ya da tercih edilme oranını yapı önündeki aks üzerinden değerlendirerek bulgulara ulaşmak için; 800 m, 1200 m ve 2000 m mesafelerinde tercih edilebilirlik analizleri hazırlanmıştır. 800 m’lik analizde, yapı girişinin bulunduğu İskele Sokak ve İskele Sokak’a bağlanan Karakolhane Caddesi’nin kırılımı ölçülmüştür. 1913-1914 Alman Mavileri haritasına bakıldığında, İskele Sokak’ın 1284.00 değerinde ve lacivert renkte olduğu yani düşük bir tercih edilirlilik durumunda olduğu görülmektedir. Karakolhane Caddesi’nin İskele Sokak’a bağlanan kırılımının da 4983.00 değerinde ve lacivert renkli olduğu görülmektedir. 2017 yılı, 800 m mesafe haritasına dönüldüğünde; İskele Sokak’ın değerinin 5078.00’e yükseldiği ancak diğer akslara oranla yine lacivert renkte kaldığı görülmektedir. Karakolhane Caddesi’nin sokağa bağlanan kırılımında değer artışı daha yüksektir. 36344.00 değerine yükselen aksın renginde de belirgin bir değişiklik vardır.

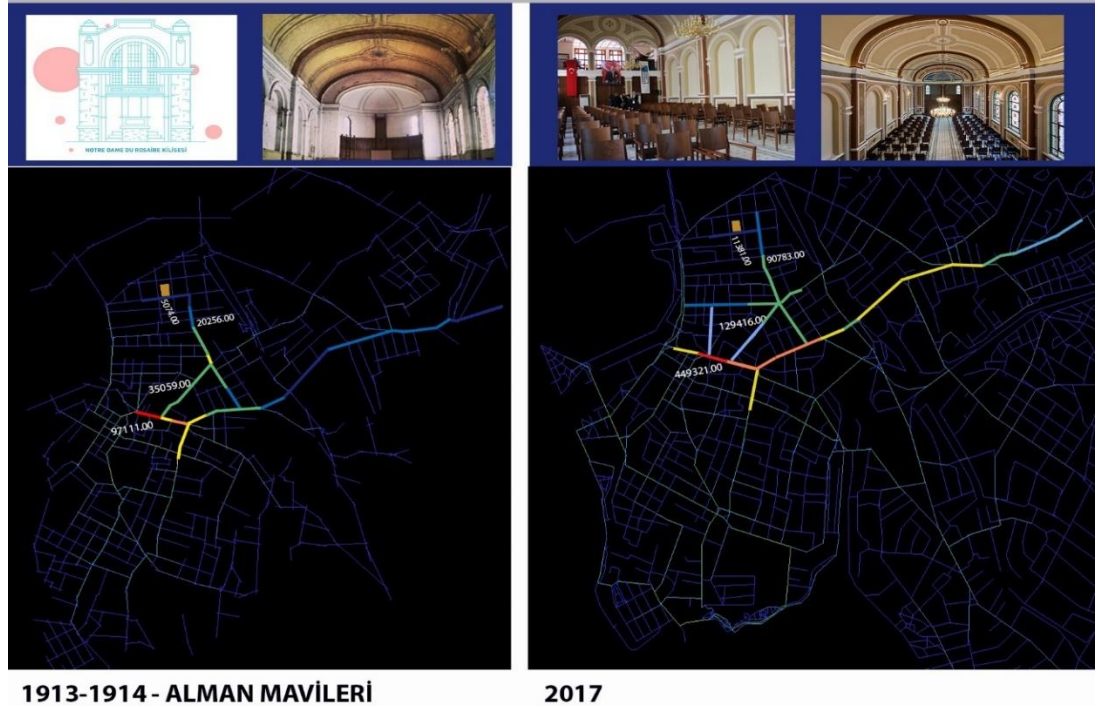
İskele Sokak’ta, tüm Kadıköy gibi tercih edilebilirlik değerinde artış olmasına rağmen diğer akslara kıyasla büyük bir gelişim olduğu söylenemez. Fakat Karakolhane Caddesi’nin yürüme mesafesinde, tercih edilebilirlik oranında önemli bir değişim gerçekleşmiştir.

YELDEĞİRMENİ SANAT MERKEZİ - CHOICE - 800 METRIC

5.21: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

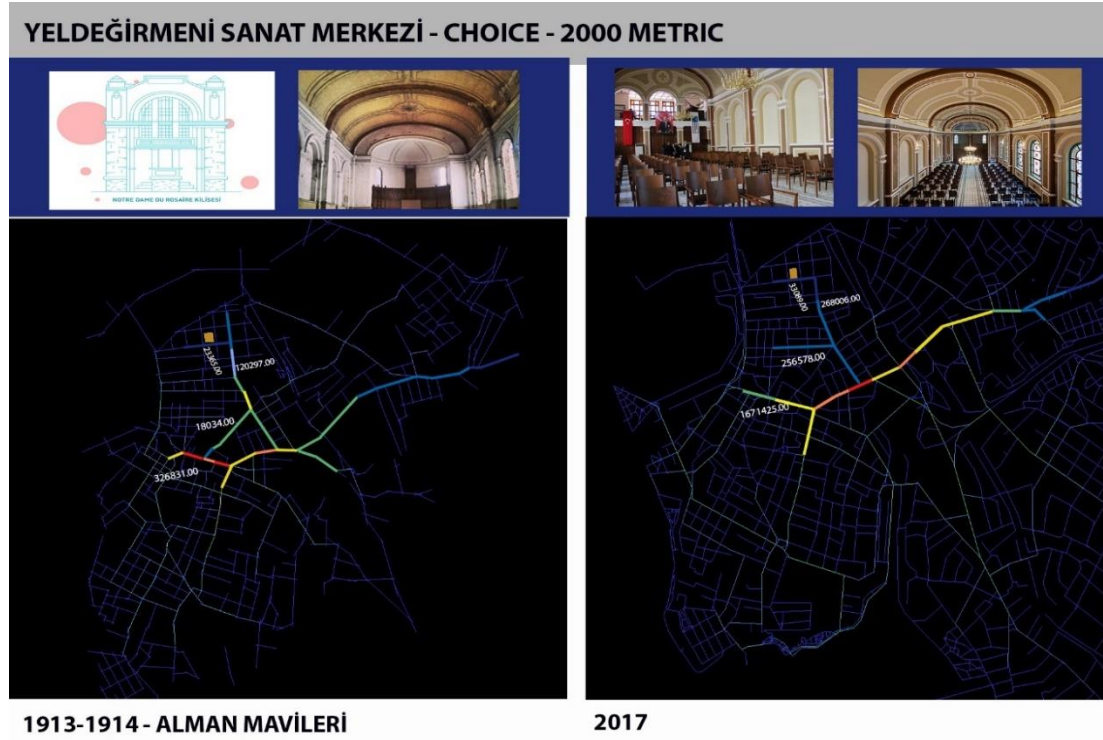
YELDEĞİRMENİ SANAT MERKEZİ - CHOICE - 1200 METRIC

5.22: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

1200 m mesafe incelendiğinde; 1913-1914 haritalarında İskele Sokak yine lacivert renkte ve 5074.00 değerinde görünmektedir. Karakolhane Caddesi'nin bu kırılımı

800m'ye göre daha kuvvetli olmakla birlikte, 20256.00 değerinde ve mavi renkte görülmektedir. Çok yoğun bir tercih sebebi olmamakla birlikte 800 m'ye kıyasla daha güçlü bir bağlantıya sahiptir. 2017 haritasına dönüldüğünde, iki bağlantıda da güçlenme görülmektedir ancak İskele Sokak diğer akslarla kıyaslandığında hala zayıf durumdadır. 11381.00 değerine yükselen İskele Sokak hala lacivert renktedir. Karakolhane Caddesi ise 90783.00 değerine yükselmiştir. Bu yükseliş aksın rengine de yansımaktadır.

5.23: Yeldeğirmeni Sanat Merkezi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2000 m incelendiğinde; 1913-1914 haritalarında İskele Sokak yine lacivert renkte ve 23365.00 değerinde görünmektedir. 1913-1914 haritası üzerinden hazırlanan üç grafik kıyaslandığında, İskele Sokak'ın araç yolu olarak tercih edilebilirliğinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yürüyüş yolu olarak tercih edilebilirliği ise en düşük değerdedir. Ancak her üç grafikte de bu sokak diğer akslardan daha zayıf durumdadır. 2017 yılı haritasına gelindiğinde de durum farklı değildir. Aks değeri 33089.00'a yükselmiş olsa da ve bu 2017 grafiklerinin en yüksek değeri olsa da aks rengi yine laciverttir. İskele Sokak diğer akslara kıyasla hala zayıf durumdadır. Ancak bu sokağa ziyaretçi girişinin artması Karakolhane Caddesi'nde yaşanan artışla ilişkilidir. Bu caddenin

zaman geçtikçe tercih edilirliliği yükselmiş ve hatta bu caddeye bağlanan kuvvetli aksların değerlerinde de artış gözlemlenmiştir. Grafiklerde bu aksların değerleri gösterilmektedir. Aksların kuvvetlenmesi, bağlı olduğu aksları da etkilemektedir. Caddenin İskele Sokak'a kırılımı 800m'ye göre daha kuvvetli olmakla birlikte, 1913-1914 haritalarında 120297.00 değerinde ve mavi renkte görülmektedir. Çok yoğun bir tercih sebebi olmamakla birlikte 800 m'ye kıyasla daha güçlü bir bağlantıya sahiptir. 2017 haritasına dönüldüğünde, Karakolhane Caddesi'nin değeri 268006.00'ya yükselmiştir.

Grafiklerden çıkan sonuca göre; Kadıköy'ün bütününde olduğu gibi bu sokak ve cadede de değer yükselişi vardır ve tercih edilirliliği artmıştır. Tez kapsamı gereği bu konu hakkında daha fazla detaya inilmemiştir ancak edinilen bilgilerle bölgenin değerinin arttığı ve yapıların bu artış hesaba katılarak yeniden işlevlendirildiği söylenebilir. Heterotopyaların oluşmasında bu stratejik etkilerin bekleniyor olması göz önüne alındığında, bu yapının da böyle bir süreç geçirdiği görülmektedir.

Yapılandırılmış görüşmenin son sorusu olan; yapının çektiği ziyaretçilerin bölgede kalıcı olması sorusuna farklı cevaplar alınmıştır. Görüşmecilerin %20'si ziyaretçilerin işletme ya da yaşama olarak kalıcı olduğunu söylerken, %80'i ziyaretçilerin kalıcı olmasında yapının etkisi olmadığını söylemiştir. Bu yapı doğrudan bölge değişimine etki etmese bile Yeldeğirmeni mevki son yıllarda görünür bir değişim içindedir. Bu konu hakkında yapılan pek çok araştırma olmuştur. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapısı tek başına bölgenin değişimine sebep olmasa bile mevcut demografik değişimle uyum sağlamış ve katkı sunmuştur. Dolayısıyla ziyaretçisine, yaşanmışlıkların depolandığı ancak mevcut demografiye de uyum sağlayan bir heterokroni olarak hizmet vermektedir.

Aynı zamanda üçüncü ilkede açıklanan; üst üste yerleşmesi mümkün olmayan mekânların bir araya gelmesi özelliğini de karşılamaktadır. Görüşmeciler Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapısının kilise ve eğlence mekânı olarak bir arada hissediliyor olmasını etkileyici bulmuş ve ikili algıyı yaratan sebeplerden biri olarak bunu öne sürmüşlerdir. Farklı zaman dilimlerinde de olsa; dini bir yapı ile eğlence mekânının aynı mahalde yer almış olması özneye yansımakta ve üçüncü ilkeye de denk gelmektedir. Açıklanan tüm bu bulgular incelendiğinde; yeniden işlevlendirilen tarihi bir yapı olarak Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapısının heterotopya olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çizelge 5.2 : Yeldeğirmeni Sanat Merkezi İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.

Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	+
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	+
Aydınlatma	+
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	-

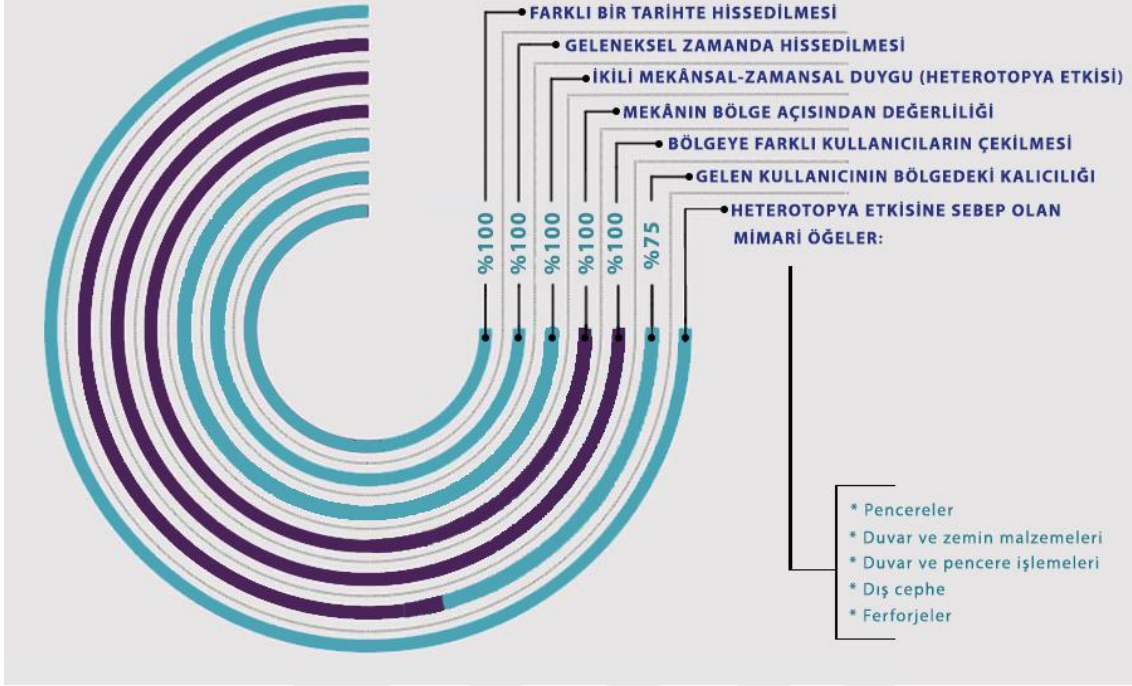
5.2.3 Haldun Taner Sahnesi Ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası

1925-1927 yılları arasında Hal binası olarak inşa edilen ve 1. Ulusal Mimarlık örneklerinden sayılan Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası İtalyan mimar U. Ferrari tarafından inşa edilmiştir. Hal binası olarak talep görmeyen yapı çeşitli işlevlerden geçmiş, 80’li yıllarda ise uzun süredir kullanıldığı haliyle tiyatro sahnesi ve konservatuvar binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kadıköy bölgesinde entelektüel gelişime yapılan yatırım görünür olduğu için bu yapı da yine bölge stratejilerinin sonucu olarak kültürel etkinliklerin yapıldığı ve eğitim verilen bir binaya dönüştürülmüştür. Stratejilerin yerini bulduğu görülmüş ve uzun yıllar bu şekilde işlevini korumuştur. Ancak ilk yapıma amacı ile 80’li yıllardan sonraki işlevi arasında vurucu bir değişiklik görülmektedir. Bu vurucu değişiklik genel olarak ülke konjonktürünün ve Kadıköy bölgesinin değişimi ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla mekânın heterotopyaların ikinci ilkesinde açıklanan toplum senkronuna göre değişikliğe uğrayan işlevlendirmelere dahil olduğu görülmektedir. Yapılandırılmış görüşmelerde heterotopyalardan beklenen ikili mekânsal ya da tarihsel algının özneye yansımalarını ölçmek amacıyla ilk üç soru bu yönde olmuştur.

Müze Gazhane ve Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapılarından farklı olarak bu örneklem yapı için; ikili mekânsal algı değil, ikili tarihsel algı ölçülmüştür. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi ve Müze Gazhane yapıları mimari özellikleri ve ilk işlevlerinin vuruculuğu gereği, eski işlevinin çok net kullanıcıya yansıyabileceği özelliklere sahiptir. Ancak örneklem olarak seçilen diğer dört yapı, kullanıcıda ilk işlevi net bir şekilde algılayabilecek özellikte değildirler. Bu dört yapı tarihsel olarak ayna etkisi yaratabilecek yapılardır. İlave olarak, yapıların ilk işlevleri (bu örnek için hal binası), mekân konusunda uzmanlaşmayan kullanıcılar tarafından algılanabilecek vuruculukta özelliklere sahip olmayabilir. Bu sebeplerle, bu ve bundan sonraki örneklerde görüşmecilere sorulan birinci soru, yapının kullanıcıyı geleneksel zamandan koparıp koparmadığı üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı yapının zaman zaman geçmişte hissettirdiğini ve tarihsel kayma yarattığını söylemişlerdir. İlave olarak; yapının farklı bir işlev için inşa edildiğinin algılandığını ancak hal binası olduğunu anlamadıklarını da eklemişlerdir. Bu açıklamalardan soru tipinin değiştirilmesinin doğru bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

İkinci soru; yapının yeni işlevi nedeniyle geleneksel zamanı algılatması üzerine olmuştur. Görüşmeciler tamamı bu soruya da olumlu yanıt vererek, hem geleneksel zamanda hem de geçmiş bir zaman diliminde olduklarını hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu iki tarihsel algıyı aynı anda hissettiklerini teyit etmek amacıyla sorulan üçüncü soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vererek; heterotopyalardan beklenen ikili hissiyatın kullanıcıda oluştuğunu onaylamışlardır.

HALDUN TANER SAHNEİ - İÜ KONSERVATUAR BİNASI

5.24: Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

İlk üç soruda yapının heterotopyalardan beklenen özellikleri kullanıcıya hissettirdiği ölçüldükten sonra; bu etkiyi iç mekânda oluşturan mimari öğeleri tespit etmek amacıyla dördüncü soru iletilmiştir. Kullanıcıların büyük çoğunluğu dış cepheyi söylemekle birlikte iç mekânda belirttikleri öğeler; pencereler, duvar ve zemin malzemeleri, duvar ve pencerelerde bulunan işlemler ve ferforjeler olmuştur. Görüşmeciler mimar, iç mimar vb. meslek grubunda olmadıkları için bazı ifadeler netleşmemekle birlikte, bir kısmı yapının yeni işlevine çok uygun olmadığını ve farklı bir işlev için inşa edildiğini hissettiklerini ancak bunu mimari terimlerle tam olarak ifade edemediklerini iletmışlerdir. Koridorların dar olduğu ya da sınıflarda tavanların alçak kaldığı gibi yorumlar söz konusudur.

5.25: İstanbul Üniversitesi Konservatuvar pencereleri (URL-4).

Hal binası olarak tasarlanan bu yapının eğitim ve kültür yapısına dönüştürülmesi, görüşmecilerden gelen küçük eleştirilere de karşılık gelmektedir. İşlevsel olarak sert bir değişim yaşayan yapıların büyük çoğunluğu ilgili alanda ki meslek grubundan kişiler tarafından olumlu karşılanırken, ilgili alanda uzmanlaşmayan kişiler tarafından eleştirilebilmektedir. Tüm bu etkiler yapının heterotopyaların üçüncü ilkesinde açıklanan; üst üste binmesi imkânsız mahallerin bir araya gelmesi özelliğini taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla farklı zaman dilimlerinde de olsa, normal şartlarda bir arada düşünülmesi zor olan iki işlevin aynı binada kullanıma açıldığı görülmektedir.

Bazı görüşmeciler tarafından eleştirilen mimari özellikler, aynı zamanda işlevi değiştirilen bu yapıdaki ‘eski enerjisini’ de göstermektedir. Heterotopyalarda ifade edilen; planlanmadan ortaya çıkan enerjinin öznde hissediliyor olması çalışma hipotezini destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

5.26: Haldun Taner Sahnesi (URL-5).

5.27: Haldun Taner Sahnesi dış cephe (URL-6).

Yapının bölge kültürel mirası ve toplumsal bellek açısından değerinin sorgulandığı soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vermiştir. Toplum senkronisi değişmiş olsa da yapının toplumsal hafıza açısından değeri tüm görüşmeciler tarafından önemli bulunmuştur. Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası olarak kullanılan bu örneklemin, heterotopyaların dördüncü ilkesinin birinci maddesinde bahsedilen heterokroniler gibi yaşanmışlıkları depolama özelliğine sahip

olduğu görülmektedir. İlk iki örnekte de olduğu gibi yapı, müze ya da kütüphaneler gibi geçmişe ait bilgi ve belgelerin taşınması ile değil, fiziki yapısıyla yaşanmışlıkları depolamakta ve mimari özellikleri ile toplumsal hafızayı diri tutmaktadır. Kendi mevcudiyetini büyük oranda aynı şekliyle koruyan bu yapı, yaşanmışlıkları depolayarak değişen tarihsel süreç içinde geçmişin anılarını bugüne taşımaktadır.

Toplum senkronisi uyarınca yeniden işlevlendirilen bu yapı hakkında, yerel yönetimler tarafından verilen kararların olumlu karşılık bulduğuna dair görüşmeciler fikirlerini ölçmek amacıyla, yapının bölge halkı dışında kullanıcı kitlesi çekmesi hakkında sorulan soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vermiştir. Her iki işlevinde bölgeye farklı bir kullanıcı kitlesi çektiği görüşü hakimdir ancak özellikle konservatuvar yapısı olarak kullanılan bölümün hem çalışanları hem de öğrencileri buraya çekme özelliği tartışılmayacak kadar belirgindir. Bu kullanıcılar bölgede ikamet etmeseler bile düzenli olarak yapıya gelmek zorundadırlar. Ayrıca günü burada geçirdikleri için bölgenin kullanıcı kitlesinin demografik yapısını da etkilemektedirler. Konservatuvar bölümü kadar belirgin olmasa da, sahne olarak işlevlendirilen bölümün de belli bir kullanıcı çektiği görülmektedir. Dolayısıyla yerel yönetim stratejilerinin belli bir kitleyi buraya çekmeye dair çalışmalarının bu yapı üzerinden karşılık bulduğu söylenebilir.

5.28: Haldun Taner Sahnesi dış cephe (URL-7).

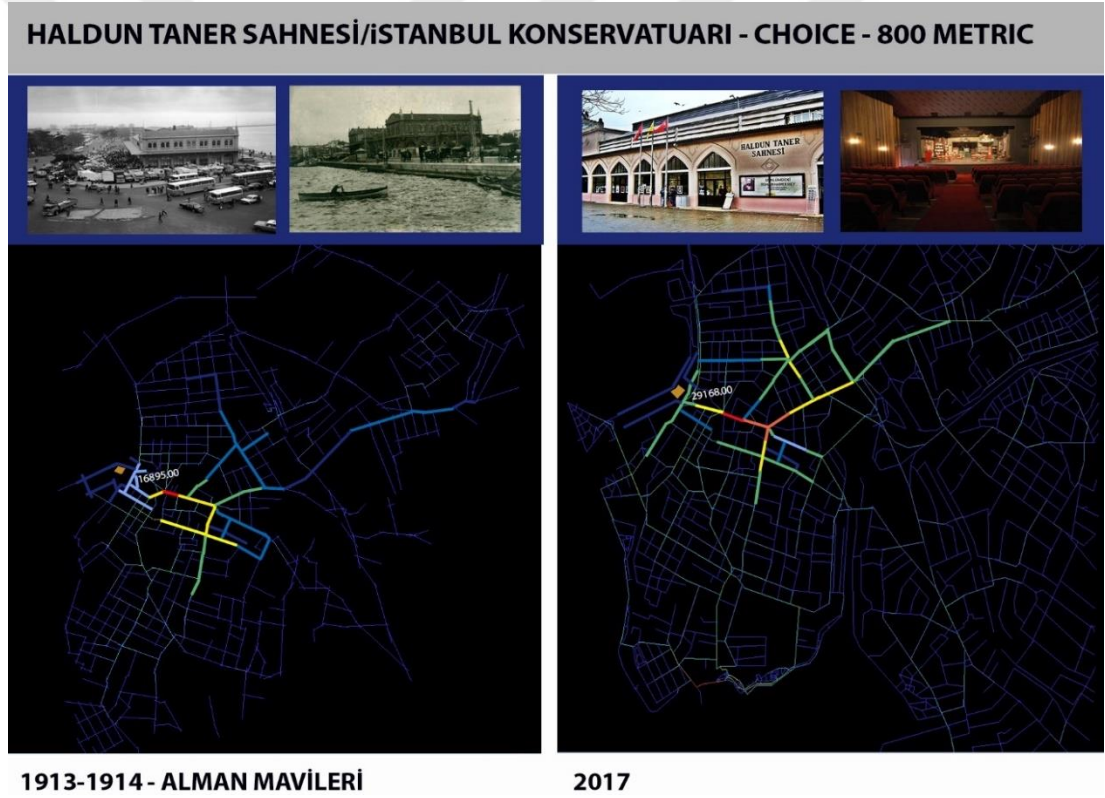
Son soru yapının bölgeye çektiği kullanıcının bölgede kalıcı olması üzerinedir. Hem ticari işletme sahibi olmayı hem de ikamet etmeyi kapsayan bu soru, bölgenin demografik yapısında ve ekonomik parametrelerin değişiminde etkili olduğu için, aynı zamanda yerel yönetim stratejilerinin de bir sonucunu aktarmaktadır.

Görüşmecilerin %75'i bu yapının çektiği kullanıcının kalıcı olduğu görüşünde iken %25'i kalıcı olmadığı görüşündedir. Görüşmeciler, örneklem yapının iki farklı işlevi olması sebebiyle kullanıcının kalıcı olduğunu vurgulamışlardır. Yapının bir bölümünün eğitim yapısı olması, bir bölümünün ise kültür yapısı olması fikir ayrılığı yaratmıştır. Kültür yapısı olarak kullanılan bölümünün bölge dışından çektiği kullanıcının kalıcı olmadığı ancak eğitim yapısı olarak kullanılan bölümünün kullanıcısının bölgede kalıcı olduğu görüşü hakimdir. Ancak bu çalışma kapsamında yapı iki ayrı bölüm olarak değerlendirilmemiş, bir bütün olarak ele alınmıştır.

Eğitim yapısı bölümünü kullanan çalışan ve öğrenciler günün büyük bölümünü burada geçirdikleri için bölgeye yerleşim sağlamaktadırlar. Dolayısıyla yapının bölge demografik yapısında etkisi vardır. Bununla birlikte ticari olarak; yapının iki işlevinin kullanıcısı da çevredeki işletmelerin müşterisi olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki ekonomik döngünün hareketlenmesine etkileri olduğu için, buradaki işletmelerin devamlılığına katkıları bulunmaktadır. Heterotopyaların yönetim stratejileri ile ortaya çıkması özelliği bu yapıda karşılık bulmuş ve beklenen etki yaratılmıştır.

Bölgenin değişimini analizler ile göstererek tespitlerin sağlamasını yapmak amacıyla mekân dizimi yöntemi kullanılarak yapının önünde bulunan aksa dair ölçümler yapılmıştır. DepthMapX yazılımı kullanılarak 1913-1914 Alman Mavileri haritaları ve 2017 Kadıköy haritası değerlendirmeye alınmıştır. Ölçümlerde dikkate alınan aks, Haldun Taner Sahnesi'nin girişinin bulunduğu aks olmuştur. Bu yol çevredeki önemli akslarla bağlantılıdır ve araç yollarının ölçümüne de izin vermektedir. Konservatuvar bölümünün önüne denk gelen aksa araç girişi bulunmadığı için ve aynı aks Karaköy-Eminönü İskelesi'ne de denk geldiği için ölçümün sağlıklı olmayacağı düşünülmüştür. Ölçümler 800 m, 1200 m ve 2000 m mesafelerinde, aksların tercih edilirliliği arayışında yapılmıştır. Yürüme yolu, bisiklet yolu ve araç yolu olarak değerlendirilebilecek bu mesafelerde, 1913-1914 ve 2017 haritaları arasındaki tercih edilebilirlik değişimleri karşılaştırılmıştır.

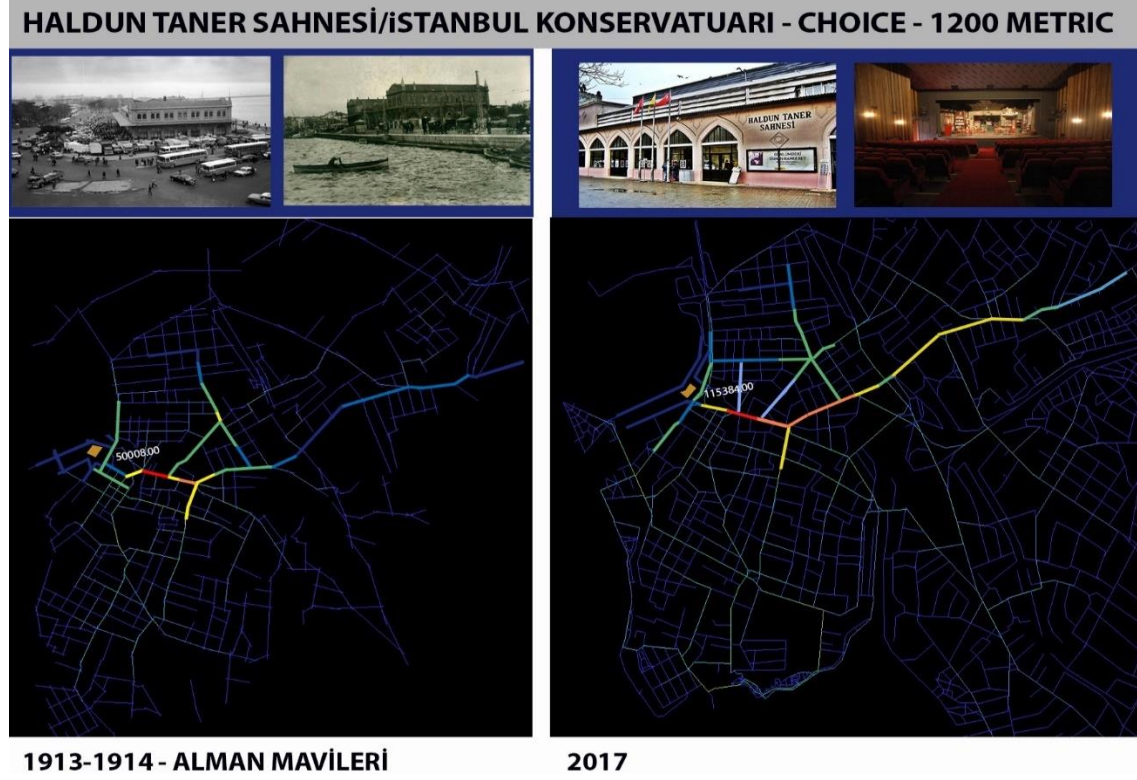
Haldun Taner Sahnesi önüne denk gelen Rıhtım Caddesi'nin 1913-1914 haritalarında tercih edilirlilik sayısal değerinin, 800 m'de yani yürüme mesafesinde 16895.00 olduğu görülmektedir. Aynı zamanda mavi renkte olduğu yani Yeldeğirmeni Sanat Merkezi aks örneğine kıyasla o tarihte de çok fazla olmasa da daha tercih edilir bir aks olduğu görülmektedir. 2017 haritasına gelindiğinde, bu değer 29168.00 sayısal değerine yükseldiği ve yeşil renge döndüğü görülmektedir. Aksın sayısal değerinin artmasının yanında renginin de değiştiği ve bölge genelinde de yürüme mesafesi açısından daha tercih edilebilir bir noktaya geldiği anlaşılmaktadır. Aks üzerinden yapılan ölçüme ilave olarak, Rıhtım Caddesi'ne bağlanan önemli aksların değerlerinin de artmış olduğu ve yürüme mesafesi açısından renklerinin daha tercih edilir olduğunu gösterecek şekilde değiştiği analizlerden anlaşılmaktadır.

5.29: Haldun Taner Sahnesi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

Rıhtım Caddesi üzerinden yapılan 1200 m'lik ölçümlerde, aksın sayısal değerinin 50008.00 olduğu ve aks renginin 1913-1914 tarihlerinde de yeşil olduğu görülmektedir. Bu bilgi ile o tarihlerde de aksın değerli olduğu ve bisiklet mesafesinde tercih edilebilir bir aks olduğu sonucuna varılmaktadır. Yapının denize yakın olması ve önündeki caddenin ulaşım imkanı vermesi, yapının ilk işlevi olan hal binası olarak inşa edilmesini de açıklamaktadır. 2017 yılı haritaları incelendiğinde Rıhtım Caddesi aks

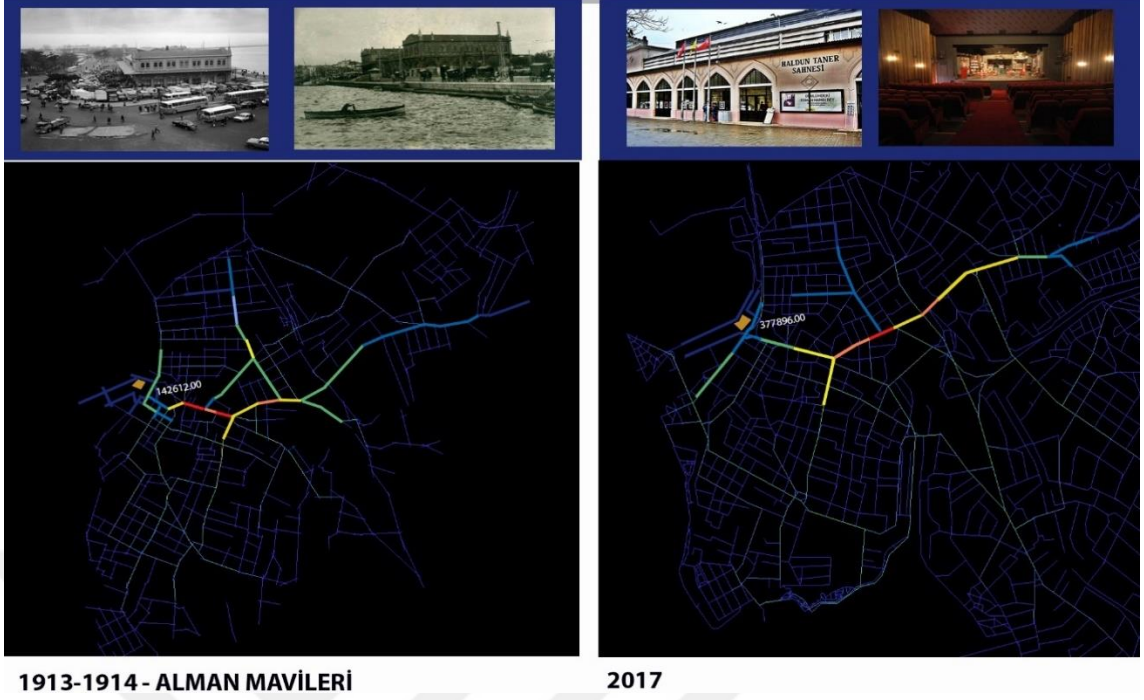
değerinin 115384.00 değerine yükseldiği görülmektedir. Kadıköy bölgesi bütününde görülen artış bu aksa ve aksa bağlanan diğer önemli akslara da yansımaktadır. 1200 m mesafesinde de 800 m mesafesinde olduğu gibi, ölçümü yapılan aksa bağlanan önemli aksların tercih edilirliliğinin arttığı, renklerin kırmızıya yaklaşması, sarı ve turuncu renkli aksın ilerlemesi ile anlaşılmaktadır.

5.30: Haldun Taner Sahnesi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2000 m mesafesinde yapılan tercih edilirlilik ölçümlerinde 1913-1914 haritaları incelendiğinde Rıhtım Caddesi'nin 142612.00 sayısal değerinde olduğu görülmektedir. Rengi ise 800 m ve 1200 m'de olduğu gibi yeşildir. Aynı zamanda araç yolları açısından da tercih edilir bir aks olduğu görülmektedir. Ancak diğer mesafelerle kıyaslandığında, araç yolu olarak daha yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Rıhtım Caddesi, araç yollarını sahil kanadında birbirine bağlaması açısından önemli bir akstır. Haydarpaşa, Moda, Altıyol (ve akabinde Söğütlüçeşme) yollarının birbirine bağlandığı bu aks, araçlar açısından bugün olduğu gibi o zaman da tercih edilir bir yerde durmaktadır. Dolayısıyla yürüme mesafesi ve bisiklet mesafesine oranla daha yüksek bir sayısal değere ulaşılmaktadır.

HALDUN TANER SAHNESİ/İSTANBUL KONSERVATUARI - CHOICE - 2000 METRIC

5.31: Haldun Taner Sahnesi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2017 Kadıköy haritası üzerinden yapılan analiz incelendiğinde, Rıhtım Caddesi tercih edilebilirlik değerinin Kadıköy'ün büyük bölümünde olduğu gibi artış gösterdiği, 377896.00 değerine yükseldiği görülmektedir. Rengi dikkate alındığında tercih edilirliliğinin diğer akslara kıyasla azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi orada yaşanan trafik sıkışıklığı ve yaya geçişi için fazla trafik ışığı bulunması ya da alternatif yolların inşa edilmiş olması olabilir. Ancak sayısal değerlerin, 1913-1914 haritası ve 2017 haritası incelendiğinde artış gösterdiği, dolayısıyla iki harita kıyaslandığında bölge değerinin arttığı tespit edilmektedir. Bu çalışmada diğer akslarla kıyaslamaya değil, iki tarih arasında kıyaslamaya gidildiği için, analizdeki renk değişimi değil sayısal artış dikkate alınmıştır.

Bununla birlikte 800 m ve 1200 m analizleri ile kıyaslandığında araç tercih edilirliliğinin 2000 m'de de daha yüksek olduğu görülmektedir. Ara sokaklara oranla ana aks olarak görülebilecek bu aks, araçlar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Araç, yürüme ya da bisiklet mesafesine bakıldığında görülen bu artış yapının da görünürlüğünü arttırmakta, bölge için daha stratejik bir öneme sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle yapı yerel yönetimlerin dikkate alması gereken bir öneme sahiptir. Seneler içinde bulunduğu aks ve bölge değerleri gereği de öneminin giderek arttığı sayısal değerler üzerinden okunabilmektedir.

Lokasyon olarak öneminin artması yapının heterotopya olmasına kapı açarken, yapılan görüşmeler sonucu, heterotopik etkinin kullanıcıya da yansıdığı tespit edilmiştir. Edinilen bulguların değerlendirmesi sonucu Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası olarak bilinen örneklemin, öznde ayna etkisi yarattığı ve geleneksel zamandan kopardığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç yapının ikinci, üçüncü ve dördüncü ilkenin birinci maddesine karşılık geldiği anlamına gelmektedir.

Bu örneklem yapı üzerinden küçük bir not düşmek gerekmektedir. Tezin hazırlandığı tarihte yapı restorasyondadır ve restorasyon sonrasında İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binasının, bu binaya geri taşınmayacağı bilinmektedir. Haldun Taner Sahnesi'nin buradaki işlevini sürdüreceği de bilinmektedir. Yapının tümünün restorasyonu tamamlandıktan sonraki işlevlendirmesi henüz netleşmemiştir. İstanbul Üniversitesi Konservatuvarı'ndan kalan boşluğun ne şekilde değerlendirileceğine dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak güncel bilgilere göre:

Yeni projede, mümkün olan en iyi imkanlara sahip, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda Şehir Tiyatroları için sembol olacak bir sahne sanatları yapısı yaratılması bekleniyor. Seyirci sayısının, fuaye ve sirkülasyon alanlarının, sanatçılar ve idareye ait mekânların sayısının artırılması, çok daha ileri bir sahne yapısının tesis edilmesi isteniyor. (Yapı Dergisi, t.y.)

Kaldı ki yeni işlevi ve konservatuvarın gidişi ile birlikte, görüşmelerde edinilen bazı tespitlerin sonuçlarında değişiklik olabilir. Örneğin yapı işlevi ile bölgeye çekilen ziyaretçilerin kalıcı olması, arsa değerlerinde ya da demografik yapıda değişime neden olması gibi soruların cevapları değişkenlik gösterebilir. Dolayısıyla bu yapı özelinde sorulan bazı soruların yapı inşaatı bittikten ve bir süre kullanıldıktan sonra tekrarlanması gerekebilir.

Çizelge 5.3 : Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar Binası İçin Heterotopik Etki Yaratın İç Mimari Unsurlar.

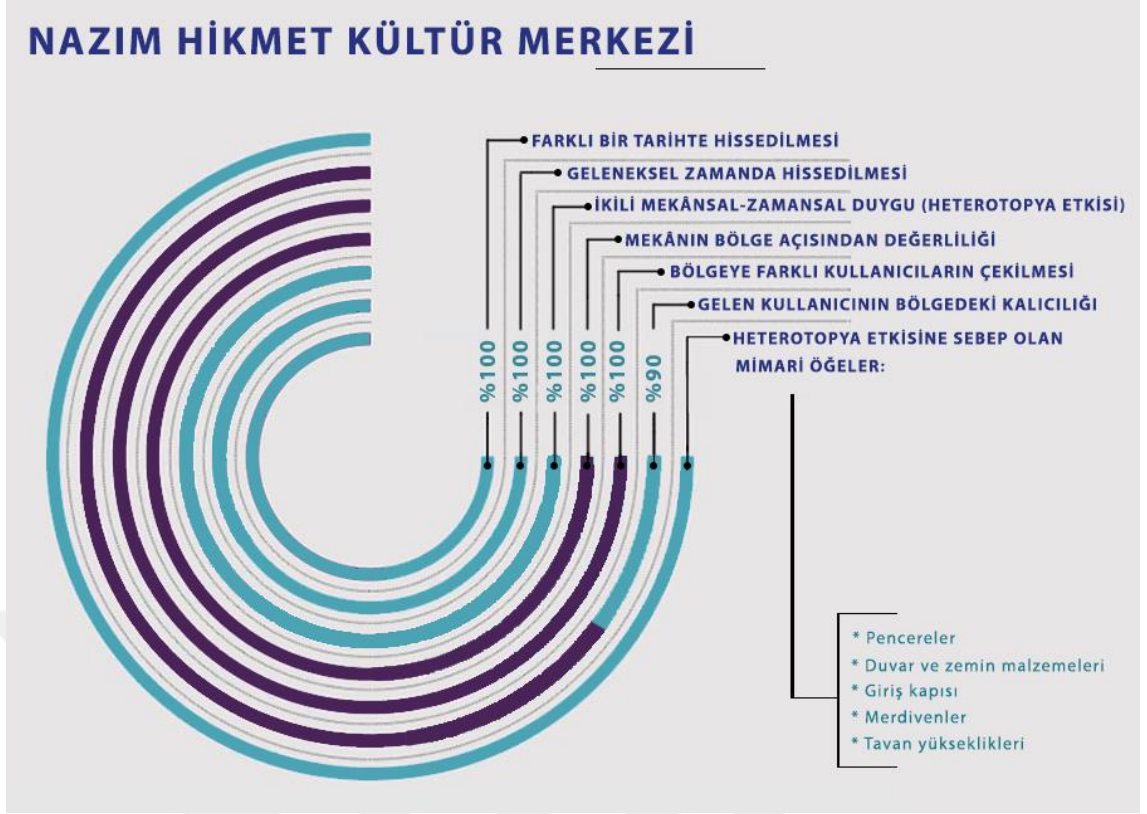
Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	+
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	-
Aydınlatma	-
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	-

5.2.4 Nazım Hikmet Kültür Merkezi

Anarad Hıgutyun rahibeler okulu olarak inşa edilmiş olan Nazım Hikmet Kültür Merkezi yapısında çeşitli kültürel etkinlikler yapılmakta, çeşitli dersler ve atölyeler verilmekte aynı zamanda Nihal Sokak'ta girişı olan bir restoran-meyhane bölümü ile hizmet verilmektedir. Çeşitli kaynaklara göre 1902 yılında inşa edilen yapının Nihal Sokak'taki girişinde 1900 tarihi yazılıdır. Samatya, Pangaltı, Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere dört bölgede açılmış olan rahibe okulları, açıldıkları tarihler göz önünde bulundurulacak olursa Müslüman olmayan nüfusun yoğunlukta olduğu zaman dilimine denk gelmektedir. 1914 yılında yapılan Kadıköy nüfus sayımına göre ilçe genelinde, 76244 Rum, 70447 Müslüman-Türk, 30642 Ermeni, 6836 Musevi, 329 Protestan, 196 Bulgar- Sırp-Ulah tâbiyetine bağlı kişi ve 23 Süryani-Keldani-Çingene yaşamaktadır. Ancak sonraki tarihlerde yapılan mübadeleler ve çeşitli ırkçı davranışlar, farklı kimliklerdeki ilçe sakinlerinin sayısının azalmasına sebep olmuştur. 1982 yılına gelindiğinde ise rahibeler okulu, vakıf yönetim kurulu kararıyla kapatılmıştır. 2004 yılına kadar atıl vaziyette kalan bina, 2004 yılına gelindiğinde Nazım Hikmet Kültür Merkezi tarafından kullanıma açılmıştır. İlçenin semantik değerlerine dair önemli bilgiler veren bu yapı, diğer örnekleme yapılarında olduğu gibi heterotopyaların ikinci

ilkesine uygundur. Foucault tarafından ikinci ilkede açıklandığı üzere, toplum senkronisi uyarınca farklı şekillerde işletilen heterotopyalarda olduğu gibi; bu yapı da ilçe nüfusunun ve yönetim stratejilerinin değişimi ile birlikte inşa edilmiş, ardından atıl vaziyete düşmüş, ardından kültür merkezi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapının heterotopik etkilerinin kullanıcıya yansımaları üzerinden değerlendirmek için yapılan yapılandırılmış görüşmelerin ilk üç sorusu, Haldun Taner Sahnesi'nde olduğu gibi tarihsel süreç üzerinden kurgulanmıştır. Bu yapının ilk işlevinin de kullanıcı tarafından çok net algılanamayabileceği düşünülerek, kullanıcıda hissedilen tarihsel ikilik üzerinden yapı araştırılmıştır. Nitekim görüşmecilerin yorumları da bu görüşü doğrulamış, yapının farklı bir yapı olduğunu hissettiklerini ancak tam olarak ne yapısı olduğunu anlamadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu nedenle görüşmecilere sorulan ilk soru, bu yapı içindeyken kendilerini geçmiş bir tarihe kaymış hissedip hissetmemeleri üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı; yapının ilk işlevini tam olarak anlayamamaları da zaman zaman geçmiş bir tarihe kaydıklarını, kesinlikle modern bir yapı içinde olduğu kadar geleneksel zamanda hissetmediklerini ifade etmişlerdir. İkinci soru, yalnızca geçmiş bir tarihte mi hissettiklerini ölçmek üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı, tamamen geçmiş bir tarihte hissetmediklerini, restoran bölümünde, atölyeler esnasında ya da bazı etkinlikler sırasında geleneksel zamanda olduklarını ve mevcut işlevini hissettiklerini ifade etmişlerdir. İki tarihsel süreci de eş zamanlı hissettiklerini ölçmek amacı ile sorulan üçüncü soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vererek heterotopyalardan beklenen geleneksel zamandan koparma etkisini ve aynanın yarattığı ikili etkiyi yapı sayesinde hissettiklerini teyit etmişlerdir. Bu iki ayrı tarihte hissetme algısı mekânın heterotopik etkisinden kaynaklanmaktadır. Nazım Hikmet Kültür Merkezi gibi yapılarda, Müze Gazhane ya da Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapıları kadar vurucu mimari öğeler olmasa da yapı bütünü kullanıcı tarafından algılanmaktadır. Mimari dile tam hakim olmayan görüşmeci grubu, ikili duygu hissettiklerini ifade etmişler ancak mimari öğeleri sıralarken tereddüt etmişlerdir. Görüşmeler esnasında görüşmecilerden terimleri bilmeseler bile onları etkileyen mimari öğeleri tariflemeleri istenmiştir.

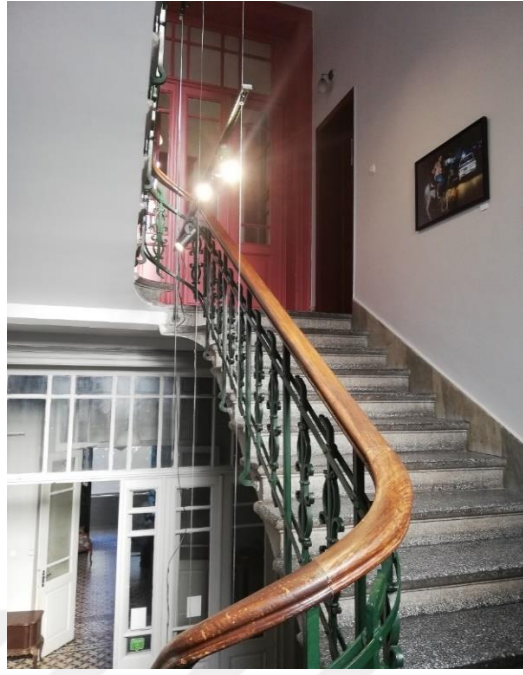
5.32: Nazım Hikmet Kültür Merkezi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

Tarifledikleri mimari öğelerin bazıları araştırmacı tarafından mimari terimlere dönüştürülmüştür. Bu yapı üzerinden görüşmecileri etkileyen mimari öğelerin çoğunlukla tavan yükseklikleri, duvar ve zemin malzemeleri olduğu görülmüştür. Malzeme bütünü, özellikle zemin karoları görüşmecileri etkilemiş ve geçmiş tarihte hissetmelerine sebep olmuştur. Pencerelerin biçimleri ve söveleri de aynı şekilde kullanıcı üzerinde etkili olmuştur. Merdiven ve merdiven korkulukları, tavan yükseklikleri kültür merkezi bölümünü kullanan kullanıcıları etkilemiş ve geleneksel zamandan kopmalarına sebep olmuştur.

Kullanıcı çoğunluğu tarafından ifade edilmese de kimi görüşmeciler tarafından aktarılmış olan ara kapılar hem stil olarak hem de malzeme olarak görüşmecileri etkilemiştir. Ferforjeler de aynı şekilde görüşmecilerin tarihi bir yapı içinde olduklarını hatırlatıcı olmuştur. Ancak tarihi bir yapı içinde olduklarını hissettiren bu öğeler ikili zamansal algıya sebep olsa bile yapının ilk işlevine dair net bir bilgi vermemektedir.

5.33: Nazım Hikmet Kültür Merkezi kapılar ve zemin mozaikleri.

5.34: Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.

5.35: Nazım Hikmet Kültür Merkezi düşey sirkülasyon.

Fakat bazı mimari öğeler ilk işlevi daha farklı olan bir yapı içinde olduklarını hissettirmiştir. Heterotopyaların üçüncü ilkesinde açıklanan; üst üste gelmesi imkânsız olan mekânların bir aradalığı bu mimari öğeler ile hissedilmektedir. Nihal Sokak'ta

bulunan giriş kapısı, kapının üzerinde bulunan ve Ermenice yazılı olan tabela, yapıda bulunan çanlar ve dış duvar görüşmecilere yapının ilk işlevine dair mesajlar vermektedir. Bu mimari öğeler, yapının güncel işlevi olan meyhane ya da kültür merkezi ile örtüşmemektedir. İlave olarak bazı meyhane kullanıcıları, meyhanenin tuvaletine giden merdivenlerin ve tuvaletlerin, yapının güncel yapısıyla tam uyuşmadığını ve eskiden ne yapısı olduğuna dair soru işaretleri oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Tüm bu öğelerin korunması ve özne üzerinde etki yaratması yapının heterotopyaların üçüncü ilkesine uyduğunu kanıtlamaktadır. İlk işlevi olan eğitim yapısı halinde manalı olan çanlar ile uyuşmayan restoran işlevi, zemin karoları, küçük sınıflar üst üste binmesi imkânsız mahallerin bir araya geldiğini göstermekte ve özneye ikili mekân ve zaman algısının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

5.36: Korunmakta olan çanlar.

5.37: Restoran giriş kapısı.

Yapının 2004 yılında işlevinin değiştirilerek kültür merkezi olarak kullanılmaya başlanması yerel yönetimlerin onayları ile olmuştur. Bu da yine bölge stratejileri ve yönetim kararları ile ilgilidir. Kadıköy yerel yönetiminin kültürel yapılara yaptığı yatırım hem demografik yapıyı belirlemekte hem de bölge maddi değerinin artmasını sağlamaktadır. Bu yapı özelinde de yapının bulunduğu aksları değerlendirmek ve heterotopik etkinin oluşmasına sebep olan stratejik kararlara dahil olan bir yapı olduğunu kanıtlamak amacıyla mekân dizimi yöntemi ile analizler hazırlanmıştır.

DepthMapX yazılımı kullanılarak hazırlanan bu analizlerde 1913-1914 Alman Mavi-leri haritalarından ve 2017 Kadıköy İlçe haritasından yararlanılmıştır. İki döneme ait ilçe haritaları 800 m, 1200 m ve 2000 m mesafelerinde ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu analizlerle yapının bulunduğu aksların tercih edilebilirlik oranları karşılaştırılmıştır.

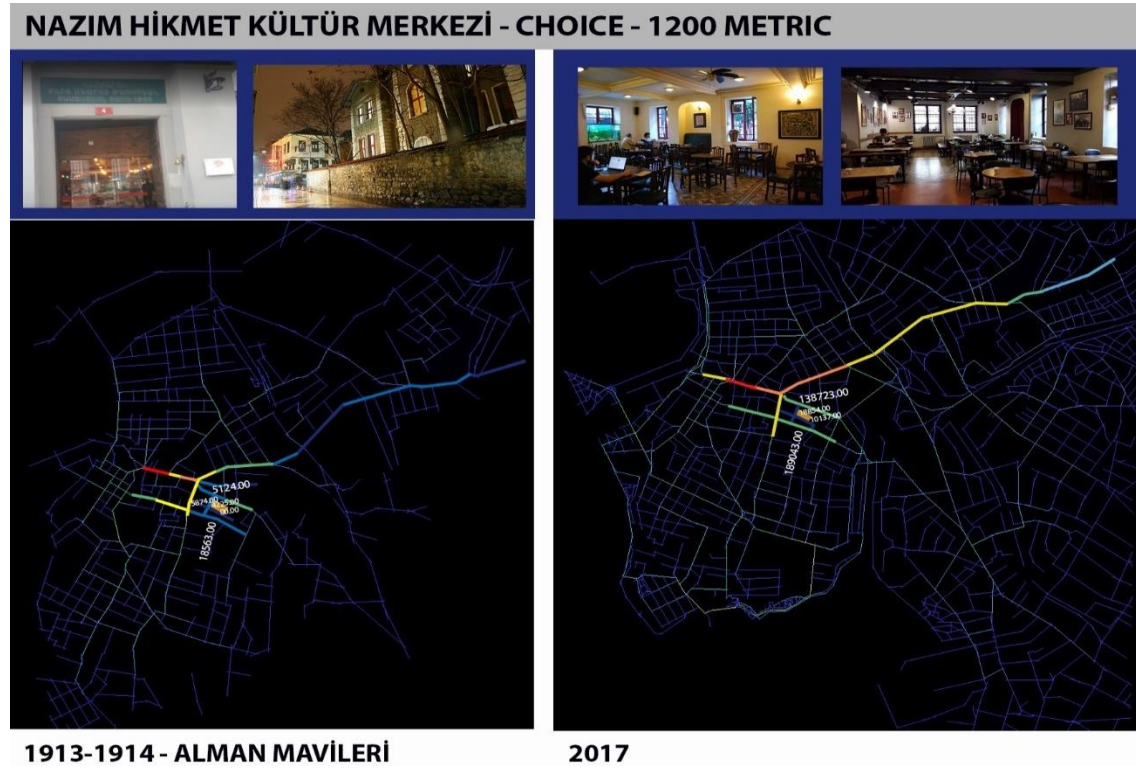
NAZIM HİKMET KÜLTÜR MERKEZİ - CHOICE - 800 METRIC

5.38: Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

Yapının iki girişi bulunduğu için her iki aks da değerlendirmeye alınmıştır. Kültür merkezi girişi Ali Suavi Sokak'ta bulunurken, restoran girişi Nihal Sokak'ta bulunmaktadır. Ali Suavi Sokak çıkmaz sokaktır. Nihal Sokak ise merdiven bağlantısı ile Kuş Dili Caddesi'ne bağlanmaktadır. Yürüme mesafesi olarak değerlendirmeye alınan 800 m mesafesinde, 1913-1914 Alman Mavileri haritaları incelendiğinde Nihal Sokak'ın 4225.00 tercih edirlilik değerinde olduğu ancak Ali Suavi Sokak'ın 00.00 değeri ile tercih edilir bir sokak olmadığı görülmektedir. Bu akslara bağlanan Kuş Dili Caddesi ve Süleyman Paşa Sokak önemli bir etki yaratmaktadır. Sokakların birinin çıkmaz olması diğerinin ise dik bir merdivenle bağlantı sağlaması, sokakların tek başlarına çok tercih edilmeyeceğini ancak bağlı oldukları aksların değer artışı ile birlikte, değerleneceklerini göstermektedir. Dolayısıyla 1913-1914 haritalarında bu aksların değerleri de ölçülmüştür. Yapılan analizlere göre Kuş Dili Caddesi bu tarihlerde ve Nihal Sokak'a bağlanan kırılımında 5124.00 değerindeyken, Süleyman Paşa Sokak'ın Ali Suavi Sokak'a bağlanan kırılımında tercih edilebilirlik değerinin 5374.00 olduğu görülmektedir. Süleyman Paşa Sokak sarı aks rengi ile Kuş Dili Caddesi ise mavi aks rengi ile ortalama tercih edilebilirlik seviyesinde iken Ali Suavi Sokak neredeyse hiç tercih edilmemektedir.

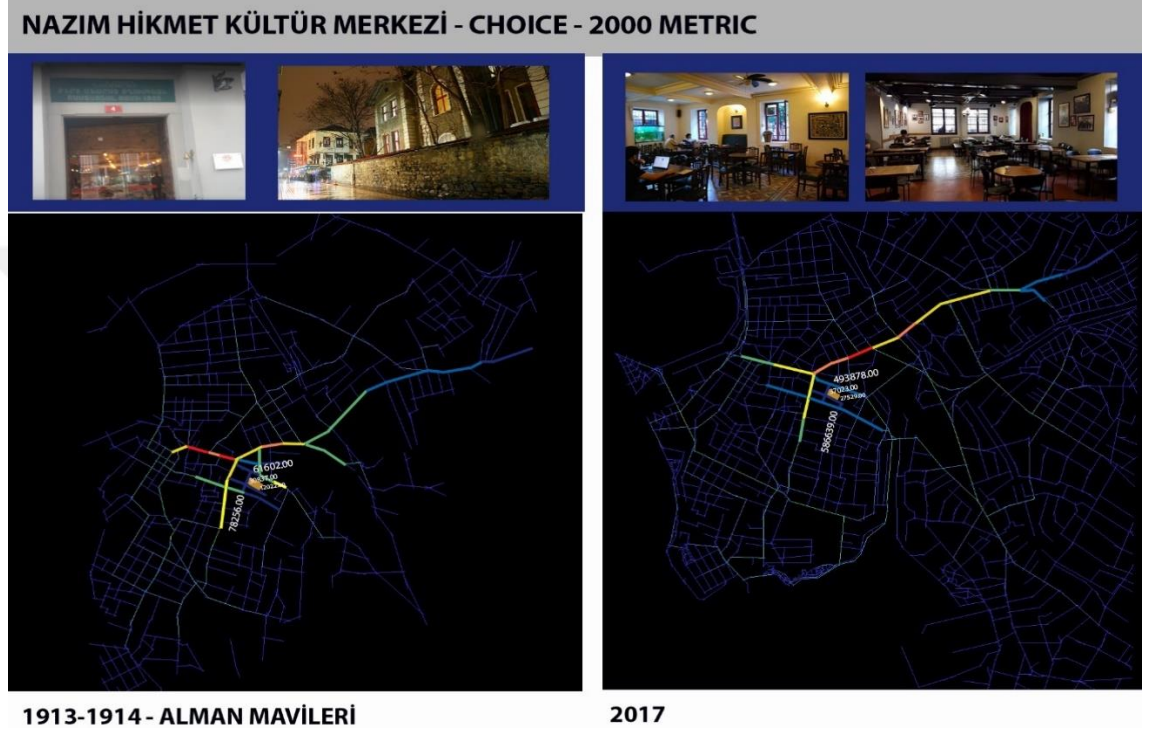
Aynı akslar 2017 haritalarında ölçüldüğünde, Ali Suavi Sokak'ın sayısal değerinin 4778.00'a yükseldiği, Nihal Sokak'ın sayısal değerinin 11854.00'a yükseldiği görülmektedir. Renklerinde de küçük de olsa açılma söz konusudur. Diğer akslara kıyasla çok tercih edilir olmasa bile 1913-1914 haritalarına kıyasla önemli bir sayısal artış göstermişlerdir. Bağlı oldukları akslar üzerinden de bu önemli artış görülmektedir. Kuş Dili Caddesi'nin sayısal değeri 38620.00'a yükselirken, Süleyman Paşa Sokak'ın değeri 58888.00'a yükselmiştir. Aks renkleri de değişerek tercih edilirliliğinin artışı ifade etmektedir.

5.39: Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

1913-1914 haritalarında 1200 m mesafesinde yapılan ölçümler aynı şekilde dört aks üzerinden değerlendirilmiştir. Öncelikle yapı girişlerinden birinin bulunduğu Nihal Sokak'ın sayısal değeri 4225.00 bulunurken Ali Suavi Sokak bisiklet mesafesinde de 00.00 olarak kalmıştır. Kuş Dili Caddesi'nin değeri 5124.00 iken, Süleyman Paşa Sokak'ın tercih edilebilirliği 18563.00 değerindedir. Yapı girişinin bulunduğu Ali Suavi Sokak'ın 1200 m mesafede de tercih edilmediği görülmektedir. Süleyman Paşa Sokak ile olan bağlantısı, bu tarihte tercih edilmesine sebep olmamıştır. Halbuki Süleyman Paşa Sokak bu mesafede, yürüme mesafesine kıyasla daha fazla tercih edilmektedir. Bunun sebebi bu sokağın iki caddeyi birbirine bağlamasıdır.

2017 haritası analizleri incelendiğinde Nihal Sokak'ın değerinin 18854.00'a yükseldiği, aynı şekilde Ali Suavi Sokak'ın da 10137.00 değerine yükseldiği görülmektedir. Bu vurucu artış sokağın bu mesafede de tercih edilebilirliğinin ne kadar fazla arttığını kanıtlamaktadır. Bu sokakların değer artışı aynı zamanda bağlı olduğu aksların güçlü değer artışı ile ilgilidir. 2017 haritaları incelendiğinde Kuş Dili Caddesi sayısal değeri 138723.00'a yükselirken, Süleyman Paşa Sokak 189043.00 değerine yükselmiştir.

5.40: Nazım Hikmet Kültür Merkezi için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2000 m mesafesinde, 1913-1914 Alman Mavileri haritaları üzerinden aynı dört aks incelendiğinde; Nihal Sokak'ın 30837.00 değerinde olduğu, Ali Suavi Sokak'ın ise 12022.00 değerinde olduğu görülmektedir. Bağlandıkları aksların renklerine kıyasla iki aksında renk açısından hala çok tercih edilmediği görülmekle birlikte, sayısal değerler ışığında, 800 m ve 1200 m'ye kıyasla 2000 m mesafede daha çok tercih edildikleri tespit edilmektedir. İki sokakta araçlar için çıkmaz durumda olmalarına rağmen uzak mesafe ulaşimleri üzerinden değerlendirilecek olursa, Bahariye Caddesi, Kuş Dili Caddesi ve Süleyman Paşa Sokak gibi kuvvetli aksları birbirine kestirme yoldan bağlamaları nedeniyle tercih edilebilirliklerinin arttığı sonucuna varılmaktadır. Bu tarihlerde Kuş Dili Caddesi'nin tercih edilebilirlik değerinin 61602.00 olduğu, Süleyman Paşa Sokak'ın ise 78256.00 değerinde olduğu görülmektedir. Bu kuvvetli aksların değerleri hem 800 m'ye hem 1200 m mesafeye göre daha yüksektir. Dolayısıyla bu

aksların kuvvetlenmesi Ali Suavi Sokak'ın ve Nihal Sokak'ın değerlerine yansımıştır. Aksi takdirde her iki sokak da araçlar için tekil olarak verimli değildir.

2017 haritası incelendiğinde; Nihal Sokak'ın 37023.00 değerinde olduğu, Ali Suavi Sokak'ın ise 27529.00 değerinde olduğu incelenmiştir. 1913-1914 haritasına kıyasla bu mesafede de tercih edilebilirlik değerlerinde artış görülmektedir. Süleyman Paşa Sokak 586639.00 değerine yükselirken, Kuş Dili Caddesi de aynı şekilde 493878.00 değerine yükselerek tercih edilebilirlik değerlerinde önemli bir artış göstermişlerdir.

Mekân dizimi yöntemi ile yapılmış olan tercih edilirlilik değerleri incelendiğinde, yapıya giriş sağlanan iki aks ile bu aksların bağlandığı kuvvetli aksların tercih edilirlilik değerlerinin büyük oranda arttığını ve aksların değer kazandığını söylemek mümkündür. Yerel yönetim stratejileri ile desteklenmiş olan bu tercih edilme artışı aynı zamanda değerinin artması öngörülen bu akslar üzerinde verilen kararları da etkilemektedir.

Görüşmecilere sorulan sorulardan bir diğeri; yapının toplumsal hafızayı canlı tutmak açısından katkısı üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı yapının toplumsal bellek ve kültürel miras açısından değerli olduğunu dile getirmiştir. Yapıya güncel bir işlev yüklenmiş olsa da bu yapı gerek ziyaretçilerini gerek önünden geçenleri geleneksel zamandan koparma ve geçmiş bilgileri canlandırma özelliğine sahiptir. Heterotopyaların dördüncü ilkesinin birinci türü içinde yer bulan bu yapı heterokroni olarak, sokağın nirengi taşıdır.

Kadıköy semantik değerlerine dair çıktı sunabilmek açısından sorulan; yapının ilçede ikamet etmeyen ziyaretçileri aksa çekip çekmemesine dair soruya görüşmecilerin tamamı olumlu yanıt vermişler, yapının farklı ziyaretçileri aksa çektiğine dair fikir beyan etmişlerdir. Çekilen ziyaretçinin bölgede ticari olarak ya da ikamet etmek manasında kalıcı olması konusuna %90 görüşmeci olumlu yanıt verirken %10 görüşmeci olumsuz yanıt vermiştir. Sokak incelendiğinde, geçmiş tarihlere kıyasla işletme sayısında ve kiralarda önemli bir artış mevcuttur. Sokak hareketliliği de geçmiş tarihlere kıyasla yükselmiştir. Bu veriler doğrudan yapı sayesinde olmasa da yapının da sokak değer artışına katkı sunduğunu göstermektedir.

Yerel yönetim stratejileri ile bulunduğu aksa ve kullanıcılarına eski-yeni enerjisini yayan Nazım Hikmet Kültür Merkezi binası ikinci, üçüncü, dördüncü ilkeye uygunluk

sağlamakta ve fiziki varlığı ile yaşanmışlıkları depolamakta ancak kendisi zamanın tahribatından muaf kalmaktadır.

Çizelge 5.4 : Nazım Hikmet Kültür Merkezi İçin Heterotopik Etki Yaratıcı İç Mimari Unsurlar.

Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	+
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	-
Aydınlatma	-
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	+

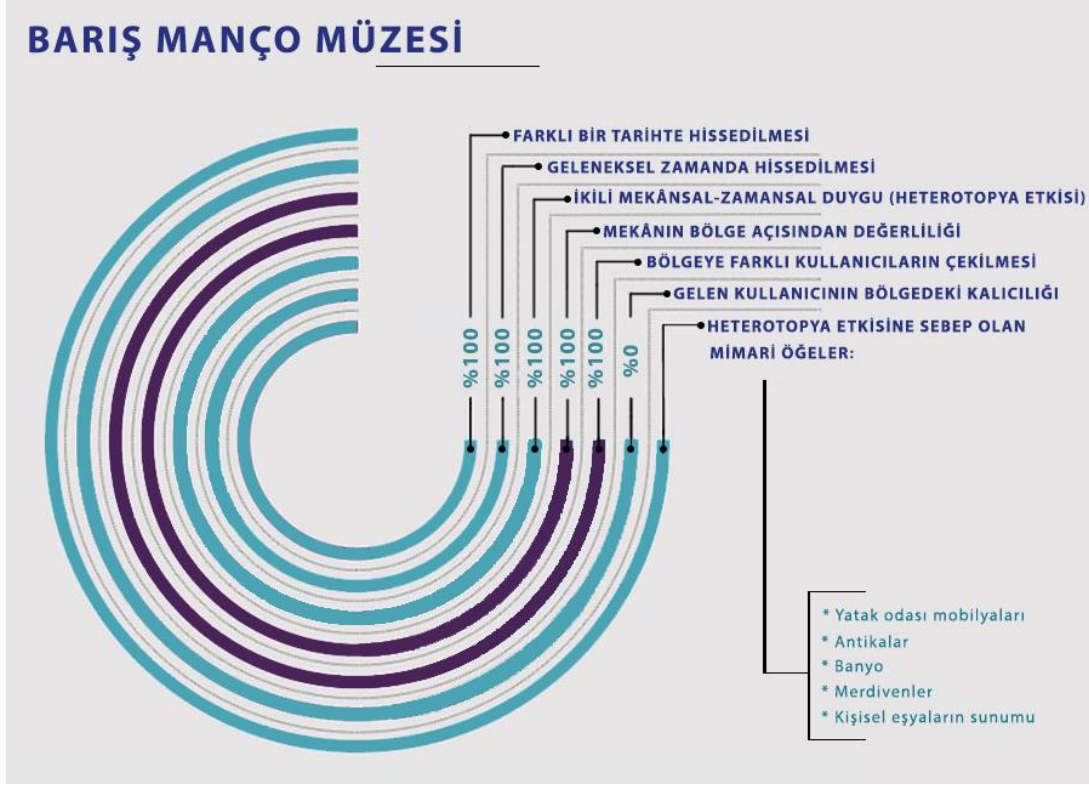
5.2.5 Barış Manço Müzesi

Kadıköy Belediyesi katkılarıyla 2010 yılında açılan ve 4 katlı bir köşk olan Barış Manço Müzesi, sanatçı 1999 yılında hayatını kaybettiğinden sonra korunmuş olan konutunun müzeye dönüştürülmesiyle ziyaretçilerine açılmıştır. Yapı içinde ve bahçelerinde Barış Manço'nun hayatta olduğu zamandan kalan pek çok öge olduğu gibi saklanmaktadır.

Köşk, 1895-1900 yılları arasında Mimar Pappa ya da Pape Kalfa adıyla bilinen kişi tarafından yapılmıştır. İlk sahibi olan Mr. Dawson'dan sonra birkaç kez daha el değiştirmesinin ardından Barış Manço tarafından alınmıştır. Topluma mal olmuş bir sanatçı olan Barış Manço'nun müzesi, dahil olduğu heterotopya ilkeleri açısından örneklem olarak seçilen diğer yapılarla ayrılmaktadır.

Öncelikle yapı heterotopyaların üçüncü ilkesi olan, üst üste binmesi imkânsız mahallerin bir araya gelmesi özelliğini taşımamaktadır. Barış Manço'nun yaşamış olduğu ve hayatını kaybettiği bu konut yapısı, sanatçının anılarını ve yaşama biçimini görmek

isteyen ziyaretçilere aynı mekânda sunulmaktadır. Burada belirleyici olan, yapının ilk işlevinin çarpıcılığı ya da lokasyonda yaşanan büyük değişim değil, sanatçının bu toplum için önemidir. Dolayısıyla sanatçının yaşamış olduğu konutun müzeye dönüştürülmüş olması şaşırtıcı değildir. Ancak yapı bu ilkeye dahil olmasa da heterotopik değer taşımaktadır.

5.41: Barış Manço Müzesi için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

Mekânı deneyimleyen kullanıcı grubuyla yapılan görüşmelerin ilk sorusu, yapı içindeyken Barış Manço'nun yaşadığı bir tarihte hissetmeleri üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı müzeyi gezerken zaman zaman Barış Manço hayatta ve kendileri bu geçmiş tarihteler gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ardından gelen ikinci soru ise yapının yeni işlevi olan müze halini de hissetmeleri üzerinden olmuştur. Görüşmecilerin tamamı bu soruya da olumlu yanıt vererek, müzede oldukları algısını da sık sık hissettiklerini aktarmışlardır. Bu ikili hissin aynı anda olduğunu teyit etmek amaçlı sorulan üçüncü soru; hem geçmişte yani sanatçının hayatta olduğu bir tarihte hem de geleneksel zamanda yani bir müze içinde oldukları üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı bu hisleri aynı anda yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Heterotopyalardan beklenen ikili etki yani ayna etkisi bu yapı için zaman kavramı açısından ortaya çıkmaktadır.

Yapı içinde alının önlemler ve bazı teknolojik ilaveler özneyi geleneksel zamanda hissettirmeye devam ederken, iç mekânda bulunan pek çok öge özneyi geleneksel zamandan koparmaktadır.

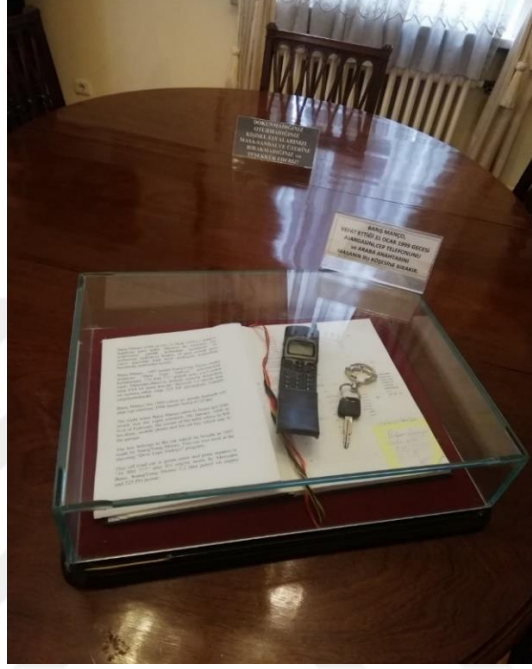
5.42: Barış Manço Müzesi yatak odası.

İlave olarak yapı, mimarı ve yapıldığı tarih itibarıyla de döneminin mimari özelliklerini taşımakta, bu yönüyle de yaşanmışlıkları biriktirme özelliğine sahip olmaktadır. Ancak bu ilave ile birlikte biriktirdiği en önemli yaşanmışlıklar muhakkak Barış Manço'nun ve ailesinin hatıraları olmuştur. Bu özellikleriyle ve kullanıcıya bunu açık bir şekilde aksettirmesiyle yapı heterokroni olarak değerlendirilebilir yani heterotop-yaların dördüncü ilkesinin birinci örneğine karşılık gelmektedir. Mimari özellikleriyle geçmiş dönemlerin zevklerine ve Kadıköy'üne dair bilgiler taşıyan bu yapı iç mekânın da dahil olduğu bir bütünlükle sanatçının zevklerine, hayat akışına dair pek çok bilgi taşımaktadır. Örneklem yapı, geçmişten gelen tüm bu bilgileri geleneksel zamana taşımakta ancak kendisi zamanın tahribatından muaf kalmaktadır. Yeni işleviyle hizmet vermekte, ziyaretçilerine zaman akışında ikilik yaratmaktadır.

Görüşmecilere sorulan bir diğer soru; yapının heterotopya olarak düşünülmesini sağlayan ikili algının oluşmasına sebep olan mimari öğeler olmuştur. Antikalara meraklı olan Barış Manço'nun antika mobilyaları görüşmecilerin çoğunun ilgisini çekmiştir. Aynı zamanda kişisel eşyaları da ziyaretçilerin geleneksel zamandan kopmasına sebep olan öğelerin başında gelmektedir.

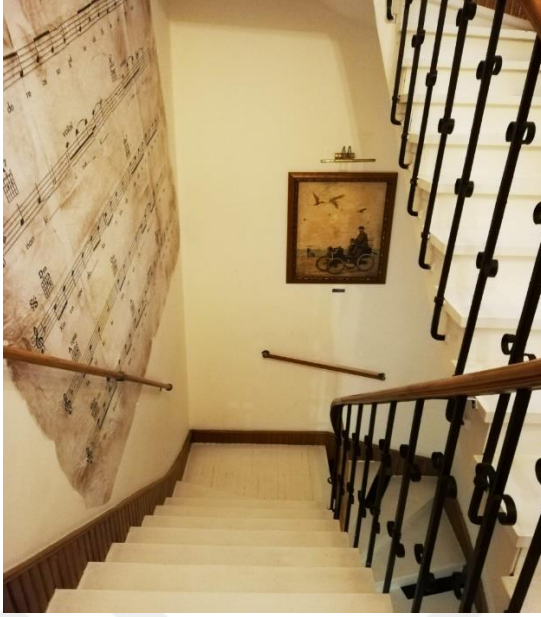
5.43: Barış Manço Müzesi arşiv ve gitar

5.44: Barış Manço'nun son kullandığı eşyalar.

şeklinde mobilya.

Örneğin Barış Manço'nun son kullandığı eşyalar olan cep telefonu, anahtar ve defterin giriş katta bulunan masanın üzerinde duruyor olması, özne açısından çarpıcı olmuş ve geleneksel zamandan kopma sürecinde hızlandırıcı olmuştur. Benzer şekilde kostümleri, takıları, plakları ve ödülleri de ziyaretçilerin zaman algısında belirleyici durumdadır. Kişisel eşyaları dışında bazı iç mimari özellikler de ziyaretçiler üzerinde etki yaratmıştır. Görüşmecilerin neredeyse tamamı merdivenlerden ve siyah banyodan çok etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu mimari öğeler ziyaretçileri geleneksel zamandan koparmakla kalmamış, Barış Manço'nun yaşayışına ve kişiliğine dair bilmedikleri noktaları öğrenmelerine de sebep olmuştur. Bir kez daha Barış Manço'yu tanıdıklarını dolayısıyla bu nedenle kendilerini geçmiş bir tarihte hissettiklerini aktarmışlardır. Düşey sirkülasyonun basamakları ve duvarlarda basılı olan Barış Manço şarkıları sanatçının mesleğini bir kez daha vurgularken, siyah banyo sanatçının zevkini göstermektedir.

5.45: Barış Manço Müzesi düşey sirkülasyon.

5.46: Barış Manço Müzesi siyah banyo.

Yatak odası ve oturma odası mobilyaları, antikalar ve aydınlatmalar da hem Barış Manço'nun hayatta olduğu anları hatırlatmakta hem de sanatçının zevkine dair pek çok mesaj vermektedir. İç Mekân dışında bahçe dekorasyonu, hala kapıda duran kişisel aracı ve arka bahçesi de ziyaretçiler üzerinde etkili olmaktadır.

Yapılandırılmış görüşmeler esnasında sorulan sorulardan bir diğeri; yapının bulunduğu bölgedeki toplumsal bellek ve kültürel miras açısından değeri olmuştur. Görüşmecilerin tamamı yapının varlığını çok önemli bulmuşlar ve geçmişe dair pek çok bilginin taze kalmasını sağladığını aktarmışlardır.

Yaşanmışlıkları depolayan bu heterotopya, Kadıköy yerelinin semantik değerlerine dair çıktı edinmemizi sağlarken aynı zamanda yerel yönetimin stratejileri konusunda da bilgi vermektedir. Barış Manço gibi dünya görüşü, sanat anlayışı, tarzı çok net ve açık olan bir sanatçının hafızalarda taze kalmasına katkı sunmayı sağlayan müzenin, Kadıköy yerel yönetiminin stratejileriyle ve bakış açısıyla mutlaka ilgisi vardır. Aynı şekilde ikamet eden kişilerin sempatisini de kazanan bu müze, Kadıköy halkının hayata ve sanata bakış açısıyla ve demografik yapısıyla ilgili bilgileri de aktarmaktadır. Toplum senkronisi bölge açısından değerlendirilecek olursa, yerel yönetimin bu katkısı ve kararı aynı zamanda toplum senkronisine göre farklı şekillerde işletilen heterotopyalara da karşılık gelmektedir. Yani Barış Manço Müzesi örneklem yapısı, heterotopyaların ikinci ilkesine dahildir.

5.47: Barış Manço Müzesi salon.

Yapının bulunduğu aks, konutların bulunduğu ve çok hareketli olmayan bir sokaktır. Geçmişte de çalışmanın yapıldığı tarihte de aks yapısı değişmemiştir. Mekân dizimi ile yapılan tercih edilebilirlik değerleri sonucu; Kadıköy genelinde olduğu gibi bu aksta da değer artışı görülmektedir. Ancak bu değer artışında ne yapının yeni işlevinin etkisi vardır, ne de yapının yeni işlevi bu değer artışına göre belirlenmiştir. Yapının mevcut konumu tamamen sanatçının hayatını sürdürmeyi seçtiği evin bu aksta olmasından kaynaklıdır. Değer artışı ise ilçenin bütününde yaşanan değer artışından ve ilçe genelinde aks sayısının artmasından kaynaklanmaktadır. Yapının heterotopya olmasında aks değerlerinin katkısı olduğu düşünülmemektedir. Dolayısıyla yanıltıcı olmaması adına tercih edilebilirlik analizlerini çalışmaya eklemek uygun bulunmamıştır.

Yine de çok büyük bir oranda olmasa bile yapının sokağa ziyaretçi çektiği görüşmecilerin tamamı tarafından onaylanmıştır. Görüşmeciler normal şartlarda ziyaret etmeyecekleri bu sokağa müzeyi ziyaret etme amaçlı geldiklerini ifade etmişlerdir.

Müze sayesinde lokasyona gelen ziyaretçilerin ticari olarak ya da ikamet etme manasında bölgede kalıcı olup olmadığına dair soru ise görüşmecilerin tamamı tarafından olumsuz cevaplanmıştır. Görüşmecilerin tamamı yapının ziyaretçi çekmesine rağmen

sokak konjonktüründe bir değişikliğe sebep olmadığını ya da ziyaretçilerin bu sebeple bu aksa yerleşmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 5.5 : Barış Manço Müzesi İçin Heterotopik Etki Yaratan İç Mimari Unsurlar.

Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	+
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	+
Aydınlatma	+
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	+

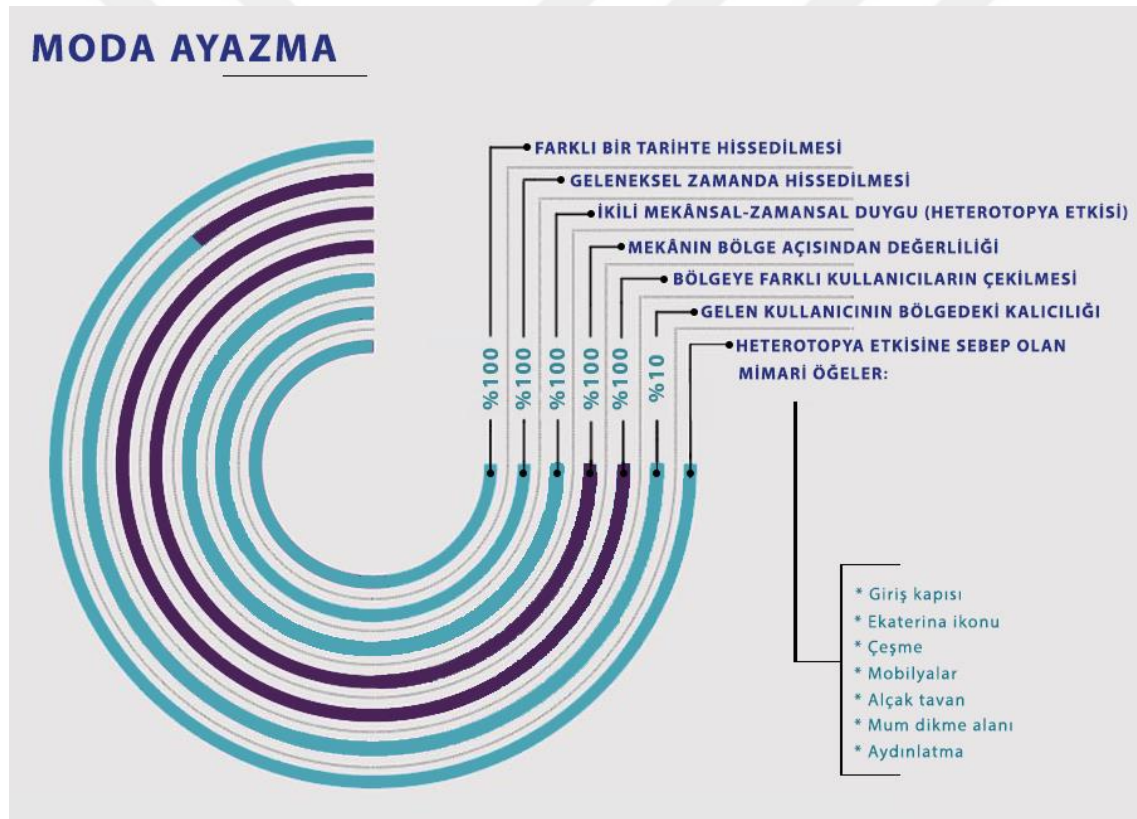
5.2.6 Moda Ayazması

1924 yılında tesadüfen bulunan Aya Ekaterini Şapeli yani Moda Ayazması Rum balıkçılar tarafından fark edilmiştir. Rum-Ortodoks inancı ile kullanılan ayazmaya Aya Ekaterini Kilisesi veya Ayazması denmektedir. 1934 yılında üzerindeki ahşap bina yıkıldıktan sonra, ayazmanın üst kısmı Mösyö Konstantinos Koço Korontos tarafından lokanta olarak işletilmiştir. Ayazmanın girişi Moda sahile inen ve Moda Caddesi'nin son bölümü olan aks üzerinde bulunmaktadır. İşletme girişi de yine aynı aks üzerindedir. Aksın yoğunluğuna rağmen gerek sahile inenler gerek işletme müşterileri ayazmayı fark edememekte ya da tesadüfen denk gelmektedir. Ayazma girişinin belirgin olmaması buna sebep olurken, ayazma ziyaretçileri rahatlıkla ayazmaya ulaşabilmektedir. Dış kapıdan girildikten sonra kısa bir yürüyüş aksı geçilmekte sonrasında ise birkaç basamakla ayazmaya girilebilmektedir.

1950 yılında onarımı yapılan ayazma, hala restoran-meyhane işletmesinin alt katında bulunan dini bir yapı olarak mevcudiyetini korumaktadır. Bu yönüyle ziyaret etmeyenleri bile şaşırtan bu küçük kilise, üst üste binmesi imkânsız mahallerin aynı mahal de olmasa bile aynı mahaller toplamı ya da yapı bütünü içinde hem fiziki hem de

anlamsal olarak üst üste binmesine örnek olmaktadır. Dolayısıyla yapı fiziki varlığı ve mekânsal işlevlerin alakasızlığı ile heterotopyaların üçüncü ilkesine örnek teşkil etmektedir.

Ayazma'ya eğer sabah saatlerinde giderseniz, öğle ve akşam için hazırlıklara başlamış Koço çalışanlarının soyduğu soğanları, patatesleri; ayıkladığı balıkları görerek geçeceksiniz salondan. Sizin gibilere alışmış olsalar da pek muhabbetle bakmayabilecekler yüzünüze, olsun yürümeye devam edin, az sonra ayazmadasınız. Küçük de olsa bir kilisenin hissettirebileceği her şeyi hissettirecek size. Eğer akşam saatlerinde meyhaneye giderseniz, kim bilir, belki de bir miron kokusu gelecek burnunuza; kulağınıza kilise ilahileri çalındığını sanacaksınız, güzel ve davasına inançlı bir kadın silüeti geçecek gözlerinizin önünden, Aya Ekaterini'yi anacaksınız. Eğer bu yazıyı sonuna kadar okuduysanız, bir meyhane ile kiliseyi ve o kiliseye adını vermiş bir azizenin hayatını aynı yazıda buluşturmanın, becerilmesi ne denli zor, hatta imkansız bir çaba olduğunu düşünecek, böylece beni anlayacaksınız. (Armutçu, 2000)

5.48: Moda Ayazma için yapılandırılmış görüşme soruları ve sonuçları.

Yapı yalnızca merak eden ziyaretçiler değil, dini inanışlarının gereğini getirmek isteyen ziyaretçiler tarafından da hala kullanılmaktadır. Çeşitli dini ritüeller ve ayinler ayazmada gerçekleştirilirken üst katında işletme çalıştırılmaya devam etmektedir. Yapılandırılmış görüşmeye katılan kullanıcılar karışık bir kullanıcı grubundan oluşmuştur. Ayazmanın özne üzerindeki heterotopya etkisini ölçmek amacı ile birinci soru

yapı içinde kendilerini farklı bir zaman diliminde hissetmeleri üzerine olmuştur. Görüşmecilerin tamamı ayazma içinde kendilerini farklı bir zaman diliminde ve farklı bir kültür içinde hissettiklerini ifade etmişlerdir. İkinci soru aynı anda geleneksel zamanda da hissediyor olmaları ile ilgilidir. Görüşmecilerin tamamı bu soruya da ‘an’da da hissettiklerini, özellikle kapının dışında olan işlevlerin bilinci ile bunu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Heterotopyalardan beklendiği üzere; iki algının özünde aynı zamanlarda ortaya çıkışını teyit etmek amaçlı, aynı anda iki tarihsel süreçte birden hissettikleri üzerine sorulan soru, görüşmecilerin tamamı tarafından doğrulanmıştır. Yapının iç mekânı görüşmecilerin tümü tarafından çok etkileyici bulunmuştur. Zaten dini bir yapı olarak ayazma, ziyaretçisi üzerinde mistik bir etki yaratmak amacı güdülerek dekore edilmiştir. Bununla birlikte yapı bütününe içinde var olan işlev çeşitliliği de kullanıcıda ayna etkisi yaratmış, standart bir mekânın etkisine kıyasla hızlı bir mekânsal algı çeşitliliği olarak ortaya çıkmıştır.

Ayazma ziyaretçilerine sorulan bir diğer soruda; ikili mekânsal ya da zamansal algının ortaya çıkmasına sebep olan iç mimari öğelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

5.49: Moda Ayazma Ekaterina ikonu.

Görüşmeciler tarafından en büyük etkiyi Ekaterina ikonunun yarattığı aktarılmıştır. Girişin solunda kalan ikon, yapı m²'si göz önüne alındığında büyük bir ölçüdedir. Dolayısıyla kullanıcı üzerinde çarpıcı bir etki yaratmaktadır. İkon sayesinde ayazmaya daha ruhani bir etki katılmakta, ziyaretçilere dini bir yapı içinde oldukları hatırlatılmaktadır. Ziyaretçiler üzerinde ikondan sonra etki yaratan diğer mimari öge, kilise içinde bulunan çeşmedir. Bu çeşme ikonun yanında yer almaktadır. Ayazmanın su kaynağı buradan çıkmıştır. Dolayısıyla çeşme buraya yapılmıştır. Çeşme sayesinde görüşmeciler hem kilise hem de ayazma içinde olduklarını mekânsal öğelerle tekrar algılamaktadır. Çeşmenin yapıldığı tarih ve üzerinde bulunan haç, aynı zamanda ikon ile yan yana bulundukları duvarın düzenlenmesi kullanıcıyı geleneksel zamandan koparmaktadır. Gerek yazılmış olan tarihler gerek mimari öğeler yaşanmışlıkların depolandığı bu mekânı özneye aktarmaktadır. Bu özellikleriyle yapı heterokroni örneğidir.

5.50: Moda Ayazma çeşme.

5.51: Moda Ayazma çeşme üzerinde bulunan yazı.

Tavanın alçaklığı ve aydınlatmalar görüşmeciler tarafından yapının ruhani etkisini destekleyici bulunmuştur. M²'si küçük olduğu gibi tavanı da alçak olan bu yapının içine çok kişinin giremiyor olması ile de özne kendi duygusuyla baş başa bırakılmaktadır. Aydınlatmalar ise yapı işlevini destekleyici olacak şekilde seçilmiştir.

Giriş kapısından girince karşılaşılan mum dikme alanı ve mobilyalar da ziyaretçi üzerinde çarpıcı bir etki yaratmaktadır. Sabit mobilyaların içinde çeşitli dini görseller ve biblolar bulunmaktadır.

Moda Caddesi'nden ayazma dış kapısına giriş yapıldıktan sonra, yürüme yolunun bakımsızlığı nedeniyle bir süre bu ruhani duyguya girmek mümkün olmamaktadır. Ancak görüşmecilerin de açıklamalarına dayanarak; kilise giriş kapısına gelindikten sonra yapının ruhani etkisi oluşmaya başlamaktadır. Görüşmecilerin tamamı benzer iç mimari özellikleri aktarmış, bu öğeler nedeniyle ayna etkisi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak yine görüşmecilerin ortak görüşü olarak; bu küçük kilisenin daha belirgin ve giriş bölümünün daha bakımlı halde olması gerektiği eleştirisi edinilmiştir.

5.52: Moda Ayazma mum dikme alanı.

5.53: Moda Ayazma mobilyaları.

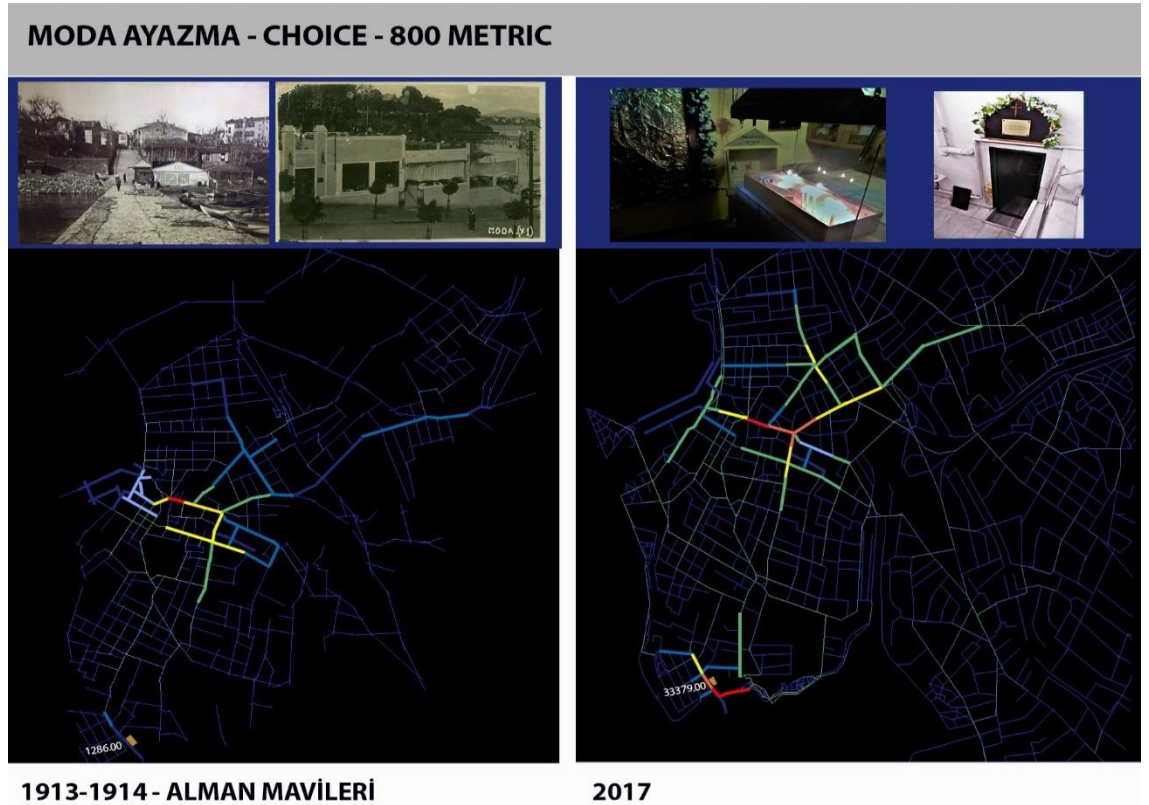

5.54: Moda Ayazma giriş bölümü.

Örnekleme yapı heterokroni olarak, heterotopyaların dördüncü ilkesinin birinci türüne dahildir. Yaşanmışlıkları depolarken ve özneye aktarırken, fiziki yapısıyla zamanın tahribatından muaf kalmaktadır. Belli bir dönemin bilgisini, zevkini ve demografik özelliklerini geleneksel zamana aktarırken, kendini muhafaza ederek geleneksel zamanda hissettirmeye devam etmektedir.

Bu yapı aynı zamanda heterotopyaların ikinci ilkesine de dahildir. Üzerinde bulunduğu aks, gün geçtikçe değerlenen bir akstır. Özellikle 2000’li yıllarda yapılan ‘Tarihi Çarşayı Canlandırma Çalışmaları’ bu lokasyonu da yoğun bir şekilde etkilemiştir. Zaten her zaman değerli bir lokasyon olan Moda mevki, giderek kafe-restoranların arttığı ve üzerindeki ilginin kaybolmadığı bir mevkidir. Kadıköy İlçesi üzerinden demografik yapı dikkate alınarak, toplum senkronizasyonu ve yerel yönetim stratejileri incelenecek olursa; üst üste binmesi mümkün görünmeyen bu iki işlevi aynı mahalde görmek anlamlı bir yere oturmaktadır. Aksın değeri göz önüne alındığında; burada bir restoran-meyhane bulunması ticari olarak mantıklı görünmektedir. Ancak yine Kadıköy İlçesi tarihi ve güncel demografik yapısı incelendiğinde; bu dini yapının burada bulunması ve korunması da aynı derecede olağan görünmektedir. Dolayısıyla üst üste binmesi imkânsız bu mahallerin toplum senkronizasyonu dikkate alındığında bir arada olması açıklanabilir durmaktadır.

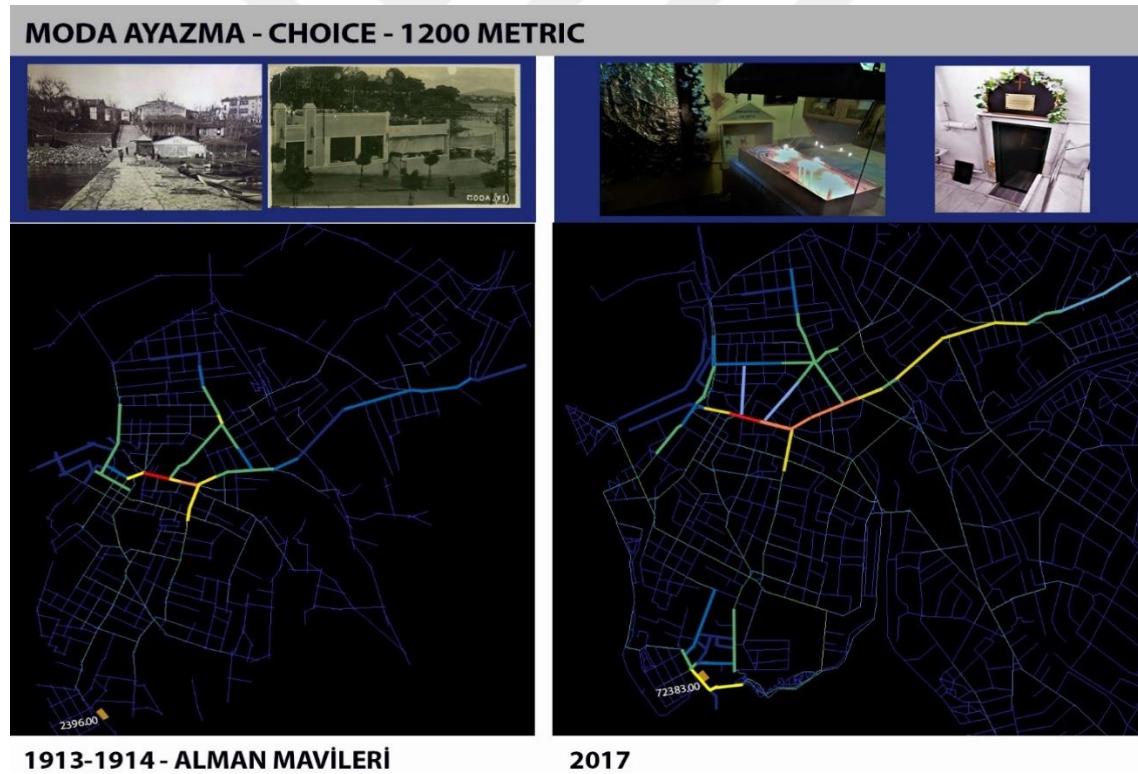
Aks değerini sayısal veriler ile analiz etmek için, diğer örneklem yapılarında olduğu gibi DepthMapX yazılımı yardımıyla tercih edilirlilik analizleri hazırlanmıştır. 1913-1914 Alman Mavileri haritaları ile 2017 Kadıköy İlçe haritası karşılaştırılarak, 800 m, 1200 m ve 2000 m mesafelerinde ölçümler yapılmıştır.

5.55: Moda Ayazma için 800 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

Moda Ayazma'nın giriş kapısının bulunduğu aks üzerinden yapılan ölçümlerde ortaya çıkan büyük artışın en önemli sebeplerinden biri; Moda sahili yürüme ve bisiklet yollarıdır. 1913-1914 haritalarında görünmeyen bu yürüyüş ve bisiklet yolları, 2017 haritalarında ayazma önündeki aks ile bağlantı kurmaktadır. Sahile inen kişiler çoğunlukla Moda Caddesi'nin son kırılımı olan bu aksı kullanarak sahile inmektedir.

1913-1914 haritalarında yapılan 800 m mesafesindeki ölçümde aks lacivert renkte ve 1286.00 tercih edirlilik değerinde iken; 2017 haritalarında turuncu renkte olup kırmızı bir aksa yani sahil yoluna bağlanmaktadır. 2017 haritalarında aksın sayısal değeri 33379.00 tercih edirlilik değerine yükselmiştir. Özellikle 800 m'lik mesafe haritasında sayısal değer diğer mesafelere kıyasla düşük kalsa da rengin en sıcak olduğu harita bu mesafedir. Kullanıcılar bu akstan sadece sahil yoluna değil aynı zamanda çeşitli işletmelere ve Moda İskelesi'ne de ulaşabilmektedir. Dolayısıyla aksın tercih edirliliği yüksektir.

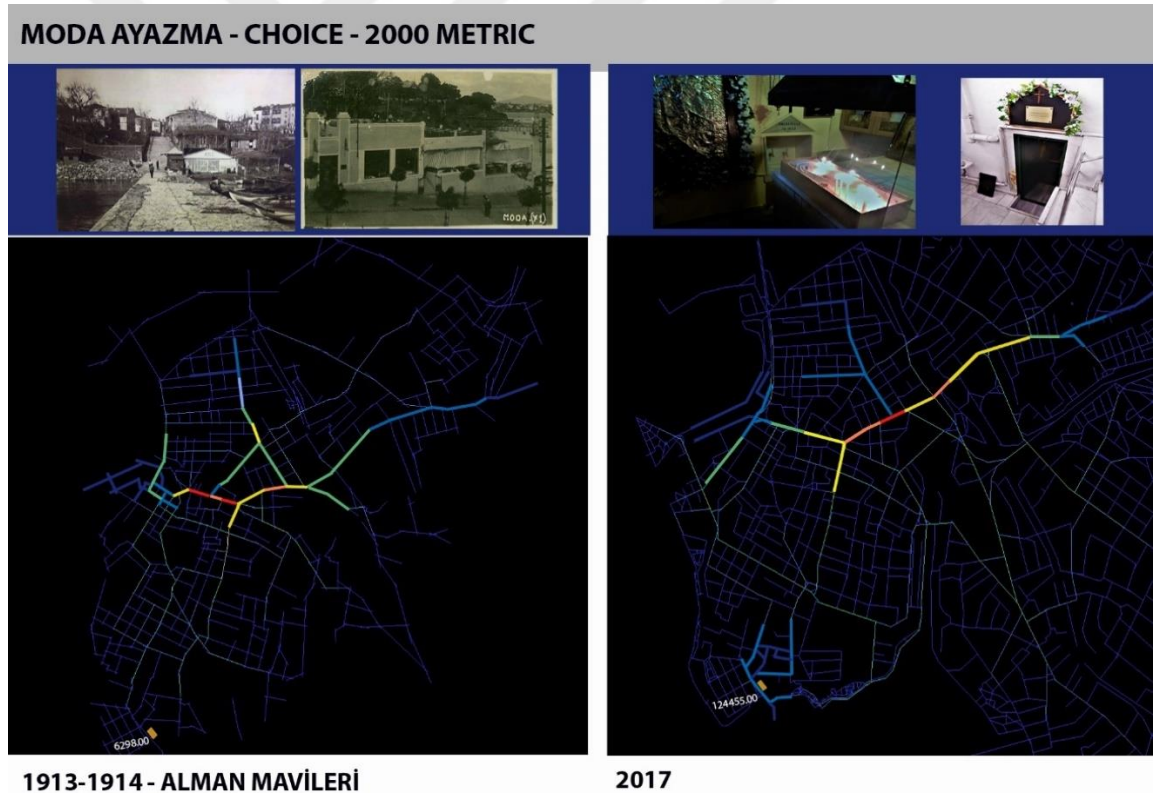
5.56: Moda Ayazma için 1200 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

1200 m mesafede 1913-1914 haritaları incelendiğinde; Moda Caddesi'nin son kırılımı olan aksın 2396.00 değerinde ve lacivert renkte olduğu yani düşük bir tercih edirliliğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak 2017 haritasına dönüldüğünde; 72383.00 değerine yükseldiği, renginin ise lacivertten maviye dönerek tercih edirliliğinin arttığı tespit

edilmiştir. Ancak 800 m mesafe ile kıyaslandığında daha yüksek bir sayısal değer olsa da renk açısından 800 m’de tespit edilen kadar büyük bir değişim görülmemektedir.

Ölçüm için belirlenen mesafe büyüdükçe tercih edilirliliğin artıyor olması normaldir. Önemli olan artışlardaki makas açıklığıdır. Bu aynı şekilde renkler üzerinden de değerlendirilebilir. Bu aks özellikle yürüme yollarına bağlanan bir aks olduğu için 800 m’de kırmızıya renge dönmüştür. Ancak gerek 800 m’de gerek 1200 m’de aksın değer kazandığı görünmektedir.

Benzer şekilde iki farklı tarihe ait Kadıköy haritalarında, 2000 m mesafe analizleri incelendiğinde; 1913-1914 Alman Mavileri haritalarında belirlenen aksın lacivert renkte ve 6298.00 değerinde olduğu analiz edilmiştir. Mesafenin büyümesi ile birlikte artan sayısal değer rengin değişmesini sağlamamış ve bu tarihe ait haritalarda tercih edilme oranının düşük olduğunu göstermiştir.

5.57: Moda Ayazma için 2000 m uzaklıkta yol seçim grafiği.

2017 haritasında ise bu aks değeri 124455.00 değerine yükselmiş rengi ise maviye dönmüştür. Renk göstergesi açısından, tercih edilirliliğinin yüksek olduğunu ifade edecek bir renge dönüşmemesi bu aksın araçlar için uygun olmamasındandır. Ancak

sayısal değerin yükselmesi, bu aksın bağlandığı sahil yolunun uzunluğu ve ardından Yoğurtçu parkı üzerinden kuvvetli akslara ulaşılabilir olmasının etkisi iledir.

Artış gösteren tercih edilebilirlik değerleri, yapının bulunduğu mevkinin değerlendirilmesinin de ispatıdır. Dolayısıyla bu mevki hakkında çeşitli stratejiler gelişmesi ve bu stratejiler doğrultusunda işletmelerin çoğalması olağandır. Ancak görüşmecilere sorulan dördüncü soruda olduğu ve tamamından onay alındığı gibi ayazmanın varlığı toplumsal bellek ve kültürel miras açısından önemli bir yerde durmaktadır. Haliyle bu iki işlevli mahal bir heterotopya olarak varlığını sürdürmektedir.

Kadıköy'e katkısını ölçmek amacıyla sorulan diğer soru; yapının mevkide ikamet etmeyen ziyaretçileri mevkie çekmesi üzerine olmuştur. Görüşmeye katılanların tamamı, yapının bölgeye yabancı ziyaretçi çektiğini ve bu anlamda da katkı sunduğunu ifade etmişlerdir. Son soruda ise; yapı ziyaretçisi olarak ilçe dışından gelen ziyaretçilerin bölgede ticari ya da ikamet etme anlamlarıyla kalıcı olması üzerinedir. Bu soruya görüşmecilerin yalnızca %10'u olumlu yanıt vermiştir. %90 görüşmeci, ticari ya da yerleşim olarak yapının etkisiyle ziyaretçilerin kalıcı olmayacağı yönünde fikir beyan etmiştir.

Dâhil olduğu 2., 3. ve 4. ilkeler bakımından heterotopya olarak değerlendirilen bu yapının, tarihi süreç incelendiğinde eski-yeni enerjisinin özne üzerinde vuku bulmasını sağlayan bir mekân olduğu görülmektedir.

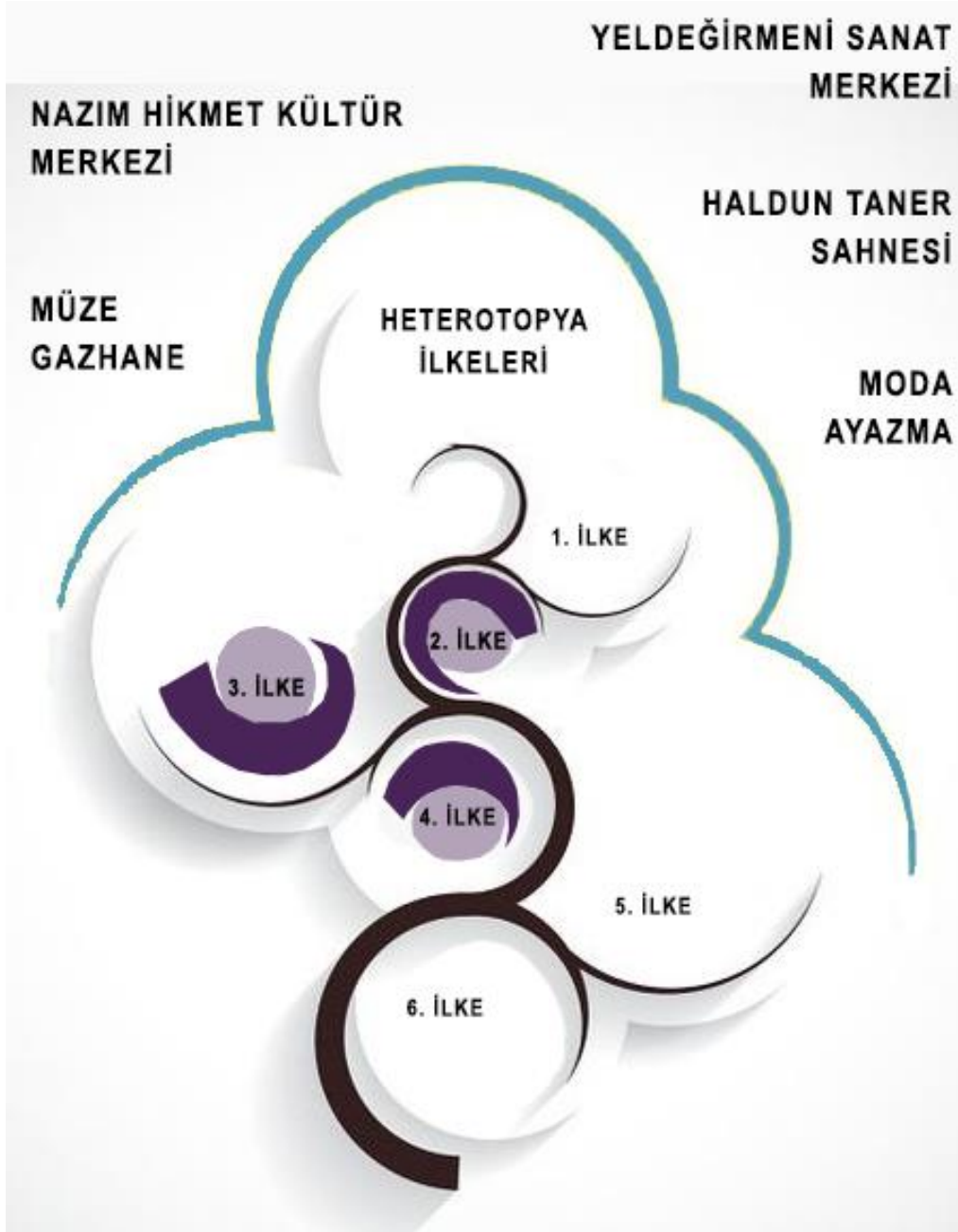
Çizelge 5.6 : Moda Ayazması İçin Heterotopik Etki Yaratın İç Mimari Unsurlar.

Mimari Öğeler	Heterotopik Etki
Malzemeler	+
Tavan Yükseklikleri	+
Doğramalar	-
Mimari Semboller	+
Sabit ve Hareketli Mobilyalar	+
Aydınlatma	+
Plan Organizasyonu	+
Düşey Sirkülasyon Elemanları	-

5.3 Bölüm Sonuçları

Bölüm içinde açıklanan bulgular değerlendirildiğinde, örneklem yapıların beş tanesinin ikinci, üçüncü ve dördüncü ilkenin birinci türü kapsamında değerlendirilebileceği görülmüştür. Michel Foucault'nun 1984 yılında yayınlanan 'Öteki Mekânlara Dair (Başka Mekânlara Dair)' isimli makalesinde açıklanan ikinci ilke; yapılış anında kati bir işleve sahip olan heterotopyaların, toplum senkronisinde yaşanan değişikliklerle birlikte farklı şekillerde işletilebileceği yönündedir. Müze Gazhane, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi, Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası, Nazım Hikmet Kültür Merkezi ve Moda Ayazma yapıları işlevsel olarak keskin değişikliklere uğramış yapılardır. Bu işlev değişikliklerinin toplum senkronunda yaşanan değişiklikler yönünde olduğu bulgular sonucu tespit edilmiştir. Dolayısıyla örneklem olarak belirlenen bu beş yapı ikinci ilkede ortaklaşmaktadır. İkinci ilkede ortaklaşan bu yapılar, inşa edildikleri çağa ve yeni işlevi ile kullanıldıkları geleneksel zamana dair semantik bilgiler vermekte, özneye iki zaman dilimine dair bilgileri hissettirmektedir.

İdeolojisinde daha az itici olan mimari, [bir binanın figüratif içeriğinin] yerini alan, modası geçmiş mimari çağlardan alınan öğelerin parçalarının eklektik bir yeniden inşasını ikame eden ve biçimleriyle diğer ulusların ideolojisini ve politik çeşitlerin bize garip gelen ve yabancı olan sosyal kurumlarını ifade eden mimaridir. (Tafari, 1990)

5.58: İkinci, üçüncü ve dördüncü ilkeye dâhil olan yapılar.

‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli yayında üçüncü ilkede; tek bir fiziki mekân üzerinde denk gelmesi imkânsız olan mekânların bir araya gelmesinin oluşturduğu heterotopyalar açıklanmıştır. Bu heterotopyalar eş zamanlı olarak mekânda ikilik yaratılmasına sebep olabilirken (tiyatrolar v.b.), bu çalışma kapsamında farklı zaman dilimlerinde yapının işlevindeki keskin değişiklik ile de olabileceği düşünülmüştür. Eski işlevine dair korunan mimari ibareler ile tek bir fiziki mekânda üst üste binmesi imkânsız mekânlar aynı anda algılanabilmektedir. Müze Gazhane, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi, Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası, Nazım

Hikmet Kültür Merkezi ve Moda Ayazma yapıları ilk ve son işlevleri ile aynı zamanda korunmakta olan mimari öğeleri ile nc ilkede ortaklaşmaktadır.

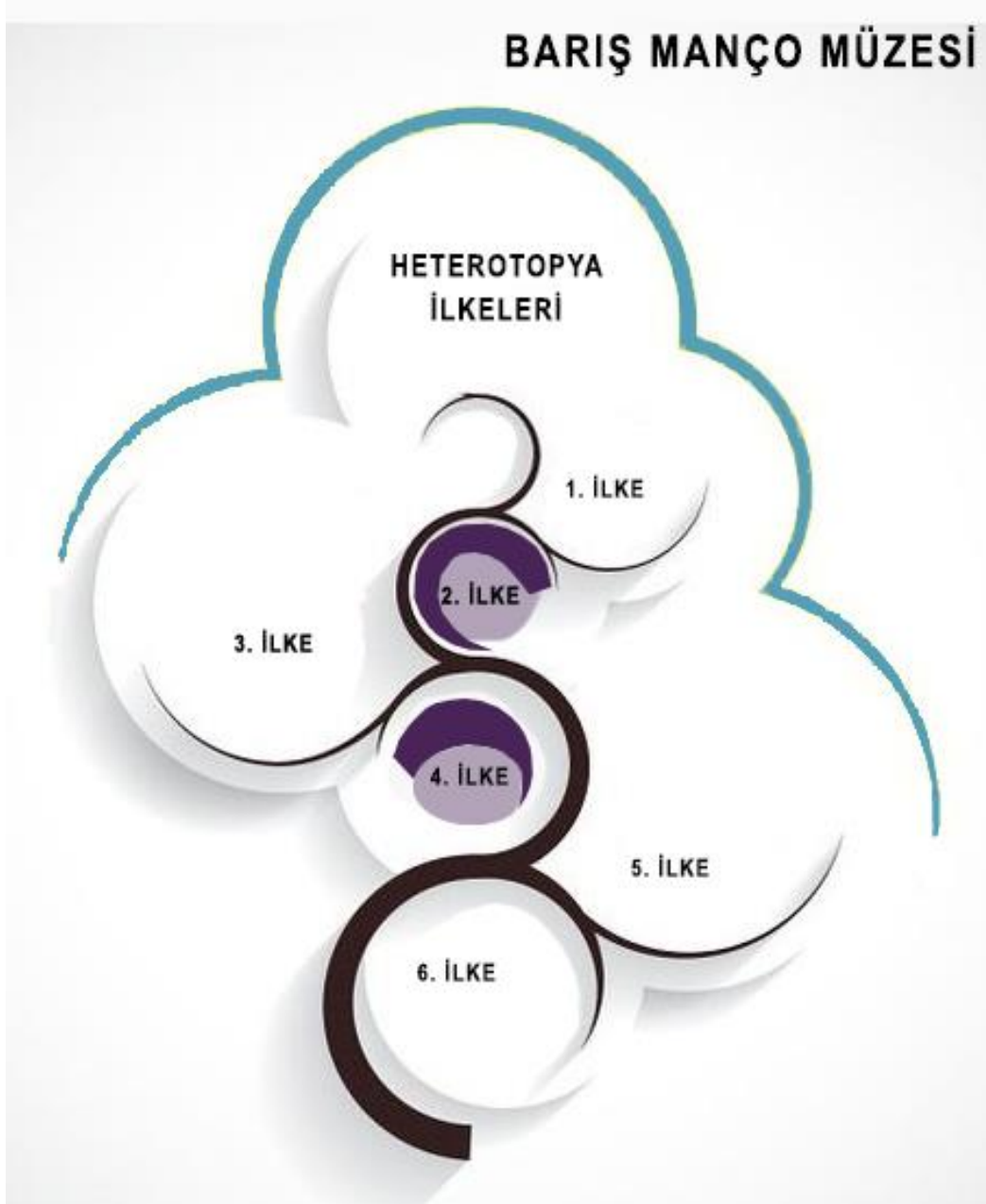
‘teki Mekânlara Dair’ isimli yayında aktarılan dördüncü ilkenin birinci türünde; heterokronilerden bahsedilmektedir. Heterokroniler aynı zamanda bölgenin nirengi noktalarıdır. Kültürel izleri, toplumsal zevkleri, bilgileri ve alışkanlıkları depolamaktadırlar.

Metonimik olarak arşiv, sınırsız bir zaman ve bilgi birikimine yer veren yapıydı. Daha az önemli olmayan bu arşivlerin, insanların bulunduğu ve arşivlenen nesneleri inceledikleri fiziksel yerler olduğu anlamına gelir. Bu bakımdan arşivler özel mekânlardır; belirli olan sosyal ve teorik işlevleri nedeniyle mekânlardan ayrılır. Tamamen geçmiş e adanan, daha büyük bir toplumsal kronotop içindeki farklı zaman yapılarının cepleridir, farklı vektörler boyunca örgütlenirler ve bu karşıtlıktan dolayı Foucault’nun heterotopyalar dediği şeye denk gelirler. (Eliassen, 2009)

Foucault dördüncü ilkenin birinci türü için müze ve kütüphaneleri örnek vermiştir. Ancak yalnızca mekânın içinde yapılan arşivleme değil, bir sanat eseri olarak mimari yapıların fiziki olarak taşıdığı göstergeler de kültürel izleri ve toplumsal zevkleri taşımaktadır. Müze Gazhane, Yeldeğirmeni Sanat Merkezi, Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası, Nazım Hikmet Kültür Merkezi ve Moda Ayazma yapıları mimari özellikleri ile dördüncü ilkenin birinci türünde ortaklaşmaktadır.

Yukarıdaki tabloya dahil olmayan Barış Manço Müzesi de dördüncü ilkenin birinci türü ve ikinci ilkede diğer beş örneklem yapıyla ortaklaşmaktadır. Ancak nc ilkeye dahil değildir.

Barış Manço Müzesi, hem köşkün sahip olduğu mimari öğeler ile bir döneme ayna tutmakta hem de iç mimari öğeleri, mobilyaları, dekorasyonu ve içerisinde arşivlediği bilgilerle Barış Manço’nun hayatını bizlere açmaktadır. Sanatçının zevklerini aktarırken, bir dönemin zevklerine ve bilgilerine de ışık tutmaktadır. Heterokronilerin sahip olduğu bu özelliklere sahip olan Barış Manço Müzesi yapısı, tüm bu kültürel izleri ve toplumsal zevkleri geleneksel zamana taşırken, mimari yapı olarak zamanın tahribatından muaf kalmaktadır.

5.59: Barış Manço Müzesi'nin dâhil olduğu ilkeler.

Kadıköy Belediyesi, Kadıköy'ün yükselen tercih edilirlilik değerleri ve sanata, kültüre değer veren bir yönetim modeli ile Barış Manço'nun evinin müzeye dönüştürülmesine katkı sunmuştur. Belediye'nin belirlediği stratejiler doğrultusunda toplum senkronuna uyum sağlayan bu dönüşüm yaşanmıştır. Dolayısıyla yapı ikinci ilke ile diğer beş örneklem yapı ile ortaklaşmaktadır.

Ancak müzenin üçüncü ilkeye dahil olmadığı düşünülmektedir. Yapı, Barış Manço'nun evi olduğu için günümüzde sanatçının anılarının ve yaşam biçiminin sergilendiği bir müze olarak hizmet vermektedir. Dolayısıyla üst üste gelmesi

imkânsız mekânlar kapsamında değerlendirilmemektedir. Aksine Barış Manço'nun hayatının en iyi aktarılacağı mekân olması nedeniyle, hem sanatçının yaşadığı konut yapısı olarak hem de sanatçıyı anlatan bir müze olarak üst üste denk gelmesi olağan bir yapı söz konusudur. Bulgular sonucu altı örneklem yapının da ikinci ve dördüncü ilkenin birinci türünde ortaklaştığı görülmektedir. Fakat Barış Manço Müzesi üçüncü ilkeye kapsamında değerlendirilmediği için kalan beş örneklem yapı üçüncü madde altında buluşmaktadır.

Yapılan tespitler ışığında heterotopik olarak değerlendirilen yapıların, olumlu yönlerini keşfetmek ve yapılar özelinde bu yönleri beslemek; yeni tasarlanacak yapılarda ise heterotopik özellikleri parlatarak çeşitli teorisyenlerin pozitif bulduğu açılardan bilinçli bir şekilde mekânı tasarlamak mümkün olacaktır.

Stavrides (2010), heterotopyanın kavramsal ve operasyonel temeline özgün bir katkı önerir. Heterotopyanın özgürleştirici gücünün eşiklerin biçimlendirici potansiyelinde, şehrin farklı bölümlerinden gelen insanların karşılaşacağı ve yeni kolektif alışkanlıklar geliştirme yolunda ötekinin farkındalığını uyandıracığı müzakere, müphemlik ve melezlik alanlarında yattığını savunuyor. Mimari tartışmalardan elde edilen ipuçları, Foucault'nun teorik olarak ima ettiği gibi yan yana gelme, farklı bileşenlerin birleşimi, süreksizlikler ve melezleşme gibi terimler aracılığıyla heterotopyanın mekânsal söz varlığını zenginleştirir. (Çalışkan ve diğ, 2019' da atıfta bulunulduğu gibi)

Teorinin farkındalık ile pratiğe dökülebileceği bu yan yana gelme, müzakere ve farklı bileşenlerin birleşimi mekânı zenginleştirecek, toplumsal bellek ve kültürel miras açısından faydalı tasarımların ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın sonuç bölümünde; son işlevleri ile incelenen örneklem yapıların heterotopya kavramı üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Foucault'nun 'Öteki Mekânlara Dair' isimli yayınında aktarmış olduğu kavramsal tanımlar ve ilkeler esas alınarak hazırlanan bu çalışmada, heterotopya kavramı güncel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş, kültürel ayak izleri, toplumsal bellek ve işlevi değiştirilen yapılar çerçevesinde ele alınmıştır. Ütopya ve distopyalardan ayrılarak tamamen gerçek olma özelliğini taşıyan ve yayın adında da aktarıldığı üzere 'öteki mekânlar' olarak farklı bir başlık oluşturan heterotopyalar; plansız, ayrık ve şaşırtıcı etkiye sahip olan mekânlardır. Foucault'nun heterotopyaları açıkladığı altı ilke çeşitli örnek yapılar içermekle birlikte, örneklerin çeşitlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Foucault'nun çalışma prensiplerinden olan şüphecilik ve olumsuzluk parametreleri ışığında; düşünürün verdiği farklı örnekler irdelenmiş ve fakat tanımlar daha öncül alınarak yeni bir örneklem üzerinde durulmuştur.

Heterotopyaların zaman kavramı ile olan ilişkisi ve bu etkinin mekânda ortaya çıkarak kullanıcıya yansımaları irdelenmiş; yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların heterotopya şeklinde işletilmesi araştırmaya konu seçilmiştir. Bununla birlikte; heterotopyaların oluşmasını sağlayan iç mimari öğeleri tespit ederek, özneye yarattığı etki araştırılmıştır. Yeniden işlevlendirilen yapılar üzerinden açılan bu başlık, iç mimari öğeler ile ölçülerek heterotopik yapılara farklı bir bakış açısı sunulmak istenmiştir.

Foucault yöntemlerinin ve tanımlarının kent üzerinden ve yapılar üzerinden değerlendirmeleri, düşünürün bu yöndeki araştırmalarının çokluğu nedeniyle sık karşılaşılan bir çalışma alanı olmasına rağmen; iç mekân ölçeğinde Foucault tanımlarına daha seyrek rastlanmaktadır. Heterotopyalar iç mekânı değerlendirmek açısından uygun bir kavram olarak görülmüştür. Heterotopyaların mekân içinde özne üzerinde yarattığı etki, dış faktörlerden bağımsız ve tamamıyla iç mimari öğelerin katkısı ile oluşmaktadır. Güncel halinde mekânı kullanan özne, mekân içerisinde ortaya çıkan enerjiyi salt iç mimari öğeler, semboller ve/veya imgeler üzerinden algılamaktadır. Fakat yapının heterotopya olmasını sağlayan tek unsur mutlaka iç mimari öğeler değildir.

Buradan hareketle, Kadıköy İlçesi'nde bulunan ve yeniden işlevlendirilmiş olan altı yapı örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem yapıların kullanıcısı olan tesadüfi bir görüşmeci grubu ile yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak mekânlara dair bulgular edinilmiştir. Alınan cevaplar büyük oranda ortaklaşmıştır. Görüşmecilerin mekân konusunda uzmanlaştıkları bir meslek grubuna dahil olmamalarına özen gösterilmiş, bu şekilde mimari öğelere mesleki uzmanlık seviyesinde hakim olmayan özne üzerinde, heterotopyaların yansması araştırılmıştır. Örneklem yapıların güncel işlevleriyle iç mekânı tecrübe etmiş kullanıcılar, yapının heterotopik değerlerine dair çıkarım yapılmasına katkı sunmuşlardır. Ancak yapının heterotopya haline gelmesinde, heterotopyaların zaman ile olan ilişkisi yadsınamayacağı için tarihsel sürecin etkisi büyüktür. Tarihsel süreç; yapı işlevindeki değişiklikleri, yapının bulunduğu lokasyondaki çeşitliliği (kültürel ya da ekonomik) ve yerele ait yönetim stratejilerini içermektedir. Dolayısıyla Kadıköy bölgesine ve örneklem yapılara dair genel ve belgesel tarama yöntemlerine destekleyici olarak; mekân dizimi yönetimi kullanılmıştır. Bu yöntemle yapıların bulunduğu aksların tercih edilirlilik, bağlantısallık ve bütünleşme değerlerine dair çeşitli ölçümler yapılmıştır. Hem Kadıköy merkezinin hem de yapıların değerini etkileyen ve yönetim stratejileri üzerinde etkisi olan bu ölçümler ile çalışma desteklenmiştir. Yönetim şekillerinde olan değişikliklerin mekânlara yansması, aynı şekilde sosyolojik dokuda olan değişikliklerin mekânlara yansması gibi öncelikli sebepler araştırılmış, edinilen bulgular hermenötik yöntem ile değerlendirilmiştir.

Sosyal, kültürel veya ekonomik sebeplerle yeniden işlevlendirilen mekânlar belirlenirken, Kadıköy İlçesi gibi çok kültürlü bir geçmişe sahip olan bir ilçenin kültürel mirasına ve toplumsal belleğine katkı sunabilecek yapılardan bazılarının seçilmesine önem verilmiştir. Heterotopyalarda aranan belirli özellikleri taşıyan yapılar araştırılmış, seçilen altı örneklem yapı üzerinde karar verilmiştir. Araştırma için belirlenen örneklem yapılarda büyük oranda mimari ve tarihi özellikleri yansıtan sembol ve imgelerin korunduğu, restorasyon ve yeniden işlevlendirme prensiplerinin dikkate alındığı görülmüştür. Aynı zamanda yapıların hem eski hem yeni işlevleri gereği özne üzerinde kuvvetli bir etki yaratacak mekânsal özelliklere sahip olduğu incelenmiştir. Bu özellikleriyle; aynı mekânda farklı anlamları özneye hissettirebilmiş, 'öteki' arayışına örnek olabilecek nitelikte yapılar belirlenmiştir.

Heterotopyaları yalnızca karşı kültür veya ‘marjinalite’ üzerinden değerlendirmenin, heterotopyaların heterokroniler olarak birer nirengi noktası, birer yapı taşı olduğunu göz ardı etmek olduğu gözlemlenmiştir. Halbuki heterotopyalar, zamanı biriktiren ve belli dönemlerin izlerini, zevklerini, bilgilerini taşıyan ve aynı zamanda ‘an’dan da kopmayan nirengi noktaları özelliğine de sahiptirler. Bu yönleriyle hem geçmişin bilgilerini hem günün bilgilerini birlikte taşımakta, yalnızca tarihi özellikleri ile korunan bir anıt ya da tamamen bugüne ait modern bir yapı olma niteliklerinden daha fazlası olmaktadır. Heterotopyalar aslında tam da bu arada kalmışlıkları nedeniyle ‘öteki’ özelliğini taşımakta ve bunu özneye de yansıtmaktadırlar. Eski ve yeninin enerjisi heterotopyaların kararsızlıklarından, yapıya yüklenen değişkenliklerin homojen bir şekilde birleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Tüm bu sebeplerle ve bulgular incelendikten sonra edinilen bilgilerle, hipotez konusu olan; yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların heterotopya olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. Ancak burada bazı noktalara değinmek gereklidir. Foucault ‘Öteki Mekânlara Dair’ isimli yayınında altı ilkedden bahsetmiş ve hepsini ayrı ayrı örneklendirmiştir. Vermiş olduğu örnekler bütün bir yapı türünü kapsamakta ve tek bir ilkeyi açıklamaktadır. Örnek tipinin çoğaltılmasına sebep olabilecek bu çalışmanın bulguları sonucunda, yeniden işlevlendirilmiş her tür yapının heterotopya etkisi yaratmayacağı ve fakat bazı yeniden işlevlendirilen yapıların birkaç ilkeye birden dahil olabilecek kuvvette heterotopyalar olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle aynı zamanda bir heterotopyanın, tek bir ilkenin özelliklerini taşımak zorunda olmadığı, birkaç ilkeyi kapsayarak ötekinin mekânı olabileceği sonucuna da varılmıştır.

Bu çerçevede Müze Gazhane yapısının yeni işlevi, eski işlevi ve bulunduğu aks üzerine yapılan araştırmalardan edinilen bulgular sonucu; ikinci ilkeye dahil olan ve toplum senkronizasyonuna göre işlevi değiştirilen bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda eski bir endüstri mirası olan yapı, günümüzde iklim müzesi ve kültür merkezi olarak işlevlendirilmekte, kamu yararına kullanılmaktadır. Anlamsal olarak yan yana yerleştirilmesi zor olan bu eski ve yeni işlevlerin aynı mekânda bulunması, yapının üçüncü ilkeye de dahil olmasına sebep olmaktadır. Bu özellikleri de içererek; Müze Gazhane aynı zamanda heterokroni olarak değerlendirilebilecek bir yapıdır. Geçmiş yaşanmışlıkları depolayan, yapıldığı döneme dair bilgileri ve ihtiyaçları taşıyan bu yapı zamanın tahribatından muaf kalarak kullanıcıya ayna etkisi yaratmaktadır.

Mevcut mekân haricinde öteki mekânı algılatmakta, ayna etkisiyle ortaya çıktığı görülen ‘öteki ben’in vuku bulmasına sebep olmaktadır.

Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapısının yeni işlevi, eski işlevi ve bulunduğu aks araştırıldığında edinilen bulgular; yapının ikinci ilkeye dahil olduğu ve toplumda yaşanan kültürel ve ideolojik değişimler sonucu toplum senkronizasyonuna göre işlevinin değiştirildiğini göstermektedir. İlk işlevi gereği kilise olan bu yapı, günümüzde sanat merkezi olarak işlevlendirilmekte ve kamu yararına kullanılmaktadır. Anlamsal olarak yan yana yerleştirilmesi zor olan eski ve yeni işlevlerin aynı fiziki mekânda sunulması, yapının üçüncü ilkeye de dahil olduğunu göstermektedir. Yeldeğirmeni Sanat Merkezi yapısı aynı zamanda heterokroni olarak değerlendirilebilecek; dördüncü ilkenin birinci türüne örnek olarak gösterilebilecek bir yapıdır. Yapı iç mimari özellikleri ve yapı bütünündeki sembollerle geçmiş yaşanmışlıkları depolamakta, yapıldığı döneme dair hem kültürel hem demografik bilgileri taşımaktadır. Geleneksel zamandaki işlevi ile de zamanın tahribatından muaf kalarak kullanıcıda ayna etkisi yaratmaktadır. Mekânın mevcut işlevi dışında ilk işlevini de algılatmakta, bu kararsız haliyle öteki mekânın deneyimlenmesine sebep olmaktadır.

Araştırmanın yapılmasına yakın bir tarihe kadar Haldun Taner Sahnesi ve İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası olarak kullanılan ve inşa edildiği tarihte hal binası olarak düşünülen yapı, araştırma yapıldığı tarihte restorasyondadır. İstanbul Üniversitesi Konservatuvar binası ise farklı bir lokasyona taşınmıştır. Restorasyon tamamlandıktan sonra ortaya çıkacak etkiler tam olarak bilinmemekle birlikte, restorasyondan önceki son işlevi üzerinden araştırma yürütülmüş, bulgular bu doğrultuda edinilmiştir. Yapının yeni işlevi, eski işlevi ve bulunduğu aks üzerine yapılan araştırmalar sonucu edinilen bulgular; yapının ikinci ilkeye dahil olduğunu ve toplum senkronizasyonuna göre işlevinin değiştirildiğini göstermektedir. Eski bir hal binası olarak inşa edilen yapı, restorasyon başlangıcından önce tiyatro sahnesi ve konservatuvar binası olarak kullanılmaktaydı. Bu örnekleme de anlamsal olarak yan yana yerleştirilmesi zor olan eski ve yeni işlevlerin aynı fiziki mekânda ortaya çıktığı görülmektedir. Bu özelliği ile yapının üçüncü ilkeye de dahil olduğu görülmektedir. Aynı zamanda heterokroni olarak değerlendirilebilecek bu yapı; geçmiş yaşanmışlıkları depolayan, yapıldığı döneme dair bilgileri ve ihtiyaçları taşıyan bir yapı olarak dördüncü ilkeyi de içermektedir. Mekânın ilk işlevi kullanıcı üzerinde çok hissedilmese de; tarihi bir yapı olma özelliğiyle modern bir üniversite yapısı ya da tiyatro

sahnesi olma özelliklerinde olmadığı için görüşmecilere mevcut mekân haricinde öteki mekânı algılatarak, ayna etkisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Nazım Hikmet Kültür Merkezi yapısı hakkında mekân dizimi yöntemi ve yapılandırılmış görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara göre; yapının ikinci ilkeye dahil olduğu görülmektedir. İnşa edildiği tarihin demografik yapısı gereği gerekli olan bu yapı toplum senkronizasyonun ve politik kararların değişmesiyle uzun süre atıl vaziyette kalmış ardından yine toplum senkronizasyonu uyarınca kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Rahibeler okulu olarak inşa edilen bu yapı, günümüzde hem kültür merkezi hem de meyhane yapısı olarak ilk işlevi ile üst üste yerleşmesi mümkün görünmeyen işlevler edinmiştir. Bu özellikleri ile yapı; aynı fiziki mekânda uyuşmayan işlevleri art zamanlı olarak taşıyarak üçüncü ilkeye de dahil olmaktadır. Yapı aynı zamanda dördüncü ilkede açıklanan heterokroni özelliğine de sahiptir. Giriş kapısı, merdivenleri, yapı içinde bulunan çanlar vb. mimari öğelerle geçmiş yaşanmışlıkları depolamakta, ilk işlevine ait bilgileri taşımaktadır. Fiziki yapısıyla zamanın tahribatından muaf kalan Nazım Hikmet Kültür Merkezi binası nirengi noktası olarak değerlendirilebilir. Hem bulunduğu sokakta hem de iç mekânıyla öteki mekânı algılatmakta, özneyi geleneksel zamandan koparmaktadır.

Barış Manço Müzesi, yeni işlevi, eski işlevi ve bulunduğu aks değerlendirildiğinde, diğer beş örneklem yapı gibi üçüncü ilkeye dahil olmamakla birlikte; ikinci ilkeye ve dördüncü ilkeye dahil olmaktadır. Toplum senkronizasyonu gereği sanatçının yaşadığı konutun müzeye dönüştürülmesine destek olan Kadıköy Belediyesi'nin stratejilerine uygun bir yeniden işlevlendirme yapılmıştır. Bu özelliğiyle Barış Manço Müzesi ikinci ilkeye dahildir. Aynı zamanda sanatçının yaşantısını ve anılarını depolayan bu yapı, binanın mimari özellikleri ile de yapıldığı döneme dair bilgiler taşımaktadır. Görüşmecilerin neredeyse hepsi, köşkün güzelliğine ilave olarak; müze gezileri sırasında zaman zaman Barış Manço hayatta gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ama aynı zamanda geleneksel zaman içinde hissettiklerini de aktarmışlardır. Dolayısıyla yapı ayna etkisi yaratarak, özneyi ikili bir zaman-mekân algısı içine çekmiştir. 'Öteki ben' bu yapı içinde de vuku bularak aykırı ve kararsız bir algıya sebep olmaktadır.

Son örneklem olarak Moda Ayazma ya da diğer adıyla Aya Ekaterini Şapeli yeni işlevi, eski işlevi ve bulunduğu aks incelendiğinde; aynı fiziki mekân içinde yan yana gelmesi mümkün görünmeyen işlevlerin yan yana geldiği bir yapı bütünüdür. Bu özelliğiyle üçüncü ilkeye dahil olmaktadır. Görüşmeye dahil olan ve fakat Moda

Ayazma'yı bilmeyen görüşmeciler ya da yapılandırılmış görüşmeye dahil olmayan kişiler meyhane altında bu kilisenin bulunmasını şaşkınlıkla karşılamışlardır. Bu durumun ortaya çıkma sebebi; yerel yönetimin ve işletme sahiplerinin olması gerektiği gibi bu dini yapıyı korumaları ve fakat bulunduğu aksın giderek daha tercih edilir hale gelmesiyle işletmelerin sayısının artması olmuştur. Aynı zamanda 1924 yılında tesadüfen bulunan ayazma dini ve kültürel olarak pek çok yaşanmışlığı depolamıştır. Dönemin inanışlarına ve demografik yapıya dair bilgileri güne taşımaktadır. Bu özellikleri ile dördüncü ilkede açıklanan heterokronilere örnek olduğu görülmektedir. Fakat yapının üst katında bulunan meyhane işletmesi, özneyi geleneksel zamanda tutmakta ve ikili algı yaratmaktadır. Moda Ayazma gerek lokasyonu gerek fiziki yapısı ile öznedeki şaşırtıcı bir etki yaratmakta, öteki mekânı ve öteki zamanı özneye hissettirmektedir.

Örneklem olarak seçilen yapıların ortak özellikleri; hepsinin yeniden işlevlendirilen yapılar olmaları, tarihi yapılar olmaları, işlevsel olarak keskin değişikliklere gidilmiş olması ve mimari sembolleri üst düzeyde korumuş olmalarıdır. Aynı zamanda Kadıköy bölgesinde yer almaları ve bölgede bulunan kültürel çeşitliliğin yapılar üzerinde etkili olmasıdır. Bu ortak maddeler altı örneklem yapının da ikinci ve dördüncü ilkeye dahil olmalarını sağlayan faktörler olmuştur. Barış Manço Müzesi hariç diğer beş örneklem yapı aynı zamanda üçüncü ilkeye de dahil olmuştur.

Bu durumda belli ölçümler ve incelemeler yapıldıktan sonra, yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların özne üzerinde heterotopya etkisi yarattığı sonucuna varılmaktadır. Aynı zamanda diğer hipotez olan; heterotopyaların yalnızca kent ya da mimari ölçekte değil, iç mimari ölçekte de ortaya çıkabildiğine dair sonuca ulaşılmıştır. İç mimari ölçekte, özne yapı içinde bulunduğu için farklı değişkenlere maruz kalmadan tamamen yapı özellikleri sayesinde ayna etkisiyle karşılaşmaktadır. Bu şekliyle, heterotopya olma potansiyeli olan yapıların yeni işlevleri ve mimari sembollerin vurgusu üzerinde mimarlar ve iç mimarlar açısından yeni sorular doğmaktadır.

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri olan Kadıköy'ün semantik değerlerine dair çıktılara, çoğunlukla mekân dizimi ve belgesel tarama yöntemleri ile ulaşılmıştır. İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri olan Kadıköy İlçesi'nin tarihi ve sosyolojik yapısı incelendiğinde ikamet eden nüfusun din, ırk, kültür çeşitliliğine sahip olduğu ve bu nedenlerle yapı çeşitliliği açısından zengin olduğu bilinmektedir. Buna dayanarak Kadıköy demografik yapısında yaşanan değişiklik, yapılar ve analizler

üzerinden ortaya çıkmaktadır. 1860 yılının verilerine göre Türk nüfustan daha fazla olan Rum nüfusun ihtiyaçlarına ve yaşam şekline göre inşa edilen yapılar, mübadeleler sonucu azalan Rum ve Hristiyan nüfusla birlikte atıl vaziyete gelmeye başlamıştır. Modernleşme sürecinde olan ülkemizde, atıl vaziyete gelen bu yapıların mevcut işlevinin devamlılığı ya da yeni işlevi hakkında kararsız kalınan bir zaman dilimi olmuştur. Ardından özellikle Kadıköy Belediyesi olmak üzere yerel yönetimin kararları doğrultusunda hem sokak kullanım yoğunlukları hem demografik yapıya dair stratejiler hem de arazi değerleri dikkate alınarak; yapılar yeniden işlevlendirilmiştir. Politik kararlar doğrultusunda azalan bir nüfusun kullandığı yapıların işlevsizleşmesi, Foucault'nun 'Öteki Mekânlara Dair' isimli yayınında bahsetmiş olduğu devlet politikalarının sonucudur. Bu yapıların korunarak, sanat ve kültür için kamu yararına kullanılması ve mimari sembollerinin kaybolmamasına özen gösterilmesi de yine belirli politikaların olumlu sonuçlarıdır. Kadıköy bölgesinin giderek geliştiği, entelektüel birikime ve eğitime yapmış olduğu yatırımlar farklı örnekler üzerinden de görüldüğü gibi, örneklem olarak seçilen altı yapı üzerinden de görülmektedir. Bununla birlikte, mekân dizimi yönteminden edinilen bulgular ile Kadıköy'ün tercih edilirlilik değerlerinin büyük oranda arttığı tespit edilmiştir. Birbirine bağlanan yolların artış göstermesi, aksların az kırılımlı olması ve bunun aks kullanıcılarını güvende hissettirmesi, araç kullanımının artması ve Kadıköy'ün araçların kullandığı ana halterlerin çok merkezi bir noktada konumlanıyor olması, yol genişliklerinin, kaldırımların genişlemesi ve sahil yollarının artması (daha düzenli hale gelmesi) gibi pek çok faktör ile Kadıköy'ün tercih edilirliliğinin arttığı görülmüştür. Buna bağlı olarak demografik yapıda belli bir kitlenin burada konumlanmaya başladığı ve arazilerin ekonomik değerlerinin de artışta olduğu gözlemlenmiştir.

Heterotopyalar; değişen yönetimler ve bu yönetimlerin stratejileri uyarınca verdiği kararlar doğrultusunda doğan, eski ve yeni enerjisinin çarpıştığı ve plansız ortaya çıktığı, bu sebeplerle özünde ikili bir zaman-mekân algısı oluşmasına sebep olan mekânlardır. Zıtlıklar, yan yana gelmeler, üst üste binmesi imkânsız mekânların birlikteliği ile yaşanmışlıkların depolandığı, stratejilere rağmen 'eski'nin enerjisini ve bilgisini kaybetmeyen ve fakat 'yeni'den de kopmayan mekânlardır. Kültürel grupların ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmiş ve bugün iz niteliği taşıyan heterotopyalar, semantik değerlerin okunmasında yardımcı olmakta ve çok kültürlü olan Kadıköy İlçesi gibi lokasyonların sakinleri arasındaki ilişkilere ışık tutmaktadır.

Değişen dünya düzeni, politikalar, teknolojik gelişimler, nüfus artışı ve göçler, iklim krizleri veya olumsuzlukların telafisi için organize edilmiş pozitif gelişimler; tarih boyunca var olduğu gibi olmaya devam edecektir. Doğanın akışında da olduğu gibi devamlı bir değişim ve dönüşüm kaçınılmazdır. Dolayısıyla yapılar yeniden işlevlendirilmeye devam edecek; bunun sonucunda heterotopyalar da yeniden işlevlendirilen yapılarda ortaya çıkmaya devam edecektir. Bu akışa uyum sağlayarak; bilimsel tespitler ışığında mimari olarak ve sosyolojik olarak doğru kararların verilmesine katkı sunmak, tespitlerin sağlamasını yapmak önemli bir noktada durmaktadır.

Toplumsal bellek ve kültürel miras açısından çok önemli bir yerde durduğunu bildiğimiz tarihi yapıların tümü gibi, heterotopyalar da önemli bir yerde durmaktadır. Bilinçli olarak ya da olmayarak ortaya çıkan bu heterotopyalar bazı durumlarda fırsat mekânlarına dönüşmekte; çalışma içerisinde bahsedildiği üzere kamu yararına kullanılabilirliği gibi çevresine de katkı sunmaktadır. O halde yok sayılması ya da uzun süre atıl bırakılması alternatiflerine kıyasla; geçmişin parlatıldığı ancak güne ayak uyduran bu yapı tipi üzerine, heterotopya bağlamında düşünmek gerekmektedir. İç mekânda korunacak olan mimari semboller ve özne hissiyatı hakkında doğru kurguyu geliştirmek, iç mekândan faydalanarak ayna etkisinin ortaya çıkmasına katkı sunmak, biz tasarımcılar açısından üzerinde düşünülmesi gereken bir nokta olarak durmaktadır.

KAYNAKLAR

- Armutçu, E.** (2000, Şubat 01). İçinde Kilise Olan Meyhane. (H. İstanbul, Dü.) İstanbul. Ağustos 23, 2022 tarihinde <https://openaccess.marmara.edu.tr/server/api/core/bitstreams/4ea9c3ca-f071-47a1-8e8f-abb9fd701a68/content> adresinden alındı
- Atılğan, A.** (2017, Şubat 16). *Kadıköy Hal Binası*. Mimdap: <http://mimdap.org/2017/02/kadykoy-hal-binasy-arif-atylgan/> adresinden alındı
- Atılğan, A.** (2019, Mayıs). *Anarad Hıgutyun Rahibeleri Okulu (Nazım Hikmet Kültür Merkezi)*. Haziran 05, 2022 tarihinde Arif Atılğan Kent ve İnsan: <https://arifatilgan.wixsite.com/arifatilgan/single-post/2019/05/09/anarad-hi%CC%87%C4%9Futyun-rahi%CC%87beleri%CC%87-okulu-nazim-hi%CC%87kmet-k%C3%BClt%C3%BCr-merkezi%CC%87> adresinden alındı
- Atılğan, A.** (2019, Ocak 03). *Moda'da Ekaterini Ayazması ve Minik Kilise*. Haziran 05, 2022 tarihinde Mimdap: <http://mimdap.org/2019/01/modada-ekateryny-ayazmasi-ve-mynyk-kylyse-arif-atylgan/> adresinden alındı
- Bachelard, G.** (2014). *Mekânın Poetikası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berktaş, H. M.** (2012). *Kadıköy Hasanpaşa Bölgesi'nin Tarihi Çevre Analizi Ve Sıhhileştirme Önerileri*. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Büyüktaşkın, H. A., & Türkel, E.** (2019). Geçmişten Günümüze Gazometre Yapıları Ve Dolmabahçe Gazometresi İçin Olası İşlevlendirme Önerileri. *Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(19), 55-74.
- Çalışkan, O., Ribeiro, D. C., & Tümtürk, O.** (2019). Designing the heterotopia: from social ideology to spatial morphology. *Urban Design International*, 25, 30-52.
- Çolpan, C., & Erkan, N. Ç.** (2016). Bir Semtin Kimliğinin Sürdürülmesinde. *Mimarist*(57), 83-94.

- Dağdelen, İ.** (2006). *Alman Mavileri, 1913-1914 I.Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.
- Demir, M.** (2014). Laboratuar Yaşamının Antropolojisi: Bruno Latour'un Bilim İncelemeleri ve Metafizik Sonuçları. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*(36), 145-196.
- Eco, U.** (2019). *Mimarlık Göstergebilimi*. İstanbul: Daimon Yayınları.
- Elden, S.** (2012). Bölge Tarihini Nasıl Yapmalıyız? Cogito içinde, *Cogito; Michel Foucault* (s. 480-504). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eliassen, K. O.** (2009). The Archives of Michel Foucault—the Archive in Motion. *Nasjonalbiblioteket*, 29-53.
- Fıncioğulları, S.** (2016). Sosyal Bilimler ve Hermeneutik Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*(33), 37-48.
- Foucault, M.** (1982, Mart). Space, Power, and Knowledge. (P. Rabinow, Röportaj Yapan) California: Skyline.
- Foucault, M.** (1984). *Öteki Mekânlara Dair*. İstanbul: Metis Yayınları: Defter Dergisi.
- Foucault, M.** (1992). *Deliliğin Tarihi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Foucault, M.** (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M.** (2017). *Hermenötiğin Kökeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gabay, M.** (2018, Haziran 21). *Geçmişten Gelen Hüzünlü bir Ezgi*. Nisan 2022, 12 tarihinde <https://www.istanbultukenmeden.com/gecmisten-gelen-huzunlu-bir-ezgi/> adresinden alındı
- Gündoğdu, M.** (2014). Mekân Dizimi Analiz Yöntemi Ve Araştırma Konuları (Space Syntax And Researching Issues). *Art-Sanat Dergisi*(2), 251-274.
- Hillier, B., & Hanson, J.** (1984). *The Social Logic Of Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi.** (2019). *Almanak Kadıköy*. Mayıs 28, 2022 tarihinde Konkur İstanbul: https://konkur.istanbul/wp-content/uploads/2020/10/almanak_kadikoy.pdf adresinden alındı
- Johnson, P.** (2013). The Geographies of Heterotopia. *Geography Compass*, 7/11, 790–803.

- Kadıköy Belediyesi.** (2019). *Merkez Kadıköy*. Mayıs 2022, 29 tarihinde Anlat Kadıköy:
<https://anlat.kadikoy.bel.tr/kbpanel/Uploads/Files/Merkez%20Kad%C4%B1k%C3%B6y.pdf> adresinden alındı
- Kadıköy Belediyesi.** (t.y.). *Geçmişte Kadıköy*. Mayıs 29, 2022 tarihinde Kadıköy Belediyesi:
<https://www.kadikoy.bel.tr/Kadikoy/Gecmiste-Kadikoy> adresinden alındı
- Kadıköy Belediyesi.** (t.y.). *Kültür Merkezleri, Yeldeğirmeni Sanat*. Mayıs 20, 2022 tarihinde Kültür Sanat Portalı: <http://kultursanat.kadikoy.bel.tr/tr/kultur-merkezleri/yeldegirmeni-sanat> adresinden alındı
- Karasar, N.** (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. ANkara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koca, S. K., & Hale, J.** (2017). 'Üçüncü/Öteki Yer' Üzerine Bir Kavramsallaştırma Denemesi: *Megaron*(12(3)), 488-496.
- Kuban, D.** (2020). *İstanbul 1600 Yıllık Bir Müzedir*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Kütükçü, T.** (2018). *Geçmiş Zamanların, Mekanların ve Hatırlamaların Rafında Kadıköy'ün Kitabı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Lefebvre, H.** (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Manço, B.** (2018, Şubat 01). 'Barış Manço Müzesi'ne yoğun ilgi. (Esquire, Röportaj Yapan) Haziran 06, 2022 tarihinde <https://www.esquire.com.tr/ekstra/kultur-sanat/2018/02/01/baris-manco-muzesine-yogun-ilgi> adresinden alındı
- Manço, L.** (2018). Barış Manço Müzesine Yoğun İlgi. (AA, Röportaj Yapan) Haziran 06, 2022 tarihinde https://www.trtmuzik.net.tr/haber/baris-manco-muzesine-yogun-ilgi_351 adresinden alındı
- Mimarizm.** (2017, Mart 31). *Alman Mavileri Yeniden Yayımlandı*. Eylül 18, 2022 tarihinde Mimariz Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu: https://www.mimarizm.com/haberler/gundem/alman-mavileri-yeniden-yayimlandi_128119 adresinden alındı
- Nalbantoğlu, H. Ü.** (2008). *Nedir Mekân Dedikleri? Zaman-Mekân içinde*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Nerede, N.** (t.y.). *Haldun Taner Sahnesi*. Haziran 01, 2022 tarihinde Ne Nerede: <https://www.nenerede.com.tr/ilan/haldun-taner-sahnesi-6/> adresinden alındı
- Özbek, M. Ö.** (2007). *Fizik Mekân Kurgularının Sosyal İlişkiler Üzerinden Arnavutköy Yerleşimi Bütününde Mekan Dizimi (Space Syntax) Yöntemi İle*

- İncelenmesi*. (Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Özdemir, N.** (2018). *Cumhuriyet Dönemi Enerji Politikaları*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü: Ankara.
- Özen, E. S.** (2014). *Liman Kentlerinde Koruma Ve Yaşatma Prensipleriyle Değerlendirilen Gemi İnşa Endüstrisi Yapıları: Tersane-İ Amire Üzerine Yeni Bir Senaryo "Haliç Tersanesi Bilinç Platformu"*. (Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Pervititch, J.** (1939). *Jacques Pervititch*. Mayıs 25, 2022 tarihinde Salt Araştırma: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1824> adresinden alındı
- Sarp, S.** (2013). *Hasanpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Soja, E. W.** (1996). *Thirdspace*. Los Angeles: Blackwell Publishers.
- Şentürk, L.** (2015, Şubat). *'Heterotopoloji'ye Giriş: Heterotopyalar İçin Bir Nomenklatura Denemesi*. Ağustos 10, 2022 tarihinde xxi: <https://xxi.com.tr/i/heterotopolojiye-giris-heterotopyalar-icin-bir-nomenklatura-denemesi-i> adresinden alındı
- Tafari, M.** (1990). *The Sphere and the Labyrinth*. Cambridge: The MIT Press.
- Tanyeli, G.** (2008, Nisan 03). Gülsün Tanyeli ile Hasanpaşa Gazhanesi üzerine. (K. Tozu, Röportaj Yapan) Mimarizm. Nisan 19, 2022 tarihinde https://www.mimarizm.com/makale/gulsun-tanyeli-ile-hasanpanpasa-gazhanesi-uzerine_113535 adresinden alındı
- Tarihi İstanbul.** (t.y.). *Haldun Taner Sahnesi*. Mayıs 17, 2022 tarihinde Tarihi İstanbul: <https://www.tarihi.ist/haldun-taner-sahnesi/> adresinden alındı
- Toprak, İ.** (2018). *Zamansallık Ve Mekânsallık Bağlamında Heterotopyaların Sentaktik Ve Semantik İrdelenmesi*. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- URL-1.** (t.y.). <https://twitter.com/IstanLOOK/status/978990597213073409>. Mayıs 29, 2022 tarihinde alındı
- URL-2.** (t.y.). <http://mimdap.org/2014/07/hasanpatha-gazhanesinin-kaderi-ciziliyor/>. Nisan 25, 2022 tarihinde alındı
- URL-3.** (t.y.). *Istanbul Urban Database*. Aralık 15, 2021 tarihinde Istanbul Urban Database: <http://www.istanbulurbandatabase.com/> adresinden alındı
- URL-4.** (t.y.). https://twitter.com/search?q=%23i%C3%BCdk&src=hashtag_click.

URL-5. (t.y.). <https://sehirtiyatrolari.ibb.istanbul/CultureCenter/Detail/31>.

URL-6. (t.y.). <http://mimdap.org/2017/02/kadykoy-hal-binasy-arif-atylgan/>.

URL-7. (t.y.).

https://yandex.com.tr/maps/org/i_u_devlet_konservatuari_muzik_ve_sahne_sanatlari_lisesi/136166091348/?ll=29.023292%2C40.992013&z=16.

Üner, Ö. (2021, Mart 05). *Ayazma*. Haziran 05, 2022 tarihinde Moda Caddesi: <https://modacaddesi.net/ayazma/> adresinden alındı

Wichham, G., & Kendall, G. (2016). *Foucault'un Yöntemlerini Kullanmak*. İstanbul: Isık Yayınları.

Yapı Dergisi. (t.y.). *Haldun Taner Sahnesi*. Ağustos 23, 2022 tarihinde Yapı Dergisi: <https://yapidergisi.com/haldun-taner-sahnesi/#toggle-id-1> adresinden alındı

Yıldırım, A. (2020). *Kapatılmadan Heterotopyalara*. Ankara: Töz Yayınları.

EKLER

EK 1. ETİK KURUL ONAYI

Evrak Tarih ve Sayısı: 22.06.2022-65571

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Fen Bilimleri Enstitüsü

Sayı :E-96241527-302.14.99-65571
Konu :Ayşe Gülçin URAL (Etik Kurul Raporu)

22.06.2022

Sayın Ayşe Gülçin URAL

İlgi : a) 17.06.2022 tarihli dilekçe.
b) 20.06.2022 tarih, 2022-15-14 sayılı Yönetim Kurulu Kararı.

İlgi a) dilekçenize ilişkin alınan Enstitü Yönetim Kurulu Kararı aşağıda sunulmuştur. Bilgilerinize sunar, gereğini rica ederim.

20.06.2022 tarih, 2022-15-14 sayılı Yönetim Kurulu Kararı:

İç Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Programı öğrencisi Ayşe Gülçin URAL'ın Etik Kurul Başvuru Formuna ilişkin dilekçesi incelendi.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda; adı geçen öğrencinin lisansüstü tez çalışması kapsamında kullanılan yöntem ve anketlere ilişkin Tez İzleme Komitesi tarafından yapılan etik inceleme Üniversite Senatosu'nun 24.05.2018 tarih ve 10 sayılı toplantısında alınan 11 numaralı kararı doğrultusunda uygun görüldü.

Prof. Dr. Burçin Cem ARABACIOĞLU
Enstitü Müdürü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Bölge Doğrulama Kodu :B099W3573 Pın Kodu :63712

Bölge Tutarı Adresi :

http://belge.marmara.edu.tr/en/Veriim/Validite_Don.aspx

Adres: Mimar Sinan Üniversitesi Caddesi No: 34 34427 Fındıklı / İstanbul

Telefon:(0212) 252 16 00 - 249 Faks:(0212) 244 05 41

e-Posta:iletisim@msu.edu.tr

Kep Adresi:msu@bilgi.kap.tr

Bölge için: Erkan KOCAYATLA

Unvanı: Enstitü Sekreteri

Tel No: 2122440541

